

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2014 SZEPTEMBER ■

■	3	KÁLMÁN GÁBOR	
		Kijutni élve	(regényrészlet)
■	8	GERŐCS PÉTER	
		Győztesek köztársasága	(regényrészlet)
■	14	CSOBÁNKA ZSUZSA	
		Az utolsó metró	(novella)
■	19–20	DEBRECZENY GYÖRGY	
	19	a szakrális nagymama a strandon	
	20	óceánomban vizlek vödör	(versek)
■	21–23	GYÖRE BALÁZS	
	21	utóregés	
	21	közvetítés	
	22	röltex(t)	
	23	pizsamavonszolás	
	23	látásból ismeret	(versek)
■	24	SZELES JUDIT	
		Mosókonyha	(vers)
■	26	KIRÁLY KINGA JÚLIA	
		A medjugorjei jelenés	(regényrészlet)
■	33	HERCZEGH MÁTÉ	
		Szét	(árva szörnyek krónikája)
■	40	GREDEL LAJOS	
		Aknák a víz alatt	(novella)
■	43–52	SZEIFERT NATÁLIA	
	43	Vízió	
	44	Remélem, semmi	
	45	Konga	
	47	Feszített víztükör	
	49	4 mondat	
	51	Nem áll rendelkezésre elég tárhely	
	52	A biztonsági sávot	(kisprózák)
■	53–54	VIDA GERGELY	
	53	Karakterek	
	54	3 in 1	(versek)

■	55	SZÉKELY ÖRS	fraktálok (versek)
■	57–58	HARTAY CSABA	
	57	Nemű	
	58	Sarokba, részbe (versek)	
■	59	TÓZSÉR ÁRPÁD	
		És mindent megölnék, amit szeretünk (naplójegyzetek 2005- és 2006-ból)	
■	73	KARSZA ANDREA	
		Cserbenhagyás (novella)	
■	76	MARTON LÁSZLÓ TÁVOLODÓ	
		Anyá csak egy (novella)	
■	80	TÓTH-CZIFRA JÚLIA	
		Kivágás – mentés – beillesztés – mentés másként (tanulmány)	
■	86	BENYOVSZKY KRISZTIÁN	
		Holló-hatás (esszé)	
■	89	GAUCSÍK ISTVÁN	
		„Első közgazdasági szaktekintélyünk”, Tarján Ödön életrajza (tanulmány)	
■	97	BÁRDI NÁNDOR	
		Az emlékeztetirodalom: traumaközösség konstruálása vagy a kisebbségi kompetenciák kihasználása? (Gaucsík István <i>Lemorzsolódó kisebbség</i> című kötetéről)	
■	99	VADAS JÁNOS	
		A tizennégy karátos DE (Kondor Vilmos <i>A másik szárnysegéd</i> című regényéről)	
■	101	MESTER BÉLA	
		Rendezni közös dolgainkat (széjjegyzet Mészáros András <i>Széttartó párhuzamok</i> című kötetéhez)	

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
Beke Zsolt
zsoltbekezsolt@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

TÖRDELŐ: Róth Andrea

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Cseh Zoltán,
Hizsnai Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

Levél cím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.
Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatónk:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2014)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 1000 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

Kijutni ÉLVE

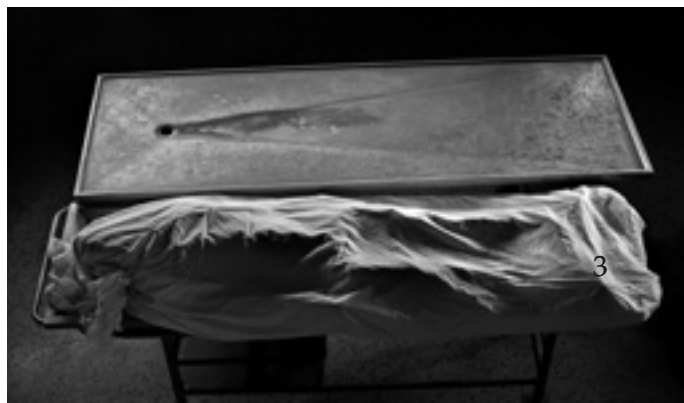
1.

– Ha kijutok innen élve, én elválok anyádtól – mondta az öreg Anderkó és aznap éjjel meghalt a kisvárosi közkórház második emeleti kórtermében.

Hajnalban az ápolónővér egy darabig lökdöste, a kórház nevével logózott hipótól ropogó ágyneműt felhajtva dugta volna a higanyszálas üveghőmérőt Anderkó összes szőrrel borított izzadt hóna alá. Közben a szemközti ágyson tevékenykedő nővérnek beszélt az unokájáról, hogy jól halad a zongoraleckékkel. Másik kezével már a kórházi zsúrkocsin babrált volna, hogy a szokásos trimepranol, digoxin és diazepam adagot bekészítse, de hiába tuszkolta a hőmérőt, nem akart megállni a helyén. Csak sokára vette észre az öreg szokatlanul ernyedt arcizmait, elnehezült karjának súlyát. Azt hiszem, meghalt a szerencsétlen, váltott témát, de előtte még befejezte a mondatot, hogy az unokája a hétvégén nála lesz, és porcukros káposztástésztát készít neki. Észre sem vette, hogy a többi öreg a kórteremben mocorogni kezd. Összenéztek, hogy ki lesz a következő. Az Anderkó melletti ágyon fekvő öreget is ez a kérdés kezdte el foglalkoztatni, és elfelejtette, hogy pár perce még egy tegnapi műtét előtt levágott fanszőre miatt aggódott hangosan, hogy már megint tavasz lesz, mire kisarjad.

A vézna Anderkó a korához képest is súlyosan ráncos volt. Kartonpapírszerűvé aszott arcán nehezen lehetett észrevenni a különbséget: sokszor hitték álmában halottnak. Már megint elpatkolt, sziszegtek ingerülten az ápolónők, ha riasztották őket a mélyen alvó Anderkóhoz, akitől így jó párszor elköszöntek a szobában lakók. Végül mindegyiket hamarabb vitte el az öregség, mint őt. Legalábbis két teljes szobatárscsere után. Szépen lassan elhaltak mellőle a többiek, kitolták őket egyesével, rendszerint hajnalban. Sokat mérgelődött ilyenkor Anderkó, hogy miért nem hagyják aludni. Jobb híján dupla adag diazepamot kapott, hogy lenyugodjon.

Egyszer tévedésből kitolták a kórteremből, vitték volna a hullaházba a szórt fényű kórházfolyosókon finitorogva viszolygó látogatók, a mosdók és kórtermek között katétereikkel óvatosan csoszogó fürdőköpenyes betegek között.

Ránctól redőzött nyakán a mélyalomban belassult pulzust ki sem lehetett tapintani, a nővér meg ránézésre esküdni mert, hogy már bomlásnak is indult. Vitte magával a szokásos formanyomtatványokat, nyugósen gondolt a halálózással járó hivatalos ügymenetre, hogy miért akkor kellett meghalnia ennek, amikor ő van ügyeletben. Csak egy órát kellett volna várnia. Az ágyat a nővérszoba mellett rögzítette a kerekekre szerelt fékkel, mint egy babakocsit. Pár percig elidőzött az irattömbökkel, indigót és tollat keresett, és a kedvenc barna keményműanyag alátétet a lapok alá, mert azon lehetett csak rendesen írni. A gyári alátétpapíron, amit a perforáció mentén lehetett kitépni, nem lehetett állva írni, csak asztallapon. Ráadásul folyton átütött rajta a toll, nyomot hagyott a következő halottnak szánt lapokon is. Ebből pedig néha bajok lettek. Kevert családnevekkel kiadott halotti anyakönyvi kivonatok miatt sértett rokonok verték az osztályvezető asztalát, hogy akkor most ki halt meg voltaképpen.

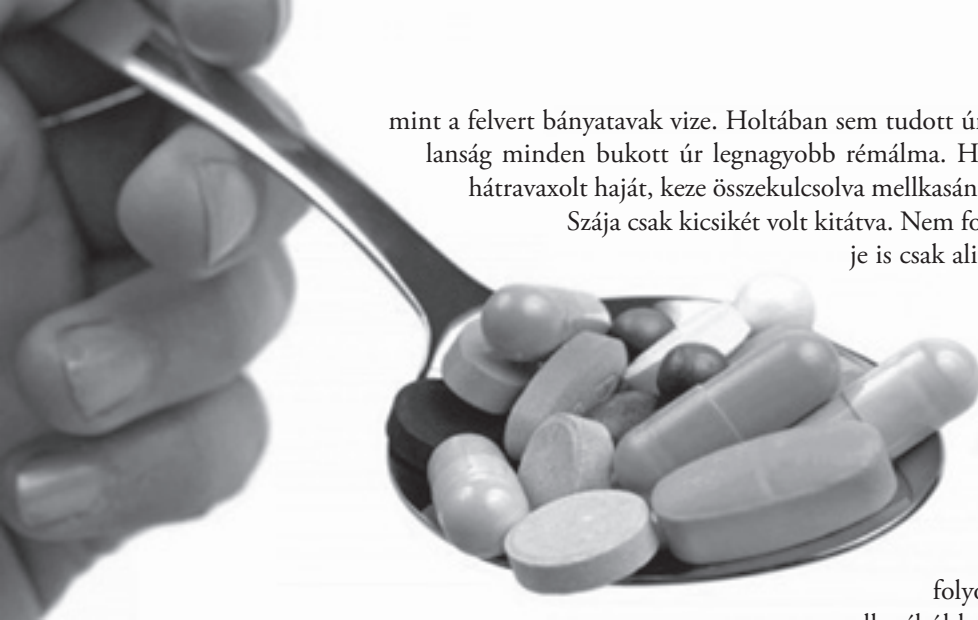
Már a hullaházban voltak, mikor Anderkó ébredezni kezdett. Hörögve, köhögve adott életjelet, amittől a nővérke majdnem eldobta a tollat és halkán sikkantott is egyet mellé. Anderkó meg édesdeden, mint egy gyerek, nézett körbe a hűvös neonfényben vibráló alagsori teremben, ahol egymás mellett sorakoztak az odatolt ágyakon fehér lepedők alól kilógó szürke lábfejek. Maszkos orvosok pakolgatták steril fűrészeiket az orrfacsaró bűzben, amiben a bomlás édeskés szaga és a vegyszerek illója keveredett. Anderkónak kellett pár perc, míg értelmezte a helyzetet, de aztán azonnal üvölteni kezdett. Már amennyire szét-dohányzott tüdeje bírta. Inkább csak erőtlen szitkozódás volt, hogy hova a nagy sietség, megy ő majd magától és akkor majd jól pofán bassza szentpétert. Úgy rúgja picsán, hogy a taknyán csúszik a mennyek kapujáig. Ez volt a kedvenc káromlása, ha a halál jött szóba.

Anderkó úgy festett mindig, mint aki meghalt. Ez nagyjából egész életében igaz volt rá. Ahogy a fia mondogatta, végighaldokolta az életét. Minden lépését rögzítették egy-egy kórházi zárójelentésben, minden története egy kórházzal kezdődött vagy végződött. Minden tettét átítatta a kórházi vegyszag. Dolgozószobája páncélszekrénynek becézett lakatos szekrényében dátum, helyszín és betegség szerint osztályozva, sorrendbe rakva tárolta élete minden egyes zárójelentését, orvosi diagnózisát. Mindent lehetett tudni Anderkóról ezek alapján, mivel nem igen volt hónap, hogy ne kötött volna ki orvosnál.

Már a születése utáni első héten, alighogy hazaerestették, kórházba került. Nem akart szopni és nem hagyta abba a sírást, hiába tuszkolta a dajka a szájába hatalmas, tejtől nedves mellbimbóját. Kiderült később, hogy a szeme vérzett. Hátrafelé, bele a koponyájába. Csak pár hetet jósoltak neki az orvosok. Aztán pár hónapot. Végül kiegyeztek egy évben, mert még mindig élt. Legvégül az orvos meguntta és kimondta, hogy fogalma sincs, mi lesz a gyerekekkel. Vagy meghal holnap, vagy nyolcvan év múlva. Esetleg a kettő között valamikor – és arra kérte a családot, hogy menjenek más orvoshoz, ha ez nem elég jó válasz. Aztán Anderkó alig pár évesen bejelentette, hogy halálfélelme van, mert összevissza ver a szíve, és nem mer elaludni, mert akkor ő biztosan meghal álmában. Innen kezdve nem volt megállás. És Anderkó minden papírt megőrzött.

De ez alkalommal tényleg meghalt. Bár a haja még öregkorára is sűrű és fekete volt, a sok dohánytól ázottpapír-szerű bőre sűrű, élettelen redőkbe gyűrődött, fodrozódott,

mint a felvert bányatavak vize. Holtában sem tudott úriatlanul viselkedni. Az úriatlanság minden bukott úr legnagyobb rémálma. Hajhálója magabiztosan fogta hátravaxolt haját, keze összekulcsolva mellkasán, mint aki eleve halni készült.

Szája csak kicsikét volt kitéve. Nem folyt a nyála szanaszét, sőt a feje is csak alig volt félrebillenve, mint aki tényleg csak alszik egy kicsit ebéd után.

– Ha kijutok innen élve, én elválok anyádtól – mondta pár órával a halála előtt. Közben a dühödt artikulációtól kilazult a fogsora. Majdnem kiköpte a linóleumos kórházi folyosóra. Mióta az amúgy is véz-

na alkatából leadott tíz kilót, már nemigen

illett a szájába. Kattogva, nyeldesve mondta ezt a kicsúszó protézissel küzdve. Vastagkerektes szemüvege is előrecsúszott az orrán. Sértődötten fordított hátat a fiának, aki alkoholtól merev tekintettel próbálta követni az eseményeket. A falhoz támaszkodott, hogy ne imbolyogjon. Arcán sebhelyek, lazán kigombolt lódenkabátján pedig avardarabkák jelezték, hogy nemrégiben esedett. Talán aludt is pár órát valahol a földön. Fogalma sem volt róla, hogy a feleségének épp ebben a pillanatban folyik el a magzatvize, és a saját lábán fog nemsokára besétálni egy romos épületben berendezett szülészetre a kisváros másik pontján. Arról sem volt fogalma, hogy a korai szülést ő maga indította be, amikor hajnalban kis híján átlökte a feleségét a paneltömb előszobai ajtajának üveglapján. Tipikus előszobai üveg volt. Hogy ne lehessen rajta átlátni, finoman redőzött üvegből készítették. Meg lehetett rajta gyújtani egy gyufát is. Szerencsére ez a fajta üveglap tompább éllel törik. Nem hasad apró tűhegyes szilánkokra és pengeéles lapocskákra. Nem magas hangon, hanem mélyen, kotyogva roppan. Szögletes oldalú, életlen táblákra és üvegmorzsáléokra szakad, amikre akár mezítláb is rá lehet lépni, nem okoznak komoly kárt.

Az öreg Anderkó sértődötten fordított hátat a fiának. Csíkos, bolyhosszá viselt fürdőköpenyét egyik kezével összefogva, amennyire csak lehetett magát kihúzza, peckesen távozott. Ez persze csak öreges kacszásnak látszott. Másik kezével könyöktartós alumíniummankójára támaszkodva botladozott a félhomályos, formalin- és hipószagú kórházi folyosón, ahova a nyitott kórtermekből érkezett csak némi fény, halk, feladó nyögésekkel és a pizsamák szövetét átítató gyógyszeres, jódos izzadtságsszaggal keveredve.

Nem lehetett nem észrevenni, hogy élre vasalt pizsamája vízelőnyílásán kibukkan a derek szőrzet, hogy vezetékek lógnak a köpenye alatt, amikben lüktet a húgy. Hatvanévesi dohányzástól barna bőre semmi érzelmet nem fedett fel. Májfoltos kézfejen úgy feszültek az erek a mankója markolatán, hogy attól tarthatott, aki látta, hogy ott helyben kipukkad belőlük a nyolcvan éve keringetett ébenfekete, nikotindús vérfolyam.

Anderkón most is hajháló volt, hogy megvédje hátravaxolt frizuráját. A kórterembe visszatérve vetett rá egy pillantást az ajtó mellett falba ágyazott, a sárguló zománcú fém mosdókagyló fölötti falitükörben. Régi fémmosdó volt, szögletes és mély. Akár egy nagyobb csecsemőt meg lehetett volna fürdetni benne. De ebben csak a haldokló öregek fürödtek. Zuhanyozni már nem bírtak. Reggelente meglögybölték a hónaljukat hideg szappanos vízzel a kagyló előtt, óvatosan csoszogva mamuszájukban, nehogy elessenek a víztől tocsogó linóleumon. Nyolcvan felett egy ilyen esés egyenlő a halállal. Anderkó is itt borotválkozott reggelente. Piszkosbordó, csavarzárás műanyag téglából vizes pamaccsal vitte fel az avasvajszínű borotvakrémet. Aztán a borotva zárólappjait kicsavarta, cserélte a pengelapot és bőrét kifeszítve lassú mozdulatokkal borotválta sörtéit a mocskos fémkagylóba.

A mosdókagylóban naponta mosták ki az ápolók a kórházi kacsákból a szart és a vérrel oldott húgyot. Rutinos tekintettel nézték közben ők is magukat a zsineggel felfüggesztett, rozsdától pikkelyes tükörben. Arra gondoltak, mi lesz otthon este. Hogy a csirkét hol lehetne olcsóbban megvenni. Hogy kevés olajon kell elkészíteni, mert az ember nem él örök-

ké. Közben néha bátorító szavakat dobtak a hátuk mögött fekvőknek. Önkéntelenül, oda sem figyelve kiejtett mondatrövedékeket, amiket nem válasznak szántak.

Az idő és helyzet múlásának eszközei voltak ezek a mondatok. Bajtársiasan, megvilágosultan intették őket beletörődésre. Némi cinkossággal, harminc év előny nyugalomával, hogy egyszer azért úgy is mindenki meghal.

A korosodó ápolók már rutinosan tudtak bármikor beszélgetni úgy, hogy közben el voltak mélyülve a gondolataikban. Egy idő után mind rájöttek, hogy néhány egyenválasszal meg lehet úszni akár negyvenévesi beszélgetést a végstádiumos haldoklókkal. Legtöbbjük bevett válasza a van ez így néha volt, vagy esetleg a hát igyekszik az ember, mert ez a két válasz általában illet minden párbeszédnyitó kezdőmondatra.

Anderkó élete utolsó éveiben már jól elvult otthon, az íróasztala mellett, minden idejét ott töltötte. Rendszeresen hajnalig ébren volt, megvárta, míg a bal keze felől besütött az ablakon a nap. Előbb csak a plafonon vetett vörös csíkokat, majd lassan lekúsztak a fényfoltok az asztallapig, vörösséárgás, áttűnő fényfoszlányok. Végigfutottak az asztalra pakolt régi fényképeken, majd a gyógyszeres dobozok ezerféle színein. A gyógyszeres dobozok szinte mind egy séma alapján készültek: fehér alapon valamilyen színű pászma vágta ketté a dobozok két oldalát, az egyikén a pászma felett a név, a másikon a szűkszavú kifejtés. Az utolsó éveiben már megjelentek a vakoknak szánt pöttybarázdák. Szerette ezt reggelente. Általában itt érte a napfelkelte, mert éjszakai ember volt. A legtöbb öreg korán kelt és napfelkelte előtt már ébren toporgott. Anderkó, mint valami alkoholtól mámoros költő, mindig bevárta a hajnalt. Csak olyankor tudott aludni, amikor már felkelt a nap, és a gyógyszeres dobozok fényjátéka a derengő szürkés-kék korareggeli kisvárosi fényben betöltötte a kishálózatát. A sarokban álló festőállványt, a porszegélyes festménykereteket a szekrény és a fal közötti szakaszon.

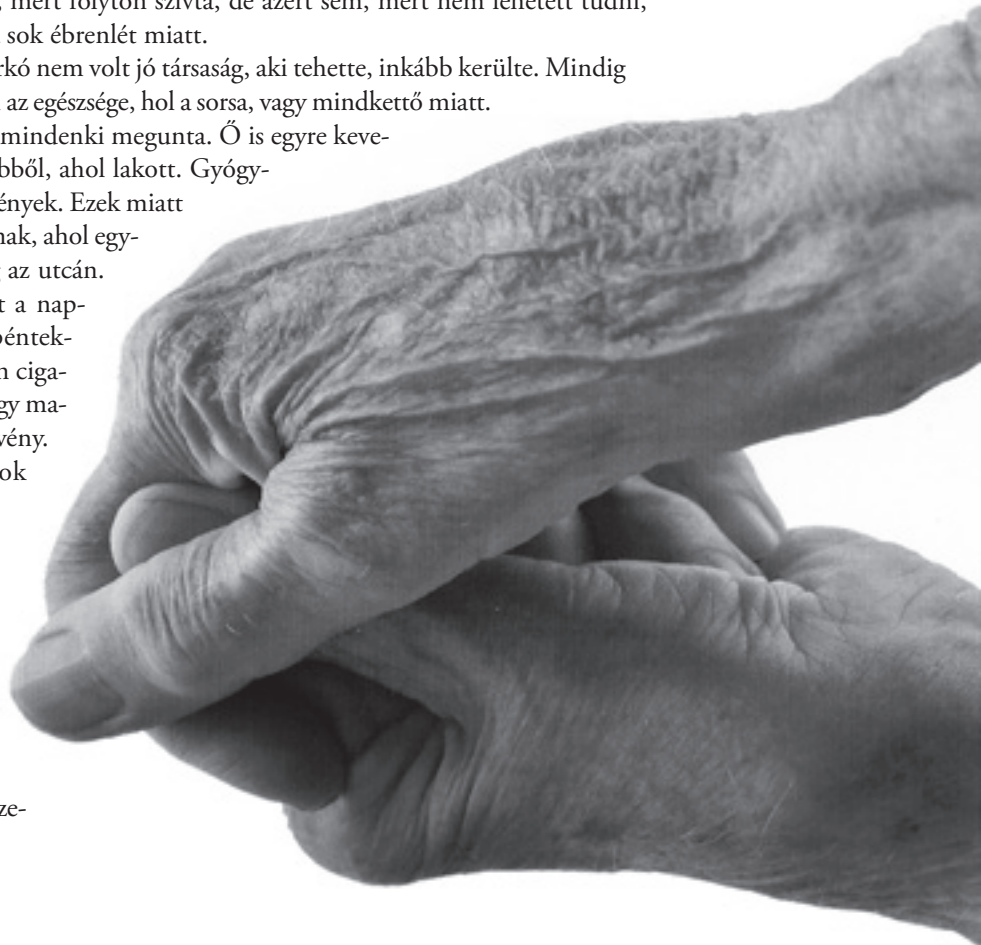
Aztán a fény egyre lejjebb vándorolt, az asztallapon át a földig. Az asztallap és a föld közötti szakaszon Anderkó néha a hímtagjára gondolt. Csíkos fürdőköpenye elegánsan összezárva felette, takaros csomóval átkötve a derekán. Nyolcvan év az nyolcvan év, hiába – gondolta ilyenkor és rágyújtott még egy szál dohányra, úgyis már jó ideje mindegy alapon. Bár azt csak a legutóbbi években kezdték ismételtetni az orvosok, hogy a dohányzástól lankadhat az ember farka. Igazából nem is lehetett felmérni, naponta mennyi szál cigarettát szívott. Azért sem, mert folyton szívta, de azért sem, mert nem lehetett tudni, mi számít nála egy napnak a sok ébrenlét miatt.

Alig látogatták már. Anderkó nem volt jó társaság, aki tehetne, inkább kerülte. Mindig csak a balsorsáról beszélt. Hol az egészsége, hol a sorsa, vagy mindkettő miatt.

Az évtizedek alatt végül már mindenki megunta. Ő is egyre kevesebbet mozdult ki a háztömbből, ahol lakott. Gyógyszerek és szerencsejáték-szelvények. Ezek miatt vágott neki időnként a városnak, ahol egyre kevesebben ismerték meg az utcán.

Csak a sarki trafikosnál volt a nap-tárban minden hétfőre és péntekre felírva egy-egy tízes karton cigaretta Anderkó névre. Mellé egy maroknyi biankó szerencseszelvény. Ugyanígy a gyógyszerértárolók is ismerték.

A gyógyszerek töltötték ki leginkább az életét. Féltő szeretettel gondolt rájuk, és a legfelkészültebb gyógyszerészt is le tudta iskoláztatni. Mindent tudott a gyógyszerekről. Tisztában volt minden mellékhatással, pontos hatóanyag-össze-

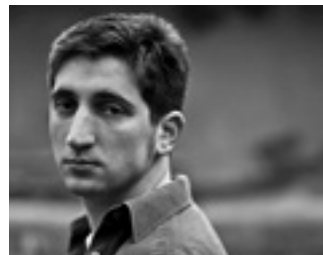

tételekkel, egyes gyógyszerek összeférhetetlenségével, együttes mellékhatásaival. A javasolt leírásoknál jóval pontosabban tudta, hogy mit, milyen napszakban, mekkora adagban érdemes szedni. Hogy mivel érdemes, vagy mennyi idő elteltével lehet mást szedni rá. Tudta, hogy milyen egyéb gyógyszerekkel lehet egyes gyógyszerek mellékhatásait csökkenteni. Ezeknek a szereknek halmozott mellékhatásaira is megvoltak a megfelelő szereik. Volt olyan négyes gyógyszer együttes, amit már csak azért szedett, hogy egymás tüneteit kiüssék.

De persze megvoltak a kedvencei. A gyógyszerek, amiket kiemelten szeretett. Szedett Neurolt. Napi kettőt, kóros szorongás, pánikrohamok és nyugtalanság ellen. A Neuroltól a szívverésére sem figyelt annyira, márpedig a szívverését szeretne volna leginkább elfeledni. Digoxint is szedett reggelente másféle szívelégtelenségre, ritmuszavarra, heves pulzusra. Analgont a vesefájdalmakra szükség esetén, vagyis minden nap két-három alkalommal. Annak ellenére is, hogy az Analgontól émelygett, és hányingere volt szinte egész nap. Trimepranolt a magas vérnyomásra szedett. Néha olyan jól hatott, hogy elájult, vagy elaludt tőle. Ataralgint fej- és fogfájásra. Ez néha bevált Analgon helyett is, de persze nem ugyanolyan hatásfokkal. Arról nem is beszélve, hogy a fogait kihúzták harmincévesen. Folyton fáj a feje? – kérdezte az orvosa néhány rutinvizsgálat után, majd erre a döntésre jutott. Azóta hordott protézist. Alig volt tizenhat, amikor már szilvamag méretű vesekövet diagnosztizáltak nála, és alig volt húsz, amikor már klausztrofóbiás rohamai voltak nyílt tereken is.

Ezért elég hamar kezdett szedni Rohypnolt is. A Rohypnoltól körülbelül másfél perc alatt ülőhelyzetben elaludt. Olyan mélyálomba zuhant, hogy másnap reggelig meg sem mozdult. Sokszor tényleg ültében aludt, végül emiatt már duzzadni kezdett a lába. Arra Furosemidet szedett, hogy megszabaduljon a felgyülemlett víztől. Csakhogy a bőrét irritálta a szer, ezért állandóan kenegetnie kellett magát. A gyógyszerárban keverték ki neki erre egy kéniszagú gyógykenőcsöt. A Digoxin miatt nem szedhetett más vízhajtót, mert csak a Furosemid fért meg vele. A Digoxint meg nem válthatta le, mert bár folyamatos gyengeségérzete meg látászavara volt tőle, a szívét rendbe tette, nem kalapált összevissza a mellkasában. Anderkó egész kiskora óta rettegett a szívtől. Mindig figyelte, attól tartva, hogy épp akkor áll le. Diazepamot már csak hobbiból szedett, könnyű délelőtti nyugtatóként, vagy izomgörcs oldására. Ugyanígy a Seduxent. Hobbinyugtató volt a számára. Az Ibuprofen meg vasárnapi fájdalomcsillapító. ■ ■ ■

■ **Kálmán Gábor** (Érsekújvár, 1982): Selmecbánya, Léva, később Komárom környékén nevelkedett. 1996-ban költözött Magyarországra. Az ELTE magyar szakán végzett. Kötete: *Nova* (Kalligram, 2011).

Győztesek köztársasága

Gyülöttem. Évekig. Nem értett semmit. Titokzatoskodott, mint egy nagyfiú, és közben az egészből semmit nem fogott fel. Azt hitte, hogy csak úgy elmehet? Apa nélkül felnevelem, főzök, mosok rá minden nap, megvarrom a lyukas zsebét, gondoskodom róla, érdeklődöm a szaros kis élete iránt, ő meg angolosan, szó nélkül távozik. Au revoir! ...vagy franciásan. Mindegy. A franciák a... melegek. Nem? Hát akkor franciásan.

Próbáltam nem keresni. A Ferencet meg pláne nem értesítettem. Akkor még úgy gondolkoztam, hogy a gyerek már felnőtt, meg kell hagyni a saját terét, magányszféra... ilyenek. De még iskolába járt! Nem akartam ott sem zavarni (mégiscsak az ő döntése volt), de aztán néhány nappal később felhívott az igazgatónő, hogy okvetlenül beszéljünk, mert a gyerek komoly rendőrségi ügybe keveredett.

A munkahelyemen hívott fel, éppen egy megbeszélés kellős közepén voltam. Egyébként egy szülővel, aki a súlyosan fogyatékos gyermekét akarta beíratni hozzánk. Az anyuka az önkormányzathoz folyamodott kérelemért, mert az ő fia esetében nem járt volna a fejlesztőpedagógiai alapellátás sem. Elfelejtettem kikapcsolni a telefonom. Mondtam az igazgatónőnek... egy kicsit hibáztam; mondtam neki, ott az anyuka előtt, hogy én most megbeszélésen vagyok, nem tudok a hülyegyerekem dolgaival foglalkozni. Szerintem ezért nem íratta be az anyuka a fiát hozzánk. Pedig mi fejpénzt kapunk a gyerekek után. Ettől elesünk. Na, nem ez a lényeg.

Átmentem a gyerek iskolájába. Rettenetes dolgokat mondott. Samu, felbuzdulva az előadása sikerén, meghirdetett az iskolában egy performansz-estet. Össze is gyűltek az osztályteremben: diáktársak, tanárok. Samu levetkőzött, és leöntötte magát benzinnel.

Hát ez van. Ilyeneket csinál az én fiam. A Nevelési Tanácsadóban az ilyen gyerekek szüleinek azt szoktam mondani, hogy a gyerek otthon nem kap elég figyelmet, és ugyan egy ilyen eseményről távol akarja tartani a szülőket, de tisztában van vele, hogy kitudódik, úgyhogy ezzel a gesztussal éppen hozzájuk szól. Ez egy figyelmeztetés a szülőknél.

Kicsapták. Pont az érettségi évében.

Nem költözött haza. Tovább tetézte az ügyet azzal, hogy keresett magának egy gyámot, a Ferenc testvérét, azzal iratkozott be egy másik iskolába. Próbáltam egyszer felvenni a kapcsolatot a Tamással, de amikor meghallotta a hangomat, annyit mondott, hogy ne hívjam többet, és letette a telefont. Teljes hírzárlat.

Azt sem engedte, hogy a közelében legyek. Hát így nehéz kapcsolatot tartania egy anyának a gyerekeivel! De aztán hallottam, mert azért az igazgatóval leveleztem, hogy Samu-nak jók a jegyei, négyes-ötös, úgyhogy könnyen le is érettségizett. A tanárok panaszkodtak nekem, hogy a gyerek szótlán, nem barátkozik, kicsit gőgös, de hát én ezt már ismer-tem. A földrajztanár szerint a Samu betegesen koravén. Phahh!

Szerencsére a Ferenc nem jelentkezett, ami persze érthető, a történetek után, úgyhogy legalább előtte nem kellett magyarázkodnom.

A ballagásra elmentem. Nagyon magasra nőtt. Sírtam is. A ballagás után ott ácsorgott egy idősebb fiúval a kapu előtt. Amikor odamentem hozzá, azt hittem, leforráz... teljesen színtelen, jéghideg hangon üdvözölt. Azt mondta, jó napot, Gabriella. Régen láttam. Hogy bírja az egyedüllétet? Elképedtem. Egyetlen szót sem tudtam mondani. Egy kis időbe telt az is, hogy eleredjenek a könnyeim, de addigra Samu meg a másik fiú már nem voltak ott.

Szaladtam utánuk, körbefutottam az egész tömböt, a szomszéd utcákat; azt akartam megkérdezni tőle, hogy hol laksz, Samu, csak azt mondd meg, hol laksz és kívül. Ennyit akartam csak, de nem találtam.

Aztán már úgy követtem a dolgait, mint a Ferencnek. Néha rádióból, egy-egy újságcikk-ből... merthogy nagy ember lett. Valahogy bekerült egy ilyen színházi balett-társulatba cégvezető asszisztensként, azt hiszem. De mondom, ezekről a dolgairól alig tudok.

Ha a Nevelésiben találkoztam egy kultúrszülővel, aki ismerte a kurrens színházi ügye-ket, hamar kiderült, hogy ismerte a fiamat, vagy legalább már hallott róla. Nem mutat-hattam a kelleténél nagyobb érdeklődést; minden kiderült volna, de azért ilyenkor na-gyon figyeltem a részletekre. Ha a társulatnak volt egy új előadása, elmentem megnézni, de Samut soha nem láttam.

Egy-két évvel később felbukkant a Ferenc. Szinte a létezéséről is megfeledkeztem. Tel-jesen lerongyolódott. Vasárnap este volt. Hozott egy üveg konyakot ajándékba. Ősz, min-dig egyenesre fésült, vállig érő haja úgy állt szerteszét, mint az idegszálaim. Neki a keze, nekem a gyomrom remegett.

Háromunk történetének valójában mi vagyunk az áldozatai és a menekültei. El is kezd-tem bögni. Még be sem lépett az ajtón, minden felkavarodott bennem. Vártam, hogy át-öleljen, de eltűnt a konyhában. Aztán visszajött, megfogta a kezemet, és mint a kisgyere-kek, bevont a nappaliba. Leültetett, leült velem szemben, akkurátusan kitette az üveget, a két poharat, a szivartárcáját, és rágyújtott. Engem is megkínált.

Együtt szivaroztam és konyakoztam a közös nappalinkban egy vadidegen férfival.

Szivarozás közben nem lehet sírni. A szivar ahhoz túl méltóságos; nagyon idéltlen lenne. A Ferenc jól kitalálta ezt. Elmondtam neki, hogy mi lett velünk, Samuval és velem. Meg-értően bólogatott. Ez is annyira jellemző rá. Talán nem is hallotta, amit mondok, vagy éppen azon medítált, hogyan lehetne mindezt dokumentálni. De hát könyörgöm, a saját gyerekeit ne dokumentálja, hanem szeresse!

Keresztbe tett lábbal ült, még a cipőjét sem vette le. Büszkének mutatta magát, pedig látszott rajta, hogy ennyi, vége. Kérdeztem, mi van vele, hogy megy a sora. Mondta, hogy jól, a lehető legjobban, köszöni kérdésem. Mondtam neki, hogy ezt kötve hiszem.

„Miért?”

„Mert ha jól menne a sorod, akkor nem jöttél volna fel hozzám, és nem lenne ennyire lerongyolódva a képed.” Titokzatos mosoly, előredől és elnyomja a szivart.

Csakugyan, mondta, lehetne jobb is.

Lemosdattam. Ő is többet ivott a kelleténél, meg én is. Én nem bírom a piát. A kád-ban elsírta magát, mint egy kislány. Hüppögött, kiabálva vette a levegőt. Mondta, hogy most azonnal keressük meg.

„Kit?”

„Keressük meg a fiunkat!”

Nem volt semmi. Csak egymás mellett aludtunk. Ennyi jó volt. Hozzá is bújtam, átöleltük egymást. Mindegy. Reggel főztem neki egy kávé. Most mi lesz? Nem maradhatna, mint régen, kérdezte. Mondtam neki, hogy ne nevetesse ki magát. Nekünk semmi közünk egymáshoz, amióta elment. Menjen most is. A bocsánatomért esedezett. Ezzel még ráadásul bosszantott is, megkeményített. Mielőtt elbőgtem volna magam, gyorsan kiraktam. Nem azért bőgtem volna, mert bármit is felkavart bennem, hanem egyszerűen csak... na, hát ha egy meglett férfi egy asszony előtt térdel és a könnyeivel összemocskolja a háloíngét, az könnyeket csal az ember szemébe. Úgy értem, bárkiébe.

Menjen csak.

Magdikának, a Nevelési takarítónőjének a sógora bejáratos lett a táncegyüttesbe mint fotós. 2010 volt. Ettől fogva rajta keresztül tudtam meg néhány dolgot a fiamról. A hátfájása rosszabbodott. Kinevezték nem tudom micsodának, de ő rendezni szeretett volna. Azt is hallottam, hogy összejött az akkor híres botrányhős színházrendezővel. Egyszer egy hetilapban láttam a Samuról egy fotót. Alig ismertem rá! Nagyon magas lett, magasabb, mint a Ferenc, nagyon elegáns, ezüstszínű ingben és rózsaszín nyakkendőben, testhezállót szövetnadrágban és citromsárga, hegyes lakkcipőben, keresztbe tett lábbal állt egy kert teraszán, mellén keresztbe font karral, a terasz fagerendájának dőlve. Próbált mosolyogni, de látszott a fotón, hogy nehezebbre esik, úgyhogy csak a szép fehér fogait mutogatta. Igazából vicsorgott.

Az újságot valaki bedobta a postaládámba, de nem mellékelte hozzá semmiféle üzenetet. Volt akkoriban egy fiatal férfi, aki minden vasárnap egy csokor rózsát hagyott a lakásajtó előtt. Először azt hittem, ő az. Aztán meg azt, hogy kinyomozta Samut, és vele akar kedveskedni nekem. Mindegy.

Egyre többször láttam a nevét leírva. Nagyon fontos ember lett. Volt miniszterelnökökkel, kulturális államtitkárokkal, intézetigazgatókkal, az operaház vezetőjével, meg az isten tudja még, kivel szervezett konferenciákat, ilyen-olyan kulturális eseményeket.

Aztán egy nap ott állt a lakásajtóban ugyanúgy, mint hat évvel korábban a szobája küszöbén. Ki volt hidrogénezeve a haja, nem is szőkére, hanem fehérre. Piros ingben, fehér nyakkendőben. Hajára feltolt napszemüveggel. Egyik keze a zsebébe mélyesztve, másikban egy szál rózsza. Én a közeli kifőzdéből hozott gulyáslevesemet ettem.

Nem emlékszem, mi volt. Talán a nyakába ugrottam, vagy felsikoltottam, vagy sírtam. Nem tudom.

De mintha a nyakában csimpaszkodtam volna sokáig. Iszonyú magas lett. Éreztem a testtartásán, hogy eltol magától. Fáj még a hátad, kérdeztem. Igen, néha kicsit fáj. Megmasszírozom, mondtam. Nem kell, köszönöm, járok masszórhöz. Felemelte a kezében tartott rózsát, és körbenézett. Vázáért szaladtam. Nem akartam elrontani a pillanatot, meg sem szólaltam.

Megkínáltam kávéval. Nem kért. Leült egy kicsit, szinte leguggolt a székre. Láttam, hogy nagyon fáj a háta.

„Amikor kicsi voltam, nem volt valami gondom a szopással? Vagy a tejeddel? Nem apadt el?”

Piff! Ezt... így... minden bevezetés nélkül.

Mondtam neki, hogy semmi.

„Talán csak az, hogy egy kicsit mohó voltál.” Megismételte: mohó. De nem tudtam kitalálni, hogy csalódott, vagy ez egy visszakérdés, vagy... hogy most mi a baja.

„Miért jöttél? Nem akarsz-e mesélni magadról egy kicsit?”

Rám nézett, úgy emlékszem, nagyon vádlón. Azt mondta, nincs mit mesélnie. Képzeld el egy tökéletesen egyszerű életet, na az az övé. Aztán ránézett az órájára és elköszönt.

Legközelebb talán egy fél évvel később találoztunk az intézetben. Kingát látogattam meg. Akkoriban kicsit sűrűbben jártam be hozzá. Az igazat megvallva, ezek a látogatások úgy teltek, hogy bementem a lányomhoz, leültem az ágya mellé, és néztem az ajtót, hát ha belép rajta a fiam vagy legalább a Ferenc.

Ha ezen kaptam magam, idegesen nevettem. Szerencsétlen hülyének éreztem magam, és gyorsan belekezdtem valamilyen magyarázkodásba, önfelmentésbe, hogy én nem ezért vagyok itt, hanem a lányom miatt, a lányom szeretete hozott ide.

Huszonkilenc éves volt, de nem látszott rajta. Értelmetlen arca volt. Sem nem koravén, sem nem fiatalos. A kort is az értelem adja. Van, akit öregít, van, akit fiatalít. Kingában szikrája sem volt az értelemnek. Az ápolók azt mondták, hogy rendkívül érzékeny, és óriási a szíve, hogy az intézet legjobb lakója.

Néztem a testét. Szép lány lehetett volna. Sima volt a bőre, kicsit kék-eres, kicsit lila a húsa... amikor sétáltunk a parkban, egyik-másik beteg megfordult utánunk.

Fogtuk egymás kezét. Teljesen elbambultam. Talán el is aludtam, mintha félig lecsúsztam volna a székről, amikor hallok a Ferenc hangját. Fölugrottam a székről; azt hittem, valamin rajta kaptak.

Nem a Ferenc volt, hanem Samu. Virágot hozott és csokoládét. Kingának.

„Nem tudtam, hogy látogatod a nővéredet.”

„Látogatom, mondta.”

„Mióta?”

„Az teljesen mindegy.”

Megkérdeztem, hogy nem akar-e kijönni sétálni. Kinga gügyögött, nevetett, tapsolt is örömeiben. Samu letette a kisszekrényre a csokoládét, lefektette a virágot, aztán minden szó nélkül felemelte Kingát az ágyból, és ott, a szemem láttára átöltöztette. Az én lányomat, az én kisfiam. Közben egyetlen pillanatra sem néztek rám, szerencsére. Rettenetes volt.

Minden, a világon minden ott történt az üres ágy túloldalán. Meg akartam szüntetni ezt az... ágyat, de nem tudtam, hogyan. Talán, ha ordítani kezdek, csapkodni, mintha én is boldog lennék, rávetem magam az ágyára és áthúzódkodom rajta. Vetköztess le engem is...!

Nevetséges vagyok. Nem baj, megesik.

Odakint gyönyörű őszi koradélután volt. A gesztenyefákról már minden lehullott, minden sárga volt, fanyar, hűvös, de ahol a nap érte az ember bőrét, ott finoman melegített.

Kinga ment közepén, mi pedig két oldalt fogtuk a kezét. Nehezebbnek is és könnyebbnek is tűnt a beszélgetés. Nem kellett a szemébe néznom, de Kingán keresztül mégis... hát szóval közelebb voltunk egymáshoz.

Nagy, lankás, aranysárga budai park volt, egymást keresztező keskeny utakkal. Itt-ott pad, az utak mentén. Nagyon messziről egy főút hallatszott.

„Mi van veled? Nem mesélsz?”

„Utazom el.”

„Mikor? Hová?”

„Szingapúrba. Ma este.”

„Az Ázsia, ugye?”

„Igen. Délkelet. Malajzia.”

„Odaköltözl?”

„Háromhetes konferencia.”

„Igen. Színház?”

„Ez most miniszteri kiküldöttség.”

„Miniszteri? De hát... te soha nem voltál jóban a regnáló hatalommal.”

„Hogy jön ez ide?”

„Hát... nem tudom.”

„A delegátságnak nincs köze a szimpátiához. Érdekképviselőt kell nekik egy nemzetközi találkozón. Én pedig tudok érdeket képviselni. Ha kell, érvényesíteni is. Ez pedig, nagyobb léptékben, talán újra biztosít valami jövőt a független társulatoknak is. Mindegy, nem akarok magyarázkodni.”

„Nem is, nem is. Csak kíváncsi voltam. Velem nincs semmi különös. Élem a mindennapjaimat. Képzeld, tegnap a kedvenced volt: lazac, párolt zöldséggel. Nem vagy éhes? Beülhetnénk ide szembe, a cukiba. Meghívlak egy islerre.”

„Ez rettenetesen kedves, köszönöm.”

Vártam egy picit, de nem tudtam eldönteni, hogy akkor ez most igen vagy nem. Csöndben mentünk tovább. Hirtelen elbizonytalanodtam. Amióta belépett a kórterembe, még

nem kérdezett semmit. Semmit, csak válaszolt. Lehet, hogy magázni fog, és a nevemen szólít? Ebbe belegondolni is annyira rettenetes volt, hogy megszédültem; meg kellett állnom egy pad mellett. Megkértem, hogy üljünk le egy kicsit.

„Hogyne. Leülünk.”

Kerestem a lehetséges témákat, amikkel nem sértem meg.

Aztán annyit tudtam mondani, hogy van bennem egy rossz érzés, hogy keresnem kell előtted a szavakat, vigyáznom kell előtted a mondataimmal... sajnálom.

„Ez hogy értendő”, kérdezte.

„Most mit csinálsz a társulatban? Rendezel?”

„Most éppen nem. Nemsokára lesz egy kis időm, ha túlvagyok ezeken az elintézendő borzalmakon, és akkor, talán tavasszal, vagy legkésőbb nyáron megvalósítom a tervemet.”

„Elmondod, mi az?”

„Majd egy másik alkalommal. Most csak összezavarna. Túlságosan belelovallnám magam, ha beszélnék róla, és nem tudnék a folyó ügyekre összpontosítani.”

„Persze, világos.”

Kinga elunta az ücsörgést. A pad körül bóklászott, nézegette a rovarokat, lehullott faleveléket, aztán nógatni kezdett minket. Megfogta Samu kezét, és cibálta, hogy menjünk.

„Képzeld, nemrég meglátogattam a Ferenc. Nincs valami jól. Egy estén át vigasztaltam... egy kicsit mintha meg is nyugodott volna. De ne aggódj, nem fogunk már összejönni.”

„Azt hiszem, mindenkinek így jobb.”

A főbejárat előtt álltunk. Samu felém fordult, és közölte, hogy neki most el kell köszönnie, nehogy lekésse a repülőt. Ha nem gond, kísérjem vissza Kingát egyedül.

Kinga bögni kezdett. Kis híján én is. Odahajolt hozzám a kisfiam, és adott egy szúrós, borostás puszit.

Soha többé nem láttam.

A politikai pályáját egy darabig követtem; nagyon agilis volt, gyorsan ívelt föl a karrierje. Két év múlva kulturális államtitkár-helyettes lett. Egyre gyakrabban lehetett látni itt-ott. Én mindig a hátát próbáltam figyelni, hogy fáj-e. És mindig láttam a képeken, hogy igen, nagyon fáj.

Erről az egész farsang-ügyről viszont semmit nem tudok. Az utóbbi időben egyáltalán nem láttam már bele az életébe. Azt sem tudtam, milyen körökben forgolódik. Ha Kingához mentem, mindig megkérdeztem az ügyeletes ápolónőt, hogy volt-e itt a kisfiam. Nem tudták, ki az. Ha úgy kérdeztem, hogy Vincze Samu látogatta-e a beteg hűgát, akkor felragyogott az arcuk. Hogyne! Az a kedves fiatalember. Jó sokat tud beszélni, tette hozzá az a búbájos kis töltöttgalamb. Nem is tudtam, hogy a maga fia! Stb., stb.

„Jó sokat tud beszélni.” Hát ez tette be a kaput! Kész, én el vagyok átkozva! Hogy az én fiam, a kis Samu beszédes? Egész életemben alig hallottam tőle pár mondatot, és akkor ez a pulyka... azt mondja, hogy beszédes? Hogy csak úgy csacsog, röhög az egész osztály... Még az osztályvezető főorvos úr is. Mindenkire van két jó szava, előzékeny, udvarias...

Nem elég, hogy a férjem elhagyott minket, a lányom... nincs is lányom, ő is elhagyott, a fiam is elhagyott, aztán meg ez. Ez az ügy. Mindenki ezzel foglalkozik most, az emberek fel vannak bolydulva, pedig az én fiam! Először nem mást, hanem engem hagyott el. Engem!

Most meg, ha úgy vesszük, mindenkit elhagyott. Van most nekem egy kedves barátom. Ő azt mondta, és talán van is benne igazság, hogy beszédes, azt mondta, milyen beszédes, hogy éppen egy farsangi összejövetelen.

De mondom, én erről nem tudok semmit. Nem tudok, és nem is akarok tudni semmit. Mindig úgy derültek ki a részletek, hogy én nem akartam, és nem is örültem nekik. Erről is legjobb talán nem tudni semmit.

Mostanában már nem járok be a Kingához. Rengeteg hülyegyerekem van a munkahelyen is. Elegendem van már. Igazság szerint soha nem akartam velük foglalkozni. Elég nekem a családom. Itt van például a Ferenc is.

Egy hete bejelentkezett ebédre. Mostanában gyakrabban találkozunk: havonta, kéthavonta, ilyesmi. Már pénteken megvettem a vaddisznót. A házasságunk alatt állandóan arra

panaszkodott, hogy nem csinállok neki vadhúst, pedig a kedvence. Na hát most, gondoltam, megcsinálom. Pénteken reggel bepácoltam. Vasárnap korán reggel nekiállok megfőzni a gombakrémlevest, almát és szilvát sütni, aztán kiveszem a pácból a vaddisznót, hagyma- és répaágyra fektetem, jól megsózom, megborsozom, jó sok babérlevél, egy kis tárkony, lefedem, be a sütőbe. Főztem hozzá kevés spenótot, jól megfokhagymázva, egy kis tört krumplit szegfűszeggel.

Délre tálalva volt. Ott feküdt a felszeletelt vaddisznó a tányérokon, sült szilva, sült alma, egy nagy pecsét spenót, egy kis mustáros szósz, petrezselyem, minden. Másik tányérban a gombakrémleves. Egy pohár vörösbor, ólomkristályban, zenét is tettem fel. Déltől ültem így az asztalnál, egészen hatig. Nem akartam felhívni. Nem voltam éhes.

Úgy, ahogy volt, az egészet kidobtam a kukába.

Hát ennyit erről.

Viszont a Ferencet... őt soha többé nem akarom látni. ■ ■ ■

■ ■ ■
Gerőcs Péter (Budapest, 1985): író. *A betegség háza* című kötete 2013-ban jelent meg a Kalligramnál.

Az utolsó METRÓ

Szemben a férfi egy másik hátáról beszélt. Az író befejezte a történetet, én viszádóltem a székbe. Asha Hootan a csupasz vállamra csíkot rajzoló melltartópántról végre levehette a szemét, így mindkettőnkben lazult a szorítás. Hosszan hagyta, hogy belékaroljak. Akkor még nem akartam tőle semmit, csak a testek kölcsönös szorítása érdekelt, mert nem emlékeztem rá. Érezni a belőle kipárolgó hőt, ahogy elegyedik az enyémmel. Azt a hőt, amit a hátam látványa és a teremben egyre fogyatkozó levegő termelt. Később a metróban jutott eszembe a mozdulat, amikor az előttem álló márki vállát néztem. A kiüresedő mozgójárdán most bénán csüngött a karom, körülötte fémes csillogás volt mindenfelé. Elindultam rajta, de nem haladtam sokkal gyorsabban, úgy tűnt, a gép mozgása lassítja a saját lépéseim. A két irányt elválasztó rámpán szoktak végigszaladni azok, akik sietnek valahová, legalábbis Legentil márki így mesélte, de most alig volt ember, és azok sem siettek sehová. A színpadon elhangzó történetben a férfi háta egy másik férfi hátán keresztül kúszott elém: láttam aprókat rándulni Legentil márki jobb vállát magam előtt, erről beszélhetett az író is a színpadon. Hogy a férfi hátában nem volt semmi különleges, a történetbeli nő erre biztosan emlékezett, a pillanatban sűrűsödött és zavarodott össze minden, mint a párizsi metrón az elképzelt háttal a szememben, mintha nem egy üres mozgójárdán várakozva haladtam volna előre. Hogy a szerelem csupán ennyi. A hazaérkezés. A visszatartott mozgás ereje a testembe költözött, az önmegtartóztatás, az érintés állandó, de soha be nem teljesülő lehetősége kezdte megváltoztatni a mozdulatlanúság ritmusait. Az elképzelt férfivel együtt haladni maga volt a kísértés, az egyszerű szürke fém így vált ragyogóan csillogó testté, fémesen hideggé és tökéletessé. Utólag soha ne mondd, hogy milyen jó volt, és soha ne dicsérdj. Ne merj dicsérni, Klarissza, ismételte meg, míg én a táblát néztem, és ő magyarázta a szabályokat: sem hosszában, sem vízszintesen nem lehet ugyanaz a szám. Jó, válaszoltam, de csak később értettem meg, az sem mindegy, melyik mezőből indulunk, mert ha két helyre is jó a megoldás, akkor ké-

sőbb hibaként jelenik majd meg a táblán. A helyek kizárólagosságát tartottam a kezemben, miszerint egyetlen megoldás lehetséges, de ahhoz, hogy ezt megtaláljam, az egészet is kell nézmem. Hát én így néztem a márki hátát, a hátában az író történetéből megismert férfit, és végül a sajátomra gondoltam, amit Asha Hootan a színházteremben addig fűrkészett, míg végül merevedni kezdett a farka. Asha Hootan hagyta, hogy belekaroljak, de a mai napig eldönthetetlen, ki vesztett ott bármit is néhány óra alatt. Vízszintesen Asha Hootan, függőlegesen a márki, de minkét sávban csak egyetlen, az engem jelölő szám.

A földalatti városban egymást metsző útvonalak jelölései között az esőnek hála, nem tévedtem el. Beszorultam a metróvárosba, a felszínen futó szerelvényről néztem, hogyan ömlik az eső. Aznap már számolni is elfelejtettem, annyiszor leszakadt az ég. A Szent Szív lépcsőin indultam meg, amikor rákezdett. Az emberek nevetve húzódtak be a hatalmas gesztenye alá. Forgott a körhinta, én pedig a lovat figyeltem, ahogy délcegen ágaskodik az esőben a gépezet tetején. Alul az üres és márványos testű állatok, a környékből érkező gyerekek nem ülhetnek rájuk, arra már nem futotta, rollerrel száguldoztak a szabad téren, amit most lassan kezdett betéríteni az eső. Az apjuk oldalról figyelte őket. Vadul szelték a teret és a vizet. Az egyikük bal szeme le volt tapasztva, hangos visítással közeledett az apja felé. Nem láthattak, és én játékból behunytam a jobb szemem, kíváncsi voltam, ha kitakarom a jobbat, vajon valóban pont a felét nem látom-e mindannak, ami körülöttem zajlik, vagy sokkal többet, és így a sokaság a másik oldalon sokkal kevesebb lesz, betölthetetlen helyek egy gesztenyefa alatt állva. Akkor érkezett a kislány. Szoknyában, fekete harisnyában és sportcipőben, a haját tincsekbe sodorva áztatta az eső. Odaszaladt az apjához, zihálva várta, míg megérkezett a három fiú, aztán amikor mind ott voltak, ő indult meg elsőként. Egyenesen kiszaladt az esőbe, a körhinta melletti szabad térre, amin addigra tarajos hullámokban látszott felkorbácsolódnival a beton. Félszemű testvére egy darabig követte, aztán megtorpant, és szinte földbe gyökerezve nézte, hogy kerül tőle egyre távolabbra a lány. Az apjuk látszólag ügyet sem vetett rájuk, mint ahogy semmire, ami körülötte zajlott, magasodott vagy az eső miatt süllyedt. Csupa egyívású tereptárgy. Mert míg az emberek a fához egyre közelebb kerültek, és hátrálva csökkent ember és törzs között a távolság, ez a férfi nem nézett sehova. Nem volt a szemének sem mélysége, sem magassága. Akkor derült ki, hogy mindent rosszul ítélt meg, amikor körbeérték a gyerekek. Az apa jelenléte ugyanis állandó és erős figyelmet takart, mint egy nagyvad a párás délutánban, a legyekkel sem törődött, amíg várakozott. A gyerekek kerítésnek használták, máskor lépcsőfoknak. A beton fekete lett, mint a gyerekek szuvas fogai, mikor a szájukba belenéző eső elnevette magát. Nem hagyott maga mögött semmit. Nézte a férfiakat és a nőket, nézte a körhinta némán mozgó lovait, a kengyelt, a hámot, végül sokáig azt az egyet a hinta tetején, amelyik belemerevedett az ágaskodásba. Nézte a bazilika kiféheredő köveit, és nem értett semmit. A kövek ugyanis minden csepptől egyre fehérebbek lettek, miközben a falak pórusai mélyen szívták magukba a nedvességet. A márki mondata visszhangzott a köveken. Most még nem megyünk fel hozzám. És arra gondoltam, ugyanígy iszom majd magamba azt a savas vizet, és éppen ilyen szűziesen fehér lesz a szám, érinthetetlen maradok és néma, mert a márkinak megígértem. Egy szobor vagy szárnyas oltár.

Másnap reggel már hömpölygött a víz, a padka melletti csatornák nem bírtak vele, azt vártam, mikor érnek össze a két irány folyamai egyetlen hatalmas folyóvá. A környékén ücsörgő, álldogáló férfiak gyanakodva néztek utánam, hatalmas nejlonnal letakart áruikat álmosak voltak kínálni, míg a Mártírok-hegyére tartottam kora reggel, bízva abban, hogy

nem kezd rá megint az eső. Hirtelen szakadt ki az égbolt, a lépcsőkön gitározó, éneklő részeg férfiakat igazoltatták a rendőrök, aztán hagyták őket a csudába. Hideg volt a kő, amin ültem, a bazilikában évek alatt nyirkosra hűlt ereklye, Alexandr Legentil márki szíve minden hajnalban nagyot dobbant a kövek súlya alatt, amíg engem várt. Talán a napfelkelte zavart be a templomba, ahogy korábban a Notre-Dame-ba az eső, mindenestre az apácakórusra nem számítottam. Klarissza, szólított meg Legentil márki, amíg a keresztet néztem, szeretném elkerülni, hogy bántsalak. Ez volt az egyetlen mondat, amiben állított, a többi csupa tagadásból állt. Nem akar engem, nem birtokolhat, nem élvezhet belém, kettőnk között nem lesz más, csak a simogatás. És az unásig ismételt kérés: ne sírjak, ne dicsérjem, ne emlékeztessen soha sem magamra, sem rá.

A rózsablakon úgy török meg a fény, hogy elhiszem, abban történetek is lehetnek. Az egész Biblia, suttogta a fülembé Alexandr Legentil, akinek – közben erre gondoltam – a szívét vajon mikor kell majd kihatánom a büszke mellkasból, hogy szentté válhasson, olyan húsdarabbá, ami körül aztán évekkel később félszemű gyerekek rollereznek a szakadó esőben? Az eső csak álom, Asha Hootan, és én jobb szeretnék egy vasárnap délután lenni, egy sokkal kisebb város annál is kisebb tetőterasa, a tetőterazon ázó párnák nedvességtől dohos szaga, vagy a szárítókötélre terített nedves anyag, amit lehúz a víz súlya. Asha Hootan testéhez úgy tudtam hozzásimulni, mint a macskák szokták a feszes vádlikhoz reggelente, míg lefő a kávé, és feszül az izom, és a gerinc egyre merevebb lesz, mintha a Notre-Dame színes üveglakai megsokszorozhatnák a fényt, és abban az áradatban az eső is száraz marad, mert elfeledkezik önmagáról. A márki abban a párizsi éjszakában az órákról mesélt, tudom-e, egyesével kell szétrobbantani mindet, ha élni akarok, új időszámítást. Minden korábbi asszonyának az idővel volt baja, mind a múltban vagy a jövőben élt, jobb lenne, ha, de végül nem fejezte be a mondatot. Lassan kortyoltam a hűvös sört, ez már a második pohár volt, és éreztem, a fejembe szállt, a mozdulatoknak szárnya kezdett nőni, és abban a kerubos délutánban megint rákezdett az ég. Persze az angyalok már a kápolnában mellénk szegődtek. Bach muzsikája egyesével nyitogatta a rózsablakokat, legalábbis úgy éreztem, csak azon keresztül érkezhettek ez a földöntúli fény. A teremben félhomály volt, lassan sötétedett is, az újra és újra rákezdő párizsi eső szürkéje és kékesfehér foltjai a gyerekkori tükrös paplanra emlékeztettek, egyszerre volt jólesően hűvös, aztán fokozatosan megnyugtató és meleg. A melegséged, tette hozzá Asha Hootan, az a nőiesség ismeretlen és vonzó belőled, amivel én beláttam, együtt akarok élni. Nem a tested kell, hanem a melege, én pedig felálltam, és megindultam felé. Hazudj, Asha Hootan, suttogom, miközben letérdepelek, előttem az oltár, felettem a csillagos éggel díszített boltívek. Mint az éjszaka, magas felettem a Sainte-Chapelle, ott elhiszem az összes mondatot.

Oldalra néztem, a márki szeme csukva volt, darabos teste balra dőlt, a korlátan támaszkodott, bal kezével tartotta a fejét. Egész testét átadta a zenének, a darabossága oldódni kezdett, minden hangra újabb és újabb hullámok feleltek benne. A tested, mint a föld, jutott eszembe, míg a temetőben kerestem a sírokat. Bolyongtam. Az egymást vadul keresztező sugárutak között háromszor kellett végigmennem, mire meglett Modigliani a késsel. Asha Hootan, te vajon mit kezdtlél volna azzal, ha elmesélem, egy rozsdás kést találtam a sír szélén, és képtelen voltam ott hagyni, mert tudtam, a márkihoz ilyen éles tárgyakon át vezet az út, és te akkor már és akkor még messze voltál, egy távoli vidék ismeretlen fája. Hirtelen meszelik majd a törzsedet, és mert rettegsz a haláltól, Asha Hootan, nagysokára fogom beismeri, hogy eltévedtem, miközben téged kerestelek. El-elnézem az arcod. Hangos vijjogással röppennek fel a galambok a Notre-Dame előtt. Most már mennék haza, későre jár.

Az órákat egyesével, hogy ne legyen idő, ismételtetem magamban, amíg megtaláltam a szerelmesek sírját. A bejáratnál jazz szólt, elvettem a teveim, és megindultam a hang irányába. Népes tömeg gyűlt össze, ahogy a zenekar rákezdett, mind többeken vett erőt a hullámszó, a fejek után a térdek lazultak ki, aztán a kar és végül a csípő. Asha, azt mondtad, a zenét írom meg, hogy miféle erőket indít meg az emberben ez a földöntúli erő, és nézd, nekem a föld alá kellett mennem először, hogy megtudjam, milyen taktusra dobog Legentil márki kivájt szíve. Gyilkolnom kellett, mielőtt hozzád érhettem volna. Különben csak a madarakat hallottam a kápolnában, amikor megnyílt felettem az ég. Mintha a kihasított férfiszív lenne az egyetlen olyan teremtőerő, amihez kapcsolódva úgy válok cseppfolyóssá, ahogy azt te szereted, mint a méz, ahogy a te testedet úgy tudom megérinteni, abban sose legyen beteljesedés, csak ígéret. Mert a márki meganította, a közeledés sokkal több, mint a megérintés, és talán ezért kellett annyit gyalogolnom Párizs esőverte utcáin, ezért nem akart elállni azokban a napokban semmi. Minden folyt és áradt, mint a nőknél zubogó erők, akkor is, amikor a fületem a földre tapasztottam, és a márki testére hajoltam, hogy kihallgathassam végre. Hason feküdt, a testem kicsavarva, az övére kerekítve, mint valami esőerdei lián, mint a borostyán az európai erdők fáin, amiket még nem meszelt fehérre a hőtágulás ellen senki. Akkor éjjel már eszem vette az éhség, hiszen nap-hosszat jártam Párizst, és mint aki maga döntött így, nem ettem, inni is csak a legszükségesebb időben, amikor már nyelni is nehéz volt, annyira kiszáradt a szám. A megnedvesített testről, Asha, te jutottál eszembe, vajon a te izzadtságod hogyan ütközik ki a homlokodon, milyen ritmusban ürítkezel és vizelsz, elfogadod-e a tested, amikor megváltasz mindentől. El akartam mesélni neked a testét, egy másik férfitestet, amiről megtanultam, milyen, ha nem érintik meg a sajátom. A szólásokat akartam neked megmutatni, Párizs minden muzsikáját mint egybecsengő dallamokat, amiben elveszhetsz, amiben nem kell támaszkodnod semmire, mert megtart a lüktetés és a dallam.

Az éhség, mint a kutatás, a lázas menetelés egy soha el nem érhető test és annak nedvei felé, ahogy minden lépéssel egyre beljebb kerülök a vágyakozásban, mert saját szomjúsággal és saját éhséggel keveredik folyton, folyton. Úgy érné hozzád, mintha mindegyik az utolsó lenne, úgy simítani végig a testen, mintha az a test nem létező lenne, s mint ilyen, elérhetetlen, megérinthetetlen önmaga valójában. Mert beláttam, a márki nem létezik, és akkor nem létezett az sem, aki hozzáérni vélte, és kérdezlek, Asha, létezel-e te, ha nem létezem én, aki azt hitted, akkor, abban az esőzésben hozzád ért? Ha nincs beteljesülés, ha az egymásból kivonódó hangok, a márki némán heverő, folyton kínálkozó teste, aztán a te másképp néma, hazugságában néma tested visszavonja magát, ha kivonja magát belőlem a te, és minden harapásnyom csupán pillanatra idézi fel az érintés lehetőségét, mondd, Asha, meddig tartasz te, és hol kezdődök én? Van-e kettőnk között bármilyen kapcsolódás?

Olyat kerestem benned, ami még nincs, ami csak ígéret, a test elhagyott és elejtett formáit, mint az esőben felázó paplanhuzat, az elernyedő anyag, ami, mint a kő, a mélység felé húzza a testeket, a lassan és gondterhelten csöpögő szövetdarab, ami máskor kéjes és méltóságteljes metronóm egy könnyvespolccal farkasszemet nézve. Az átesés pillanata, ahogy a márki belőlem örök nőt teremt, hozzám ér, de érintetlen maradok, megcsókol, de közben nem emlékszem, hogy megérintette-e a szám. A kezemben a tábla, nézem a számokat, van, még mindig van idő, hiába robbantottam fel az számlapokat, a játékban megkérdőjeleződik a szabad döntés, mert végül csak egyetlen helyre írhatom be a kívánt számot. Mindennek kötött helye van. A metróvonalak egymást keresztezik, nekem továbbra is szem előtt kell tartanom, hogy függőleges és vízszintes között nincs átfedés, de ezek a márki mondatai, a kivont mondatok, a nincs és a ne is legyél, Asha, a te mondataidra alig emlékszem. Szakad az eső.

■

Megyünk a föld alatt, a márki apró térképpel a kezében, a szíve még a testében, a tőlem kapott rozsdás kés a zsebéből kandikál ki, a kereszteződéseknél lelassít, megáll, ellenőrzi a lépéseket. Mire odaérünk, ahova elindultunk, fordulhatunk vissza. Kezemből a tábla, mire kitöltöm az üres rubrikákat, értelmét veszti a játék. Egy kitöltött Sudoku halott papírdarab, feleslegessé vált a kivágott fa is. A metróvonalak összefonódnak, a bennük utazók felgyűrődnek, az arcuk szinte már nem is látom, tekintet nélküli massa az egész, de valahol még mindig szól a szaxofonos ember. Hosszan gyalogolunk az átjárókban, összekeverednek fejekben a kilométerek és az idő, amit a könyvben olvastam, hogy egy átlagos párizsi évente mennyi időt tölt, hány kilométert gyalogol a föld alatt. Van az a pillanat, amikor már jólesne itt is az eső. Mert nézem a fáradt arcokat, és nincs bennük üdeség, szürkék, mint az ég volt odakint Párizs felett, szürke, mint a szerelmesek sírjai, amit annyit kerestem hiába. Megismétlem, mert elnyomta a zene. Menjünk hozzád haza. A márki arca felderül, madarak röppennek fel, a kápolna ablakai bezáródnak, vége Bachnak is. Hosszú percekig ülünk még a teremben, kint esik, a teraszra gondolok, most áznak el a párnák, és akkor én azok alatt, azok felett már sosem leszek gyerek, valahonnan mindig kihűti majd a szél a paplant és a huzatot.

Szól a szaxofonos, megállok vele szemben, és nézem, a márki int, érkezik a metró, árad az éjjeli tömeg, sikerült elcsípniük az utolsó járatot. Nézem a szaxofonost, a márki vár, én nem mozdulok, aztán hirtelen és gyorsan, ahogy Asha Hootantól tanulom később, el, minél távolabb, el, hogy a fától látható legyen az erdő, az ellentétes irányba. A kereszteződésben állok meg döbbenően, hogy akkor ez most az, szétrobbant az utolsó számlap is, elment az utolsó metró a márkival, a szíve még mintha dobogna a kezemből, de már alig. Fehér a csempe a falon, nem látok semmit lassan a szívből. Lassan hűl ki, miközben a markomban fogom. Gyorsan szedem a lábaim, ki tudja, hány kilométer, mennyi idő a föld alatt, a hazaút egy másik vonal, egy másik szám, túl a vízszintesen és a függőlegesen, ahol egymást érik a mutatók. A szaxofonos még mindig játszik, rámosolygok, de most mintha az én arcom vált volna elérhetetlenné. Idegen. Asha Hootan délután ébred, erősen izzad a paplan alatt, a hátán a testem, mint az álomban, egyszerre mozdulunk, ahogy veszi a levegőt. ■■■

Csobánka Zsuzsa (Miskolc, 1983): költő, író, kritikus, magyar- és drámatanár, a kortárs irodalmat kutató PhD-s az ELTE-n. Jelenleg Budapesten él. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: *A hiányzó test* (2014).

a szakrális nagymama a strandon

az alanyiség közvetlen közelében
a nagymama a strandon
szakrálisan közelíti meg a kerékpárt
és önmagába csap át az idő
miért is nem tanult meg biciklizni
most fenekére szerelhetne macskaszemet
a homlokára meg lámpát
nem csak képzeletben
gyűjtogathatná a lámpát
megbüntethetné a rendőr

az alanyiség a strandon
a nagymama közvetlen közelében
drámai megoldásokkal próbálkozik
szomjazza a szépet a jót
alig marha oligarcha
gazdag lett a szürkemarha
tollas szőrös pánccelos
pikkelyes és sima bőrű lények
fálnak támasztják a biciklit
repülünk szállunk az üresjáraton
de idióta a pilóta

alanyiségát a falnak támasztja
a strandon
a nagymama közvetlen közelében
az állítmány
tályog támolyog a tájon
tetszettek volna lehúzni a vécét
egészségesen nyihogva

a lóorvostörténeti múzeumban
köpölyözni az aranyat tojó
100 000 lóerős táncmeghajtású biciklit
léha láncon locska dócska
kurvának se leszek ócska

kurvaságát falnak támasztja
a strandon az alany
a köpése arany
buzgó és tevékeny a mócsing
*a jócselekedetek azonban
igen sokfélék tudnak lenni
az isten tíz és az anyaszentegyház
öt parancsolatát kellene betartanunk
egymásnak kellene betartanunk
a kerékpárközlekedés arany szabályait*

de mi az emberi társadalomnak is
nőtagjai és hímtagjai vagyunk
nem mindenki tudja eltolni a biciklit
tilos a falnak támasztani
a kivilágítatlan nagymamát a strandon
továbbá köpködni hangoskodni
gyújtóbombával gyűjtogatni a lámpát
fegyverletételhez még túl világos van
emelkedő verslábak leereszkednek
a szakadékban beszédközpontú hallgatás

ne engedd ó kerékpárpedál
hogy eltapossák a nagymamát

alanyok és állítmányok a strandon
felhők tárgyak határozók és jelzők
a belépődíjat és a pót díjat megfizette
de mikor a szakrális nagymama
a kakas csontkürtjébe kukorékol
meghasadnak a bearanyozott felhők
bearanyozódnak a pedáns pedálok
nem hagynak az út szélén senkit
belelökik a szakadékba

*mert magyarországon kívül
nincsen élet
mert magyarországon belül
nincsen élet*

a nincs-élet nem nehéz
fele cukor fele méz
harmadik fele majonéz
negyedik fele felemészt

óceánomban viszlek vödör*

ha árnyéknak hátat fordítasz
csak saját napodat láthatod
vödörben viszlek óceán
óceánomban viszlek vödör
az Óceánárok utca sarkán
Anna vállán táskával
kezében műanyag szatyrot tartva
bement a boltba
kijött a boltból
gyors léptekkel ment tovább
követtük
nem követtük

árnyékának hátat fordított
fehér prémszegélyes
csuklyás irhakabátban
az autóbuzsmegállóba ment
vállán táskával
kezében műanyag szatyrral
gyors léptekkel
időnként futva
a villamosmegállóba ment
este csak későn tért haza
teleengedte vízzel a vödört
telerakta vödörrel az óceánt

este lerakta az óceánt
nehéz volt egész nap cipelni
pedig egyenes testtartású
élénk mozgású nő
arcán a szeplők óceánja örök
láttuk ahogy a postán
a 20-as ablaknál pénzt fizetett be
a sárga csekkek óceánja
hullámzott viharos volt
műanyag szatyrába tette a vihart
az óceánt kezében tartva
kijött a postahivatalból
bement a postahivatalba

kezében szatyor
vállán az óceán
a mindenséget kezében tartva
bement a boltba kijött a boltból
hátat fordított árnyékának
de csak a napot látta
épp sütött
vállán a postahivatallal
bement az óceánba
szatyrában eláztak a csekkek
vízre bocsátotta a sárga vödörket
vödörbe merte
vödörbe merészelte az óceánt

* Györe Balázs *Barátaim, akik besúgóim is voltak* (http://www.litera.hu/hirek/gyore_balazs_barataim_akik_besugoim_is_voltak) c. írása motívumainak felhasználásával

Debreczeni György (Budapest, 1958): költő. Könyvtárosként dolgozik egy középiskolai kollégiumban. Kötetei: *ellentétpárhuzamok* (Kozmosz, 1982); *elodázható elégiák* (Szépirodalmi, 1989); *Sőt mi több* (Syllabux, 2011).

utórengés

Rába György halálára

hajnalban haltál meg
estére megmozdult a föld
megkocogtatták ablakom
nap mint nap elhaladtam
erkélyed alatt
néha sötétség
néha villódzó fény
a függöny mögött
már nem látogattalak
a sárga szivacs
többé már nem szív
magába semmit
ostoba műsorok
kassák-kép a falon
kopog egy túsarok

közvetítés

próbáltam közvetíteni
a szelet a balaton-partról
rögzítőre mondtam a látványt
hajókat jókait aqua pannóniát
kacsák totyogását
sugároztam
mint egy rádióállomás
leguggoltam az állatokhoz
ez vers mondta a barátom
amikor meghallgatta az üzenetet
felhő telepedett a hegyre
zászlórudak zörögtek a szélben
a bojler nem romlott el
nem kell kicserélni mondta
másnap visszarepült amerikába

röltex(t)

(71)

az ember
nem komoly
62 évesen

(72)

van egy füzet az asztalomon
7 éve mozdulatlan
vannak más tárgyak is
amikhez évek óta nem nyúltam

(73)

minden eltorzulhat
arcod lebontottad
bőröd szétszakadhat
körmöd elhasadhat
cafatokban foszlik le rólad
minden ami hamis mondtad

(74)

baader erzsébetet vártam
szorongva a kedvesben
még nem választották ketté
kilátás a tóra
babakocsit tolt maga előtt
meghökkenem megijesztett
a testvére gyerekét hozta el
megmutatni aki azóta felnőtt

(75)

két filmet láttunk együtt
a szakítást
és a válást a puskinban
szerettem az anyegint

(76)

beköltöztettem valakit a szívembe
és nem tudom onnan kirakni
azt is mondhatnám
beleszerettem egy kis hülyébe
rágja a szívem
esz a fene érte
összetorlódó érzések
mint alsó fogsorában a fogak

(77)

tálcáról eszegettél
mellettem az emeleten
(egembegem)
lopva néztelek
arra gondoltam
milyen lehet hozzád tartozni
elhessegettem a gondolatot
nem kínáltál meg
csak megkérdezted
nem zavar ha eszel
még nem kívántalak

(78)

„varsóból jövök
a hideg és a konferencia
eltakarta a várost
vittem a könyvet
ha egykor ezt írtad
legyen most igaz”

(79)

„kocsonya volt
és chanson-est lesz
séta a desszert”

(80)

kihúltak a versek
leforrázva idegrendszerem

pizsamavonszolás

„a pizsamára rászántam magam
nincs mit tenni
nincs miben járnom
az öltönyömön kívül
a magyar azt mondta
milyen szép pizsamát vett”
nem én voltam az a magyar
bár én is láttam miront pizsamában
lekvárt kanalizott egy üvegből
mint ahogy láttam ottlik pizsamáját
egy másik balázs mosta
sárga lett a víz
rába györgy pizsamáján
egyetlen gombbal vesződött
„délután megjavítottam a stoppolást
mert három helyen elrepedt
elfeküdt anyag
fekete fonallal fogtam össze”
a legjobb elmék pizsamáit
vonszolómagam után

látásból ismeret

levágatta
és sárgára festette a haját
a csobánkai lány
akivel reggelente
együtt utazom a buszon
mintha az arca is sárgább lenne
az orra szélesebb
réges-rég érettségizett
velem szemben ült
és tankönyvébe mélyedt
ostoba tételek
az apjának ékszerboltja volt
a pomázi állomáson
egyszer bement hozzá
esernyőt kérni
mert az eső épp eleredt
már a húgáért rajongok
magasabbra nőtt
mint a nővére
ő is szemüveges

Mosókonyha

Svédországban mosókonyhában mosnak az emberek a bérlakások mindegyikéhez tartozik az alagsorban egy-egy mosókonyha

a mosókonyha mellett sokszor található egy szárítóhelyiség is ahol nagyteljesítményű meleg levegőt fújó ventilátorok biztosítják a nedves ruhák száradását

a mosókonyhában minimum két nagy mosógép egy centrifuga és egy szárítógép található

a gépeket a házban bárki használhatja aki lefoglal egy mosóidőszakot a legtöbbször két vagy három mosóidőszak van naponta

a svédek nem szégyellősek kitergetni a szennyest

a mosókonyhákat maguk takarítják a fenntartási költséget tartalmazza a közösköltség

a mosókonyha gyakran az óvóhely mellett található

az első mosógépet a huszadik század elején vezették be Svédországban 1956 óta automata mosógépek vannak a közös mosókonyhákban

a svédek szeretnek közösen fürdeni és szaunázni is vannak úgynevezett közfürdők ahol bárki szaunázhat

a szaunában a legtöbbször meztelenül ülnek a svédek

a legtöbb szauna ma már elektromos felmelegítésű a szaunázás jellegzetes skandináv szokás

nemcsak a finnek szaunáznak hanem a számik is ott mossák le magukról a rénszarvaszsírt és a kormot a közös mosókonyhában pedig kimossák a szennyest

a mosókonyhákban nagy harc dúl az időpontokért sokan felhúzzák magukat azon hogyha valaki nem tisztítja ki a szárítógépet a szöszttől előfordul, hogy névtelen üzenetet hagynak egymásnak

a svédok a mosókonyhában
időnként verseket írnak
amelyeket mosókonyhaköltészet
néven ismernek Svédországban

a mosókonyha jó ismerkedőhely
meg lehet ismerkedni
a szomszéd alsógatyájával
vagy a fürdőruhájával
a szárítóhelyiségben
nyíltan kitergetik a szennyest

a házban mindenkinek
van kulcsa a mosókonyhához
és a hozzá tartozó helyiségekhez
mindenki használhatja
veszély esetén az óvóhelyet

Stockholmban tizennégyezer ötszáz
óvóhely található másfél millió
ember számára
ezen kívül a földalatti állomásait
is lehet használni légítámadás esetén

a legtöbb óvóhelyet a második
világháború után építették
a mosókonyhák mellé

a mosókonyhában a ruhák
kiállják a légítámadást is
a mosókonyhákban ideiglenesen
el lehet rejtőzni légítámadás idején

az alagsorban található
a biciklitároló, a babakocsitároló
a főkapcsolók, a távfűtéskapcsoló
egyéb tárolók és a takarítóhelyiség

a lépcsőházakat a hét egy
meghatározott napján takarítják
a mosóhelyiséget a lakók
tartják tisztán

mosás után ki kell tisztítani
a mosópor- és öblítőtartót
a szárítógépet a szösztől
össze kell seperni
és fel kell mosni a padlót
de ezt nem minden
lakó szokta megcsinálni
azok, akik nem csinálják meg
sokszor névtelen üzenetet
kapnak, amiben figyelmeztetik őket
az elmaradt takarításról

a mosókonyha és a szárítóhelyiség
a legtisztább helyek a bérházban

a svédok szeretik kitergetni a szennyest
a svédok szeretnek meztelen szaunázni
a svédok szeretnek hideg vízben zuhanyozni
a svédok szeretnek óvóhelyen randizni
a svédok szeretik a tisztaságot
akik nem szeretik a tisztaságot
sokszor névtelen üzenetet kapnak

az alagsor sajátos világ
amit a bérházban lakók ismernek
akik nem bérházban laknak
rendelkeznek saját
mosógéppel és szárítógéppel
de azok a legtöbbször nem
a fürdőszobában vannak
hanem külön helyiségben

a svédok mosókonyhában mosnak
szaunában mosakodnak
és óvóhelyen találkoznak

Szeles Judit (Csenger, 1969): író, költő. Diplomáit a Nyíregyházi Főiskolán és a Debreceni Egyetemen szerezte. Jelenleg a svédországi Strömstrad városában él.

A medjugorjei

JELEENÉS

Hogy anyám ennyire viszolygott mindattól, ami az ő teste, következésképpen az enyém is tehát, már ha a valamiből vétetés ténylegesen kötelékbe veri a származást, kiskamasz koromtól fogva, mikor már illetet volna beszélünk róla, azt sugalmazta, szíve szerint nagyanya is csak akkor lenne, ha az unokájának szűznemzéssel adok életet. Egymásba zártságunk szörnyszerű volt, kísérteties. Neszező léptek egy odvas folyósón, amelyek sose csitulnak el. Fülzúgás, vérserkenés, amit mindkettőnk hallott, ám mint ha egyetlen testből áramlottak volna két különvaló idegközpont felé. Az estéink egyformán teltek, sosem, vagy éppen csak alig szóltunk egymáshoz, legfeljebb a szobáinkból kicsurgó lámpafény teremtett átjárhatást. Ugyanazt látni vagy hallani, ez volt a szabály, zsigeri, amihez ép ész nem érhet fel. Ha megmordult anyám epéje, másnap reggel kiokádtam a vacsorát. Olykor a céklából tudtam, amit nagyon utáltam, hogy az övét. A reggeleink opálos, sárga gomolygás, buszmegálló, iskola, néha intő, aztán haza.

Valami bánatszerű zsidobadtság telepedett rá a különvalóságainkra, egy ütemre léptünk, szuszogtunk, kapkodtunk levegő után, talán a kombinát ködje hatott ilyen erővel, mint ha az egész környék sárga bánatfelhőben úszna, eltompítva a szilvetteket, s úton-útfélen bánathangok imbolyognának, amittől az embernek émelveghetnékje támad, mert se lát, se hall, csak a sárga ködben ezt a fullasztó bánatot.

Talán mindenki más észlelte ezt a burkot, és képtelen volt kitörni belőle.

Talán mindig is van egy még nagyobb bezártság annál, amiben épp vagyunk.

Lassan, ormótlanul lassan telt így az idő. Akkorára tágult, hogy megszűnt a kölcsönhatás. Előbb csak anyám és énköztem, aztán már alig volt világ. Pár hónappal apám eltűnése után, amikor a buszmegállóban várakoztunk, anyám elengedte hirtelen a kezem és románul énekelt. Öblös volt a hangja, pedig mindig nyüszített, ha beszélt. Sokáig azt hittem, így káromkodik, s a dallam csak álca, mert a káromkodáshoz még kicsinek tart. Ahhoz mindenki kicsi, mondta egyszer a nagyanyám. *Du-mă acasă, măi tramvai*, ez volt a kedvence. Minden erejével ráfeszült az első szótagra, s olyan hosszan csüngött rajta, hogy a szó közepén már zihált. Minden erejét ebbe ölte, ma sem tudom, hogy énekelt-e vagy káromkodott, arra viszont pontosan emlékszem, hogy anyám énekével, ami egyre inkább átvette a beszéd szerepét, megszűntek a napszakok, a hetek, hónapok, én pedig beszorultam két dallam közé, ami nem is dallam volt már, csak valami furcsa, idegen tónus, valami átokerű refrén, amit állandóan a fejemre olvasott. Álltunk a buszmegállóban, anyám rácsimpaszkodott a saját hangjára, és bezúzmarásodott a szempillája, akkorákat fűjt. Mire

tizenkét éves lettem, és az iskolai vécében megláttam, hogy a frottírbugyimon a kék vitorlás hajókat ellepte a vér, anyám hangja olyan távolról sziszegett már, mint a homoki szél. Ezért fogtam egy tükröt, megnéztem magam ott lenni, és a látványtól elborzadva megfogadtam, hogy onnantól kezdve pisilni sem fogok. Két hét után leállt a vesém, lila tályogok nőttek az ágyékomra, de a nagyanyám megitatott velem valami főzetet, úgyhogy kénytelen voltam megszegni a fogadalmamat.

Tizennégy évesen még mindig ott állt velem a buszmegállóban és énekelt. Az osztálytársaim Csúzlinének csúfolták, s azt mondták, nem is csoda, hogy az apám megpattant. Szerettem volna eltángálni őket, de engem visszaretentett a többség, a többségtől mindig is féltem, talán, mert azt hittem, ha ennyien vannak, nekik lehet igazuk.

Anyám pedig, amilyen egyedül volt, sose állt ki *érettünk*. Még a szülői értekezleten se mondta el az igazat. Azt, amit nekem is, hogy az apám már nem jön haza – tehát halott. Ehelyett csak ült, gondolom, a hátsó sorban, ahogy mindig, és rajzolgatott. Legalábbis a noteszében, a tűzvédelmi gyakorlatok és gyárlátogatások dátuma mellett fekete tussal húzott spirálok zuhantak a lap aljára, kicsik és nagyok, s a spirálok tetején kisatírozott emberfejek. Sose kérdezte, hogy mi volt az iskolában. Észre sem vette, mit ír alá az ellenőrzőmben. Hogy a hetes magaviseletemet, amit a hiányzások miatt kaptam – *du-mã acasă, măi tramvai* –, úgy firkantja alá. Siralmas egy szabadság volt ez, folyton azt reméltem, lejár, mint a felnőttek szokott, ha visszamennek dolgozni kukoricaszedés után. Mint anyám a tervezőirodába. Hogy van valahol egy kondika, amit egyszer én is aláírhatok. Amit egy szép napon elkezdhetek aláírni, és onnantól fogva minden rendben lesz.

De ennek a szabadságnak csak nem akart vége lenni. Azóta, hogy apám elment tőlünk, minden úgy maradt, ahogy. Talán a túl sok átok, gondoltam, az vitte el anyám erejét. A köd meg az átok. A bonanza bútorokat, amiket apám elutazása előtti nyáron rendeltek, csak fél évvel azután kaptuk meg, hogy nem jött haza, és sose szereltük össze rendesen. Az első hónapokban, ahányszor csak megnyikordult éjjelente nagyanyám anyósnyelvei alatt, rohantam ki a nappaliba, mert azt hittem, itthon van, megszerelni a szekrényeket. A hosszú folyósón, ahol hétvége talicskáztunk, hogy rendes tricepszem legyen, és megverhessem a fiúkat, ha netán bántanak, még mindig ott álltak, meszelésre várva, azok a törökbasák, akiket háromévesen kezdtem felrajzolni zsírkrétával. Nyolcévesen, mielőtt elment volna, már egy egész karavánszeráj díszelgett a falon. A konyhában csuprokat feszítettünk fel egy huzalra, hogy felfogják a beszivárgó esőt. Ahogy teltek az évek, egyre többször nyikordult a szekrény, és egyre több csupor függött a huzalon. A plafon foltokban képzült ránk omolni, porhanyós volt már a vakolat, s öklömnyi lyukakon süvített be a szél.

Legalább a gyerek miatt foltoznád be, korholta a nagyanyám anyut, de csak üres ígéret maradt, hogy jövő nyárra most már aztán tényleg kijavítjuk, így mondta, kijavítjuk, mert

hogy már nagylány vagyok. Nyolcévesen, mikor apám elment tőlünk, nagyon szerettem volna testvéreket. Gyűlöltem anyut, amiért nem szül nekem. Valójában akkor kezdtem el gyűlölni magamat is. Mindenkinek szül az anyja, vágtam a fejéhez – mindenkinek! Ha meghívtak gyerekzsúrba, legszívesebben a párnába fojtottam volna a sok nyivákoló csomagot. Olykor eljátszoztam a nevekkel. Mi megy a Kellerhez. Mondjuk a Rudolf. Szülj nekem Rudolfot, mondtam egy vasárnap reggel, de anyu feszes szájjal, mint a penge, hallgatott egy sort, aztán felállt nagy komótosan, odacsapta a rántottáját, csak úgy repültek a tányérrepezsek, majd fogta a céklát, ráhajtotta, azután elvette előlem is a tá-

nyéromat, letérdelt, beborította vele az egész kupacot, és akkor egyszer, de tényleg csak egyszer, elsírta magát. Nem tudok én szülni, mondta, miután órák múlva kimentem a konyhába, és még mindig ott térdelt a zöld rántotta felett.

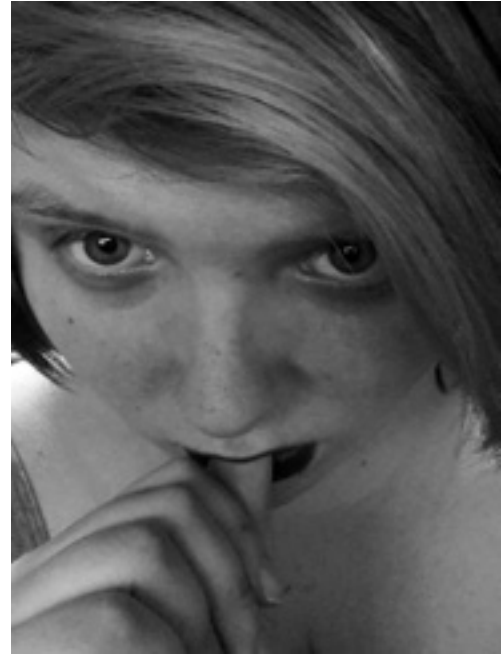
Anyám igazán sose szült meg engem. Ettől aztán mindig úgy éreztem, hogy apám lánya vagyok.

Pedig apám lányának nehéz volt lenni. Az utolsó emlékem a nagy piros sapka, rajta a kitüremkedő és foszforeszkáló olimpiai karikák. Ahányszor csak köröztem rajtuk, végtelennek éreztem az összetartozást. Nyolcévesen, mikor elment tőlünk, visszaszoktam az ujjszopásra. Iskolából jövet beálltam egy kapualjba, több kaput is kipróbáltam, míg végül megtaláltam az igazit, és délután háromig szoptam a hüvelykujjamat. A mutatóujjamat ráhurkoltam az orromra, elmaszatoltam a taknyomat, aztán már csak szívtam, szívtam, ahogy a tüdőm engedte, ahogy léket kapott a köd, s mikor megszólalt a bőrgyár dudája, elindultam hazafelé. A hüvelykujjamban viseltem apám emlékét. Apám szava cuppogás volt, nyálban felázott, ráncos bőr az érintése, tincselte fal a homloka. Haragja a bőrgyár dudája, amit sose követett pofon. Apám nyelve kitűnt belőlem, odaát volt, a zöld kapu mögött, s ha a súlyos bronzkilincset a kezembe vettem, éreztem a benne lappangó, eszelős erőt, amit nem tudtam lenyomni – hiába talicskáltuk át a vasárnap délutánokat. A zöld kapu mögött egy olyan világ volt, amiről álmodni se akartam, volt benne nyelv és hús, zsvaj és ebéd. De legfőképpen fény volt odabenn, amiről nem lehetett eldönteni, hogy eleve létező, vagy azokból ragyog elő, akik az asztalt körül ülnek.

– Most szépen megdugom a hónaljadat – mondta Ask, és megtámaszkodott a fürdőszoba ajtajában, majd mellém feküdt. Próbálta kihámozni magát a piszkosszürke szállodai törülközőből és ezalatt, mint egy bébifóka, nyegegett. Tekergett kicsit jobbra-balra, hol az egyik, hol a másik farpofáját megfeszítve ráncigálta a törülköző csücskeit, végül fél könyökre emelkedett, és – Nézd ezt a rakétát, gyere csak, uh, hajolj közelebb! Egyenesen a fénybe lölek, bele a vakító semmibe! – kitépte maga alól a törülközőt, amin betonszürke sáv jelezte a segge árkanak nedves helyét.

Megkapaszkodtam Askban, végtére is ugyanolyan útjelző a farka, mint mindenki másé. Semmi nem változott! Egy húsfafat körül zajlik az életem, az mutat irányt, az térít el. A csökött kis krumplin lilán türemkedtek az erek, majd forrósódni kezdett és dagadni, beleágyazta magát a tenyerembe, egybelucskosodtak a bőrfelületek. Mint mag a földben – én vagyok a Nap!

Kintről harangzúgás terpeszkedett rá a világra, ketyegni kezdtek a műanyag zsaluk, ezzel az erővel akár a szoba közepében is megkondíthatták volna, talán már dél is megvolt, nem tartottam számon az időt. Ask viszont igen, mert rám hördült, hogy ne csak fogjam, csináljak is vele valamit. Huzigálni kezdtem a bőrt, selymes volt, kézhez simuló, az ágyéka is szinte teljesen csupasz, épp csak megérintgettem, az első érintésem mindig ilyen tétova volt. A krumpliból lassan farokszerű dolog lett, megnyúlt, mint normális férfiaké szokott. Nem mintha Ask nem lett volna normális. Hozzám képest még túlságosan is. Az első érintésnek, mások legalábbis így vélekedtek róla, meghatározónak kéne lennie, nekem azonban az akarás és nem-akarás határát jelentette, sose tudtam beleadni magam, nem kelt még olyan vágy énbelőlem, ami kiteljesítette volna a közös akarást. Húzgáltam le-fel a bőrt a farkán, lefelé kevésbé, mert a makk látványa teljesen kiborít, felfelé azonban, mikor az apró barázdák körkörösén elnyelik ezt a viaszos mályvaságot, ezt a porondra való krumpliorrot, egyre ütemesebben és nagyobb gyönyörrel, ami végül arra sarkallt, hogy benyúljak a csípeje alá, és magam fölé lendítsem. De ő bosszúsán lekászálódott rólam, visszafeküdt a helyére, kezét összekulcsolta a tarkója alatt, és csak dűnnyögött maga elé, hogy elcsesztem mindent, kripli vagyok. Ettől a visszatántorodástól aztán megmámorosodtam, feltámadt bennem az akarás, és határozottan megcsíppentettem a bőrt. Előbb csak szaglásztam, óvatosan, mintha valami likőrrel töltött marcipántojás lenne, majd nyalogattam, harapdáltam, igen, most rajtam volt a sor, hogy győzelemre vigyem a dolgot, most, hogy

én lehettem végre a hadvezér. Ezt a világot a kriplik működtetik, vihogtam, és a számba gyömösöltem a zsugorodó gumót, a nyelvem hegyével ki-kilesve, hogy meglapogassam a szórtelen heréit is.

– Hagyd abba! – nyüszítette, miközben vonaglott, s az állkapcsomat morzsolgatva próbálta kiköpetni velem a farkát, kipréselni az én soknapos, lepedékes számból *azt*, ami mostantól már nagyon is az enyém volt, mert én akartam, nekem kellett, mert látni kívántam, hogy belőlem fakad minden ereje.

Olyan volt ez az egész medjurgorjei kiruccanás, mint a resicai kohólátogatás. Anyám tojáskrémes szendvicseit leszámítva, amit egészen addig nagyon szerettem, amíg az osztálytársaim ki nem tálaltak, hogy mi a valódi neve, ráadásul egymás szavába vágva, az eredetét is tudni vélve, színesen ecsetelve, ahogy az ilyenkor, iskolakirándulásokon lenni szokott. Szász Karcsi például, akinek az apukája a néptanács beszerzési osztályán rendre beköpte a tanácsban dolgozó magyarokat, ezt onnan tudtam, hogy a nagyanyám szomszédja Karcsi apukájának a sofőrje volt, és gyakran mondogatta, hogy már megint mit csinált ez a Fasz Vaszi, aki valamikor László volt ugyan, de mostanra már sikerült Vasiléra honosíttatnia magát, szóval Karcsi úgy vélelmezte, mert úgy mondta az apja őneki, hogy a zsidótojás ördögi étel, mégpedig azért, mert a zsákos zsidók csinálják, ráadásul nem is tojásból, hanem kicsi gyerekekből, akiknek még annyira zsenge a húsup, hogy nem lehet szap-

pant főzni belőlük, ezért belülről mosakszanak ki velük. Hirsch Anna, aki sokáig a padtársam volt, de mikor apám elment tőlünk, Tatár Tamara mellé kértették a szülei, lehurrogta Szász Karcsit, hogy de pedig nem jól tudja, mert köztudott dolog, hogy a lengyelek ettek gyerekeket, és azt a büdös trutyit, amit anyám csomagolt, s amitől az egész busznak pokolszaga van, hogy a kovászos uborka bukóját már ne is említse, lengyeltojásnak hívják. Hirsch Anna mindig tudott olyan szavakat, amik megakasztották az efféle kupaktanácsokat. Akkor például a buké szó térítette el a figyelmet a szendvicseimről, de Anna elmagyarázta, hogy a buké a hígfóság szagmérője, egy matematikai hányados, amivel az erjedést mérik, s hogy egyes tudósok szerint a lengyelek szara a legbüdösebb. Erre valaki, akinek a nevére már nem emlékszem, talán az is közrejátszhatott a dologban, hogy rögtön a kirándulás után elköltözött a városból, szóval ez a valaki felröhögött, hogy szerinte sem Anna, sem pedig a tudósok nem merik elmondani a teljes valóságot, mert az nem kizárt ugyan, hogy a lengyelek büdöset szarnak, szerinte viszont a románok szara kenterbe veri mindenki másét, s azon belül is Elena Ceaușescu viszi a prímet, mert ha a haja ilyen penészsárga, mi lehet a bugyijában, kígyó-béka, ez nem vitás. Erre Szász Karcsi szeme nagyot villant, és csak annyit mondott: Tyű, az isten nyilat neki! Aztán mikor lejárt az ebédszünet, a buszban folytatódtak a zsidótojás körüli viták. Volt még olyan, aki úgy tudta, hogy azért hívják úgy, ahogy, mert pont olyan büdös, mint a zsidók. Ez hülyeség, mondták a többiek, akik egyetértettek abban, hogy a románok a legbüdösebbek, s akkor bizony a romántojás passzolna hozzá a leginkább. De ha egyszer zsidótojásnak hívják! Szász Karcsi már nagyon le akarta zárni a vitát. Nem tudom, a nagyanyám néha cibelnék hívja, feleltem erre, máskor meg egyszerűen csak tojáskrémenek, de a többiek letácsoltak, hogy a nagyanyám egy likas csatorna, kicsurgott belőle az apám, s azóta is eregeti a szutykokat. Már meg se

haragudj, de én is úgy tudom, hogy zsidótojás az igazi neve, lépett közbe Erdő Médi, aki a legjobb barátom volt, és a nagyszünetben gyakran játszottunk szülészesdit, de akkor-tájt éppen nem beszéltünk egymással, mivel fájlalta, hogy folyton én akarok szülni, és neki kell matatnia a bugyimon. Hiába kértem tőle bocsánatot, s magyaráztam, hogy én sok gyereket szeretnék, sokkal többet, mint ő, ezért is kell folyton szülnöm – hetek óta nem állt szóba velem. A vita hevében azonban megtörte a csendet, és persze hogy a többiek oldalára állt. Ez nagyon rosszul esett, bár a történet, amit a zsidótojáról mesélt, még annál is jobban fájt: végérvényesen megváltoztatta az életemet.

Élt egyszer egy gonosz zsidó, úgy hívták, Róna Manó, akinek egy óriási varjú ült a vállán, és sarló volt a keze helyén, kezdte Médi. Ilyen név nincsen is, vigye el a manó! De Erdő Médinek a szeme sem rebtent, és folytatta a mesét. Ez az ember annyira gyűlölte a világot, hogy elindult felkutatni az öreg atyaistent, akinek le akarta vágni a tökeit. Nem nézhette már, hogy ennyi fajánk születik a világra, Róna Manó ugyanis szentül hitte, hogy mindannyian az atyaúrsten tökeiből származunk. Médi, Médi, trombitásfrédi, Médi, Médi, újra a régi! Médiről tudni kellett, hogy fogalmazás órán mindig tízest kapott, amire fújolt az egész osztály, mert hát ki hallott már ilyet, de titokban azért mindenki tisztelte őt, s mikor a kirándulás előtti héten hüppögve bevallotta, hogy nem csinálta meg a háziját, Erzsike néni alatt majd' kitört a szék hátsó lába, miközben máris diadalmamódban dülöngélve várta az újabb durranást – mert végül is kinek a dicsősége ez a lány, ha nem az övé? –, de tiszteletére legyen mondva, azonnal berajzolt egy kerek hármast, és még egy levélkét is írt Médi szüleinek. A buszban viszont, engem leszámítva, mindenki örült, hogy Médi mesélő kedve visszatért. Ment-mendegélt Róna Manó, sarlókezevel letarolt maga előtt reketyést, bozótot, ment, csörtetett árkon-bokron át, hogy az atyaistennek nemzótáját lemetssze, s megszabadítsa a világot a fajankóktól, mert Róna Manó azt akarta, hogy övé legyen a hatalom és a dicsőség, csupa eleven pureceket akart ontani a világba, be akarta népesíteni az eget és a földet. Ne már! Ember az égben? Hol láttál te ilyet? Miért? Gagarin is felment a Holdra! A Hold meg az égben van, nem? Erre Szász Karcsi azonnal felcsattant, mondván, hogy khussz legyen, hadd fholytassa, majd vasárnap, a hittanórán szharokba szhorítjuk a papot. Karcsi negyedekre már elnőtte a pöszögést, de amikor lázba jött, sehogyse tudta kordában tartani az esz-jeit.

Befejeztétek? Médi hangja, mint repedt harang.

Ask lassan beleengedte magát a számba, ahogy nőtt a farka, úgy csökkent az ellenállása, most már máshogyan nyüszített, aprókat vakkantgatva, nagyon kellett vigyáznom, hogy el ne menjen, különben nincs többé hatalmam felette. Mennyi idő telhetett el azóta, hogy itt szipákolok az ágyékára tapadva és öklendezem? A harangkondulás térített magamhoz, két rövid, tehát már fél valamennyi lehet. Megálltam egy pillanatra, éppen csak egy levegővételyire. Ask farka a garatomban lüktetett, a nyálam megpimpósodva hol megerezkedett, mint egy kötélműve korlátja, hol meg kifeszült. Attól függően, hogy épp beszívtam a torkom mélyére, vagy sikerült ellazítanom a garatomat. Odabenn a lilározászín csusszanós melegben biztosan jó neki. Odabenn a pállott levegőtlenységben, mint egy dugig tömött, hús- és ínfalú buszban, ahol nem lehet megpattintani a szellőzőt. Nehezen találtam meg a ritmust, az egyszer hétszentség. A nagy igyekezetben rágörcsölt a szám a puha légtelenségben pulzáló farkára, mindkét végén elszorítottam a kijáratot, s mintha én magam egy

még nagyobb vákuumban degedeztem volna, fuldokoltam, az orromban is megrekedt a levegő. Tapintani tudtam volna, ahogy előbb belezsibbad, majd sajogni kezd az arcom, halántéktól lefelé, s már csak egy kicsi hiányzott, hogy lyukat üssek végre ennek a rideg oslóinak az ölébe, kicsipkézzem a büszkeségét, fjordokat hasítsak belőle, akár egy csákány. Az is volt, kicsorbult, rozsdás csákány az állam, belemélyedve Ask jégkemény, szálkás ágyékába, bandzsítás közben láttam még a salétromrózsákat, s két oldalt fehér nyálindák fityegtek, egyre nagyobb mennyiségben cuppogtak ki belőlem, fel sem merült, hogy élvezem én ezt vajon. Talán az igazi akarásban nincs is veszítenivaló. Inkább belehalok ebbe a szopásba, semhogy hagynám ezt a flúgos kis girnyákot meglépni a karmaim közül.

Róna Manó, vállán a varjúval és sarlókezeivel hadonászva felérkezett egy hegynek tejébe, és ott mindjárt meglátta trónolni az atyaúristent, akinek akkora tökei voltak, hogy ha trónjáról csak egy kicsikét is felemelkedett volna, biztosan leszakad az egész rakomány. De nem ám csak két töke volt az atyaisten-

nek, hanem egyikből is, másikból is újabb és újabb herék nőttek, bugyogtak a földre, mint két hatalmas szőlőgerezd. Látta ezt Róna Manó, s arra gondolt, hogy bizony nehéz lesz lenyisszantani ennek a senkiháznak a tökeit. Slussz, passz, mondta Erdő Médi, majd vett egy mély levegőt, s az iskolabuszban mindenki felhördült. Ennyi? Erdő Médi pihegett egy sort. Slussz, passz, mondta Róna Manó az atyaistennek – Slussz, passz, hagyta rá az öreg.

Ó, áu, á, sóhajtozott Ask alattam, kezét a tarkómra nyomta, mintha azt akarná, hogy a farkával együtt tövestől cibáljam ki a heréit is.

Róna Manó megingott egy icuri-picuri pillanatra, de azután mindjárt fel is mutatta az atyaistennek a sarlókezeit. Az öreg rámeredt a sarlókezekre, majd lehunyta a szemét. Úgy álltak ott, ki tudja meddig: az atyaúristen vaksin ücsörgött, Róna Manó pedig azon tőprengett, kapjon-e kapva az alkalmon. Hanem amint sarlóival nekiesett volna, az öreg kinyitotta a szemét, és annyi szomorúság remegett benne, hogy Róna Manót kis híján levette a lábáról. De akkor Róna Manó megemberelte magát, és huss, lenyisszantotta az atyaúristen tökeit, a rakományt pedig bezsákolta, a zsákot vállára vette, majd elindult visszafelé, s a hegyről leérkezve összehordott egy jókora máglyát, feltett egy üstöt, és mind megfőzte az atyaistennek tökeit, hogy még csak írmagja se maradjon erre a szomorú világra, hogy eltűnjenek végre a fajankók. Csakhogy Róna Manó gyűlölködését nem nézte jó szemmel a saját nemzetsége, mert nem szerették a lázítást. S hát amint ott álldogált, a lobogó víz színére felúszó tojásokban gyönyörködve, körbeállta őt a nemzetsége, és Róna Manó hiába hadonászott, hiába forrósította a tűzben a sarlókezeit, a nép rávetette magát, és addig-addig taszajtották, püfölték, rúgták, míg végül befordult az üstbe, és az atyaúristen tojásaival elvegyülve jól megfőtt. Ekkor a nép körbeülte az üstöt, és mind felfalták Róna Manót, egyenként morzsolták le húsát a csontjairól, amit aztán a tojásokkal egybepacsomagoltak, úgy habzsolták, olyan ütemben, hogy másnapra virradóra egy-egy nagy kupac szarként trágyázza a sivár földjeiket. A földjeik aztán virágba borultak, hetedhét ország járt a csodájára, s vitték-hozták a portékákat. Róna Manó népe pedig, annak az éjnek emlékére, minden áldott reggel tojást eszik, aminek szarszaga van. Úgyhogy, fejezte be Erdő Médi, ezt a szart, amit anyád csomagolt az útra, zsidótojásnak hívják, mert ezt eszitek minden reggel ti, zsidók. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre, dörmögte Szász Karcsi, és az egész osztály döbbenetben nézett Médire. A Kossuthon délre harangoztak, de Erzsike néni

gyorsan letekerte a hangerőt. A busz épp akkor húzott be egy parkolóba, s felvettünk egy középkorú férfit, sötétkék sisakja egybenőtt a bozontos szemöldökével, az arca pedig sebhelyes volt, a barkója csatakos.

Ask most már rajtam szuszogott, nehezen vette a levegőt, arcát hol a nyakamba fúrta, hol meg az arcomra tapasztotta a tenyerét, s hüvelykujjával a nyelvemet hátrapöckölve nyalogatta a számban a kék inakat meg a gödröket. Hosszú, hegyes volt a nyelve, a vége pedig fájoan sprőd. Éljen a magyar szabadság, éljen a haza. Gyerekek, szólta bele Erzsike néni a mikrofonba, Resicán vagyunk! A sofőr bácsi elvisz minket a gyár kapujához, onnan pedig, kérek mindenkit, hogy kettes sorba felzárkózva kövessen engem és a főmérnök elvtársat. A kemencékhez nem megyünk közel, a főmérnök elvtársat csendben végighallgatjuk, kérdezni csak azután, ha már befejezte, amit elkezdett. Ha valamit esetleg nem értettek meg, majd a buszban visszafelé rekapitulálunk, holnap pedig extemporálét írtok a Román Szocialista Köztársaság nehéziparából.

Ask megállt egy pillanatra, kivette a számból a kezét, és megemelkedett. Bocsáss meg, tudod, azért, amit korábban mondtam. Nem vagy te kripli, jesus-christ, eszméletlenül jó veled.

Én egészen mostanáig szentül meg voltam győződve róla, hogy az eszméletemet sokkal könnyebb visszaszerezni, mint a méltóságomat. De most, hogy ott feküdtem a karjaiban, s közben a resicai kohászat felé kullogtam, pár nélkül, utolsónak a sorban, merthogy bűdös a szám, zsidótojásszaga van, ahogy mondták az osztálytársaim, minden megborult. Tízéves múltam éppen. A medjugorjei jelenésekből, holott végig Ask nyomában voltam, aki a plébános segítségével még egy találkoztót is összehívott, hogy megkérdezze az érintetteket, semmi nem jutott el énhozzám. Szász Karcsit soha többé nem engedték hittanóra, ki tudja, miket hordott otthon össze, amivel leplezte az anyját, s vele együtt önmagát. Hirsch Anna már nem kezdte velünk az ötödiket. Izraelbe disszidáltak, úgy hírlik. Erdő Médi nyolcadikig még köszönni is alig köszönt, többé már nem szültünk együtt a nagyszünetekben, úgyhogy a nagyanyámtól kapott képregényeket olvastam, vagy sorban álltam a lányvécénél, hátha beengednek végre és nem állnak előttem sorfalat. Ask szerint az egyik asszony beszámolója egészen hitelesnek tűnik, s ha minden igaz, sokat lendíthet a kutatásain. Ez a nő ugyanis azt mesélte, hogy Szűz Máriának irdatlanul hosszú és fehér volt a körme, kicsi az orra, a szeme helyén pedig ugyancsak fehéren világolt a szemgödre, márpedig mindez a megszólalásig emlékeztet azokra az ufo-észlelésekre, amik szerepelnek a feljegyzéseiben. ■ ■ ■

■ **Király Kinga Júlia** (Marosvásárhely, 1976): író, dramaturg, műfordító. Kötete a Kalligramnál: *A test hangjai* (2011).

S árva Z szörnyek É krónikája T

...mint római gyertyák az éjszakában.

Előre

Nietzsche szerint mindig a második vers a legnehezebb. Hát nem tudom.

Én jó ideje szarakodok a harmadikkal. De úgy vagyok vele, hogy azért néhanapján csak kéne írni egy regényt, az örületen kívül úgyis minden csak időpocsékolás. Legalább addig, amíg beáll a várt önepigonság, és onnan már megy minden magától.

Addig is: reflexio ad infinitum. Csakhogy az a szerencsétlen, aki kézbe veszi *ezt*, komolyan vehetőnek tartsa, magas irodalomnak, vagy minek, hiszen *more geometrico* beilleszthető lesz a posztposztmodern kategoriális rendjébe. Asszem ezzel tisztáztuk is, hogy milyen nagy szavakat ismerek.

Arra gondoltam, hogy fiktív elemeket fogok ötvözni valós elemekkel, illet még úgyse csinált senki.

Az ember akaratában egyenlő a jóistennel is, habár potenciájában kicsit kókadtabb, mégis viszonylag hamar elkészülök. Azt mondom, hat nap. A hetediken megpihenek. A megfáradt, lehetséges világ lehetséges istensége, amorális fasz, és nézem, hogy a gép forog, az alkotó pihen, és közben reflektál minden irányba.

Ha bármiféle szürreális eseményt vélnél felfedezni, az csakis az élet hibája. Én mosom kezeimet.

1.

Az élet végül mindenkit megnyomorít, de én nem nehezítem meg neki túlságosan. Mondhatnánk, hogy eudaimonikus önmészáros vagyok, de inkább ne mondjuk. Egyszerűen: nem tudom, hogyan kell boldognak lenni. Valójában azt sem tudom, van-e egyáltalán ilyen, *boldognak lenni*, ez nem valami gonosz kreálmány-e, ősrégi hazugság, a büntudatom táptalaja. Bezzeg, ha a hiányt könnyű szívvel jelenvalólétem ontológiai szerkezetének szerves részének tekinthetném, akkor nem hajkurásznom tovább e személyes ellenséget, és boldogan élhetnék saját boldogtalanságommal, míg meg nem halunk. De ez sajnos nem megy.

De kezdjük inkább előről.

Ártatlan egyetemi éveim virágkorában, szerdai napon ritkán végzett teendőmet végeztem épp, jelesül takarítottam, ehhez nem is passzoló derűvel. A szétszórt ruhák lassan viszakerültek a szekrénybe, a mosatlanok elmosódtak, a szemét összeszedődött, és ami ilyenkor szokott. Hosszú hetek mocska szívódott fel egy-két óra leforgása alatt. Lágyműstep zsinyergett a falakból. Aztán csörgött a telefon.

– Szia. Aha. Oké.

Körülbelül ennyit mondhattam, aztán elkezdtem szisztematikusan szétszórni mindent, amit addig rendbe raktam.

– Asszem, szerelmes vagyok – közöltem fél órával később Oswald nevű barátommal, Poharazó nevű kedvenc poharazónkban.

– Megesik. Kidobott?

– Ki.

– Telefonon?

– Telefonon.

Körülbelül eddig tartott Oswald egykedvű bölcsessége. Vonogatta vállát, majd rendelt egy kancsó pancsolt bort. Ez mély emberségről tanúskodott: Oswald szigorú időbeosztása ugyanis nem tette lehetővé a szerda déli ivászatot.

Körülbelül az én bölcsességem is eddig tart, de én két kevertet is rendeltem. Vilma néni, a poharazó összeaszott cárnője unottan szolgált ki minket, majd tért vissza állandó udvarlójához, az idegösszeomlásából felépülő expostáshoz, aki az egyetlen rajtunk kívüli vendég volt.

Éhgyomorra nem mondhatnám, hogy bármelyik is kifejezetten jól esett volna. Sem a pia, sem a látvány. Oswald szemüvegét törölgette, vértelen ajkát nyalogatta a kevert lecsapása után. Szeme lázas fényben izzott, mint mindig.

– Hosszú lesz így a hét – mondta, majd telefonon elkezdte lemondogatni az aznapi és másnapi óráit.

Oswald szigorú időbeosztása a következőképp festett: hétfőtől csütörtökig szellemi robot, fordítás, óraadás, publikálás, nyelvtanítás (angol, francia, német és orosz, utóbbi kettőt ő maga is közben tanulta). Egy féreg konokságával túrta ki magának a lehetőségeket, és közben írta filozófia doktori disszertációját. A hét ezen négy napjában lényegében nem aludt, pihenésképp Heideggert olvasott. Ha nagyon elfáradt, akkor magyarul. Ilyenkor kvázi-hasznos tagja volt a társadalomnak, de legalább életstílusát fenn tudta tartani, és úgy-ahogy megélt.

Péntektől vasárnapig ópiátszármazékok és egyéb narkotikumok hatása alatt létezett elfüggönyözött albértetének mélyén, és ki tudja, miket művelt közben.

Huszonöt éves volt, legfeljebb tíz évet adott magának. Én inkább ötöt. Az Oswald név saját bevallása szerint még gimiben ragadt rá, ugyanis Spenglert mert olvasni az egyik órán. Maga a tanár ragasztotta rá.

Csak a temetése napján tudtam meg, valójában hogy hívták.

A kancsó bort és a kevertet még két ugyanilyen kör követte, eddigre kezdtünk elázni. Kérdés nélkül kezdtem bele kiselőadásomba a női szeszélyről és a kőszívű ribancokról úgy általában.

– Luca, Luca – sóhajtoztam a szünetekben, részeg hősszerelmes.

Aztán egy óvatlan pillanatban előkaptam a telefonom, mert azt hittem, rezeg. Hiba volt. A remény, hogy ő hív, tréfa volt az egész, és már rohan is hozzám, megfosztott józan ítélőképességetől. A háttérképen mosolygó Luca egyenesen Oswald szemébe bámult, és viszont.

– Jó kép – biccentett Oswald, elvette a telóm, és elsietett a mosdóba. – De tudok jobbat. Mire visszajött, Luca helyén már egy szőrös fasz volt, nem rejtély, kié.

– Kösz – hálálkodtam félig sírva.

Luca igazi démon volt. Kismellű, vörös ajkú succubus, elképesztően feszes fenékkal. Egyre csak éjsötét szeme, az állán lévő gödröcske, és puncijának illata kergetőzött a fejemben. Ez a kavargás legalább dinamikus volt, némi változatosságot biztosított; de a másik, a konstans, ahogy nyögdecselve lovagol valami ismeretlenen, állandóan jelen volt, ott viháncolt az agyvelőmben. És rosszul voltam tőle.

– Fúj de amatőr – szidtam magamat, hasamat markolászva. – Egy: ilyen nővel nem szabad kezdeni. Kettő: alig pár hétről beszélünk. Nevetséges. Három: néhányszor feküdtünk csak le.

– És mégis... – bólogatott Oswald. Együttérzését ásitással, és az ablakon való kibámulással tette egyértelművé. – Tudod mi a gyógyír.

Bólogattam, rendeltünk még egy kört, aztán elindultunk összeszedni valami könnyű nőcskét.

2.

Persze a random kúrás nem gyógyír az összetört szívre. Ezt mindenki tudja, de senkit sem érdekel. Legalább addig is történik valami. Történt velem is, egészen a hajnal első, másnaptól remegő fényéig. Már hazafelé imbolyogtam, mikor tisztulni kezdett a kép.

A Tisza nem túl széles az évnék ebben a szakában. Könnyű elhinni, hogy át tudjuk úszni. Belefulladás is könnyű. A vékony partszakaszon egy álmosodó társaság húzta csak idáig. Akkor vettek észre, mikor felhasaltam a vízre, és úszni kezdtem.

A vihogás és ordítozás alig jutott csak el tudatomig. Emlékeztem: egy ismerősöm a hídról ugrott bele egyszer.

– Fogd csak meg – nyújtotta kabátját a havernak, és hopp. Úgy csatlakozott utána a többiekhez, mintha egy brontosaurusz tüszentette volna ki, egyenesen a sörfesztiálra.

Nehogy már én ne ússzam át.

Félúton sem jártam, mikor a pánik megelégelte higgadt levegővételeimet. Kezdtem hát gyors búcsút venni az élettől, instant számadás. Szántam is, bántam is ezt-azt, de leginkább X arkifejezése miatt aggódtam, melyet élettelen testem előhalászása váltott volna ki.

– Tényleg nem tudta átúszni?

– Baszd meg, X – fintorodtam el. – Baszd meg.

A többiektől sem vártam túl sok részvétet. Luca valószínűleg meg is könnyebbülne, Oswald meg lemondaná másnapi óráit, hogy visszavonuljon albérletének mélyére. Ekkor tudatosult bennem, hogy igencsak faszfej barátaim vannak, ezeknek meghalni sem érdemes, úgyhogy hagyjuk ezt inkább, ha nem baj.

Begörccsölt lábat pihentetve háton recegni – így definiálnám annak a hősi, féllábú ebihalnak kétségbeesett próbálkozását, ami ekkor voltam. De a kételtű csecsemő valahogy győzedelmeskedett: partraszállásomat nem zavarhatta sem hínár, sem összetört üvegek.

– Te Oti, figyeld már – hallottam, és kék fény villant.

Jó néhány perce várhattak már. A sószürke égtől hunyorogva néztem fel rájuk. Egy szavam sem lehet az idétlen röhögésre.

– Éva, motozd má' meg, hátha fegyver van nála!

– Hajnali uszítás, főnök úr?!

Szavam inkább a frissiben hívott négy járőr kocsira és a mentőre lehetett volna, hogy nézzétek má', de ezt is megtartottam magamnak. Odadobtak nekem egy hullazsákot, hogy legalább azt, és röhögve elhajtottak.

Az ember áltathatja magát akármennyire azzal, hogy szarik a többire, az ilyen pillantásoktól rákvörös lesz. Legalább a forgalmasabb utakat kerülve, árnyhús utcácskák és kertek alatt osonva, mint egy elbaszott nindzsa sunnyogtam haza.

Estefele meztelenül, hullazsákot ölelgetve tértem magamhoz. Végül sztoikus nyugalommal, seggemből homokszemeket szedvegetve hívtam fel Oswaldot.

– Na, ma valami?

Felvinnyogott, és lemondta másnap órát.

3.

Borzasztó konstelláció lehetett a mennyekbe vésve, de ilyen hónapunk sem lesz több. A kirakós utolsó darabját a Márki alkotta, akit én is ekkoriban ismerem meg.

Oswald háza előtt várakoztam, hogy elfogyasszuk szokásos reggeli kávé-unicum kombinációkat, mikor kihajolt az ablakon, hogy ma nem.

– Faszért? – érdeklődtem.

– Dolgom van. Majd holnap.

Rendben. Bár az egyetem a legszebb hely a magamfajtának, messzire elkerültem. Az egyik kevésbé tróger késdobálóban megittam a reggeli mixet, és az egyetemisták kedvenc pózába merevedve dohányoztam. Talán tényleg gondolkodtam is, de nem hiszem.

Fél óra múlva érkezett egy sms.

Tudsz tenni egy szívességet? Ha igen, gyere vissza, ha nem, kapd be – és utána gyere vissza.

Jobb dolgom nem lévén, visszamentem Oswaldhoz, aki még mindig csak az ablakból kinézve volt hajlandó kommunikálni.

– Mi van?

– Figyu – mondta, és ledobott valamit. – Vidd már el ezt a cd-t egy ismerősömnek. A cím ott van a borítón.

– Rajtad van a cifra, mi?

– Majd elmondom.

De persze soha nem mondta el. Általában nem mondott el semmit. Valószínűleg tényleg csak a hasa ment, vagy függőségének egyéb, általában titkolt mellékhatásától szenvedett. Ránéztem a címre.

– Ez Pesten van – közöltem.

– Tisztában vagyok vele.

Sóhajtottam.

– Azt sejtettem. Arra utalok, hogy rendesen is megkérhettél volna, baszod.

Ezt nem értette az idióta, „nem volt vele tisztában”. Fránya alapvető szociális konvenciók.

– Gondolom, a jegyemet se fizeted ki.

Erre egyszerűen becsukta az ablakot.

Elmerengtem. Miképp is tudnám a leghihetőbben racionalizálni ama szolgálalkúséget, ha tényleg felutazom Pestre? Valószínűleg sehogy. Visszamentem a késdobálóba inni még egyet, kezemben a cd. Egyáltalán mi van rajta? Van manapság bármi, amit nem lehet neten elküldeni?

Segítek: nincs. De erről később.

Újfent elgondolkodtam, milyen szar barátaim is vannak. Felhívtam X-et; nem volt elérhető. Szinte sohasem az, csak ha kell neki valami.

Ekkor betért egy kisebb társaság, épp valakinek a születésnapját ünnepelték. A nevére nem emlékszem, pedig régebben ittunk együtt néha. Fel is elevenítettük gyorsan a jó szokást. Rossz vicc, de legalább igaz: a jogviszony megvéd az „alkoholista” stigmától, és helyére a „jó arc”-ot teszi. Hát én kurva jó arc voltam.

A gond az, hogy nem tudom sokáig jól érezni magam közepszerű emberekkel. Közepszerű ember az, akivel nem tudom sokáig jól érezni magam. Akivel nem tudom sokáig jól érezni magam, azzal nem tudom sokáig jól érezni magam, és közben én sem vagyok közepszerű. Szóval ez talán mégsem gond. Viszont biztos, hogy hülyeség.

A biciklivagonban ébredtem. Isteni csoda, vagy mi, de nem a pesti vonaton. Egy büntetés, két átszállás, három hányás – és már Pesten is voltam.

4.

Egyetlen érvert tartok elfogadhatónak Isten létére vonatkozóan, mégpedig a statisztikai lehetetlenségét. A számok törvénye szerint lehetetlen, hogy valaki ennyiszor legyen totálisan kiütve, és ne érje súlyosabb veszteség ingóságait, haláleset fizikai testecskejét illetően, hacsak nincs valaki, aki direktre védelmezi. Ez az érv persze súlyosan egzisztenciális, nem értheti bárki, csak aki átélte. Vagy inkább csak én.

De újra Pesten voltam. A másnap, hűséges kutya, vagy én, a másnap hűséges kutyája egymással kergetőzve haladtunk a régi utcákon. Valaha pesti voltam, de gondosan felégettem minden múltba tapogatózó hidat. Tudtam, hogy látják remegő kezemet és a páriák bélyegét.

X megint csak nem volt elérhető, de most hagytam üzenetet is.

Kurvára kéne lakás. Léci. Ne szopass. Csöves vagyok.

Az Oswald által adott cím Budán volt, tehát elérhetetlen messzeségben. Kijózanító jelleggel ittam egy sört valahol a József körúton, de józanság helyett a mélyálom várt. Udvariak itt a népek, csak két óra múltán dobtak ki. Fizetnem sem kellett, ami siralmas pénzügyi helyzetemet tekintve profitnak számított.

Aztán jött a séta. A soha véget nem érő séta. Ahol tudtam, elblicceltem, de ez sem segített sokat. Mellettem elrohant a világ, kitaszított a kitaszítottak között, torlódtak egymásra az évtizedek a házakon.

A Dunát nem tudnám átúszni.

Délre értem az adott címre. El is bizonytalanodtam, valamiféle hivatalos intézmény volt, budai, nagypolgári intézmény. A szanatóriumokat képzeltem mindig ilyennek, és nem is tévedtem túl nagyot. Mint kiderült, elvonó volt, de kastélynak is beillt. Udvara tele volt tömve zölddel, mintha a friss tavaszi illatok segíthetnének a függőség ellen. A hegyek jó-tékonyan a város fölé emelték a birtokot. Újabb infó, amit Oswald volt kedves kihagyni.

– Öhm, helló – szólítottam meg egy fehér ruhás férfit az udvaron. – Én egy bizonyos... öh... Garren Aurélt keresek.

– A recepció arra van – intett a főbejárat felé, egészségügyihez képest is túlzó megvetéssel, és továbbsietett. Ki volt szívva a nyaka.

Némi útmutatás után sikerült megtalálnom a megfelelő folyosót. Tágas, puha fotelekkel berendezett, világos közös helysége volt, fekete zongorája és alig néhány vendége. A folyosóról négy lakosztálynak is beillő szoba nyílt, a hangszórókból keleti, meditatív zene szólt. Om mani padme hum unásig.

Az egyik ápolót épp csúnyán kiosztották.

– ...és mondtam már, hogy kapcsoljátok ki ezt a keleti szart, nyugatiak vagyunk, csak számít ez valamit, metafizikai preformáció, vagy mi a faszom! Adjatok be Beethovent, vagy akármit, csak ezt a monoton szart ne... Szerintetek kipurgál ez bármit, ettől fogunk megnyugodni?!

– A többi vendégnek tetszik – felelte nyugodtnak szánt hangon a nő.

– Akkor fizessék ők a renoválást.

– Megnézem, mit tehetek – fújta az ápoló, és elsietett. Az én bárgyú vigyoromat sem értékelt. Garren Aurél huszonéves, fürtös, szőke hajú fiú volt. Az ágyán fekvő cigarettázott, mikor az ajtajához léptem.

– Te ki vagy? – kérdezte unottan.

– Gondolom, nem a cigiről próbálsz leszokni – jegyeztem meg viccesnek szánva. Dolgozott még bennem a tegnapi.

– Ki a faszom vagy? – kapta fel a vizet.

– Bocs. Oswald küldött neked egy cd-t. Én vagyok a futár.

Azzal átnyújtottam, ő értetlenkedve átvette.

– Ki a faszom az az Oswald?

Ezzel elakadt a beszélgetés. Hülyének éreztem magam, mint sezlony a sakkversenyen.

– Szegedi. Szemüveges, sápadt... Filozófiát tanul és tanít.

– Ja, igen – biccentett, szívott egy utolsó a cigiből, és kidobta az ablakon. A cd-t.

– Oké – biccentettem erre én is, és kifordultam a szobából, hogy tűnjek innen a picsába.

– Hé! – szólt utánam, mire nagy nehezen visszafordultam. – Szarul festesz. Nem akarsz enni valamit?

5.

Ha valaha regényt írnék a Márkiról, azt biztosan egy operaelőadással kezdeném. Egy tizenennyolc éves lány szemszögéből mutatnám be, mondjuk Viktóriáéból.

Viktória hamvas teremtés lenne, imádná önnön kulturáltságát. Naivitása önámító természettel elegyedne, az opera lenne a kedvence. Ha tehetné, mindig estélyiben és magas sarkúban járna, idén vették volna fel egy jó nevű egyetemre. Ha a Don Giovannin venné észre először a Márkit, attól rosszul lennék, úgyhogy inkább a Rigolettón.

Ott lenne ő, az arannyal futtatott páholyok magasában. Egyedül, szemét a színpadra függesztve. Viktória megzavarodna; most először nem önmagát figyelné az előadás alatt, hanem azt a másikat. Bár nem látná, biztosra venné: a sarkvidék hidege árad tekintetéből. Egész izgatottá válna. A szünetben fel-alá járkálna, hátha összefut vele. De ez nem történne meg. A második felvonásra már vissza sem jönne a másik; nem jöhet, mert fenn kell tartanom az érdeklődést.

Aztán valahogy találkoznának, a Márki pedig kegyetlenül megbaszná. Merthogy a Márki mindig mindenkit megbaszott. Jóképűségéhez, intellektusához és a rá váró vagyonhoz csak elképesztő erotomániája volt mérhető.

Mint kiderült ebéd közben, csak az az idősebb ápolónő lehetett huzamosabb ideig ezen a folyosón, akivel érkezésemkor kiabált. Egy fiatal gyakornoklányt (nem is értem, mit gondoltak), és egy idősebb férfit már át kellett helyezni, mert nem működött a dolog.

Másfél hete volt benn. Egyedül ezzel a nővel voltak kölcsönösen immúnisak egymásra.

– Apám miatt vagyok csak itt – mondta, mikor végeztünk az ebéddel. Szerintem eddigre józanodtam ki. – Kitagadással fenyegetőzött.

– És milyen a bezártság? – kérdeztem szórakozottan. Saját örökségemen gondolkoztam, de az nem tartott túl soká.

– Ez sem sokkal kisebb ketrec.

– Mint?

A szemöldökömet vakartam, és próbáltam nem a szemébe nézni. Állandóan éhesnek tűnt.

– Mint a kinti. Amiben mindenki él.

Felsóhajtottam.

– Ezt a faszágot.

Erre csak vonogatta vállát, és újabb cigarettára gyújtott. Csatlakoztam hozzá.

– Cigizel? – kérdezte.

– Leszoktam – fújtam ki a füstöt. Eltelt néhány perc.

– Lehetséges lenne, hogy megpróbálsz nem megbaszni? – vettem fel a lehetőséget, tekintve, hogy még mindig fixírozott. Egyetlen pillanatra megsajnáltam Lucát. – Amúgy kösz az ebédet.

– Nincs mit. Kíváncsi vagyok, mit látott benned... Oswald.

Ez nem volt tiszta.

– Azért küldött ide a cd-vel, hogy megismerkedjünk – felelte magától értetődően, mikor értésére adtam, hogy lövésem sincs, miről beszél.

– Ezt a manipulatív faszt – csóváltam a fejem, és hamuztam.

További beszélgetésünket egy öltönyös férfi felbukkanása szakította meg. Régimódi akatatkát cipelt, haja vöröses volt, képe szeplő pozitív. Nem is tudom, láttam-e ezelőtt élőben ügyvédet, de ennél ügyvédebbet nem is fogok.

– Aurél... Beszélhetnénk négyszemközt? – kérdezte terhelt hangon.

A Márki elnyomta a csikket, majd rám se nézve elvezette a szobájába. Néhány perc telhetett el, még belekotortam a maradékokba. Rég ettem normálisat. Aztán a férfi sietősen távozott. Azonban hiába vártam a Márki előkerülését, csak zajokat hallottam a szobájából. Ráérősen odasétáltam.

Egy bőröndbe pakolászott, valami popszámot dúdolgatott közben.

– Elmész? – kérdeztem meglepetten.

– El – felelte, újra rágyújtott, és folytatta a pakolást. – Itt végeztem.

– Nem is olyan durva ez az elvonás – jegyeztem meg az orrom alatt. Még álldogáltam egy kicsit, de láthatóan unta a jelenléteket. Tudomást legalábbis nem vett róla. Épp ronggyá olvasott regényeket nyelt el a bőröndje. Justine és Juliette, miket kaphattak szegények.

– Akkor én megyek is – mondtam, és indultam volna. Újra megállított.

– Van egy szabad heted? – kérdezte.

– Van – feleltem. Általában volt. – Mire?

– Lóghatnánk – vonogatta a vállát. – Vágod?

– Vágom – én is megvontam a vállam. – Lógjunk.

– Akkor gyere reggel nyolcra az Oktogonra – mondta, és ezzel befejezettnek tekintett minden párbeszédet.

Úriasan távozott, mintha nem megunt ribancként vágta volna ki. Szinte a seggem se fáj.

■ ■ ■

Herczegh Máté (Budapest, 1989): a Szegedi Tudományegyetemen szereztem filozófus diplomát, ugyanitt vagyok most elsőéves doktorandusz. Disszertációmban a lehetséges világok ontológiai státuszával és a metafizikai nihilizmussal foglalkozom.

AKNÁK *a víz alatt*

Lehettem vagy hétéves, de lehet, hogy nyolc. Lejjebb, a Garam-part sodrásában több föl nem robbant gránát is megőrződött, mint világháborús emlék, melyet elkerültek az emberek. Még a legújabbkori népvándorlás férfijai és asszonyai is tudták, hogy arrafelé veszélyes úszni, mert arrafelé minden megeshet. Nyáron apámmal horgászni jártunk ki a Garamra, még nem épült fel a garamszentkereszti alumíniumgyár, még a folyóban pontyok, csukák, márnák és harcsák úszkáltak, szóval még a „dögvész” előtt volt, az ötvenes évek derekán, még nem szennyezték a folyót, még érdemes volt horgászni. Afféle sport volt ez, és ha nagy ritkán elbújtak a halak, vagy lusták voltak a kapásra, apám akkor sem szontyolodott el. „Ez így van – mondta –, depressziósak a halak. De a jövő hétre megjön a kedvük.” Én pedig süttettem a hasamat, vagy úsztam (de még gumival), vagy bebarangoltam az ártéri erdőt, amely keskeny sávban olyan szorosan követte a folyót, hogy nem lehetett eltévedni benne.

Egy alkalommal fiatal cseh házaspárral találkoztunk, jobban mondva, a cseh házaspár talált ránk, és nagyon megörültek, mert eltévesztették az irányt a falut keresve.

– A hátad mögött van a falu, úgy egy kilométerre, nem előtted – mondta az apám, de egy kis kárörvendő hang is elegyedett a szavába. Vagy ezt csak én gondolom úgy? Ötvenvalahány év nagy idő, változnak a gondolatok, és változnak az emlékek is. De apám hangjára még mindig emlékezem. És a fiatal nőére is. Azt mondta csehül:

– Én utoljára a gyerekkoromban jártam itt. Az anyai nagyanyám származott ebből a faluból. Én már Táborban születtem.

– És itt maradt a nagymamája? – csodálkozott az apám. – A falu négyötödét kitelepítették Magyarországra.

– Ő maradt – mondta bizonytalanul a fiatalasszony.

– Valaha, a háború előtt és alatt, ellepték a gyerekek a Garam-partot. Hát ennek már egy évtizede vége.

– Mi az, csupa öregembert hoztak ide? – mondta egy kis gúnnyal a másik, a fiatal, hirtelenszőke férfi.

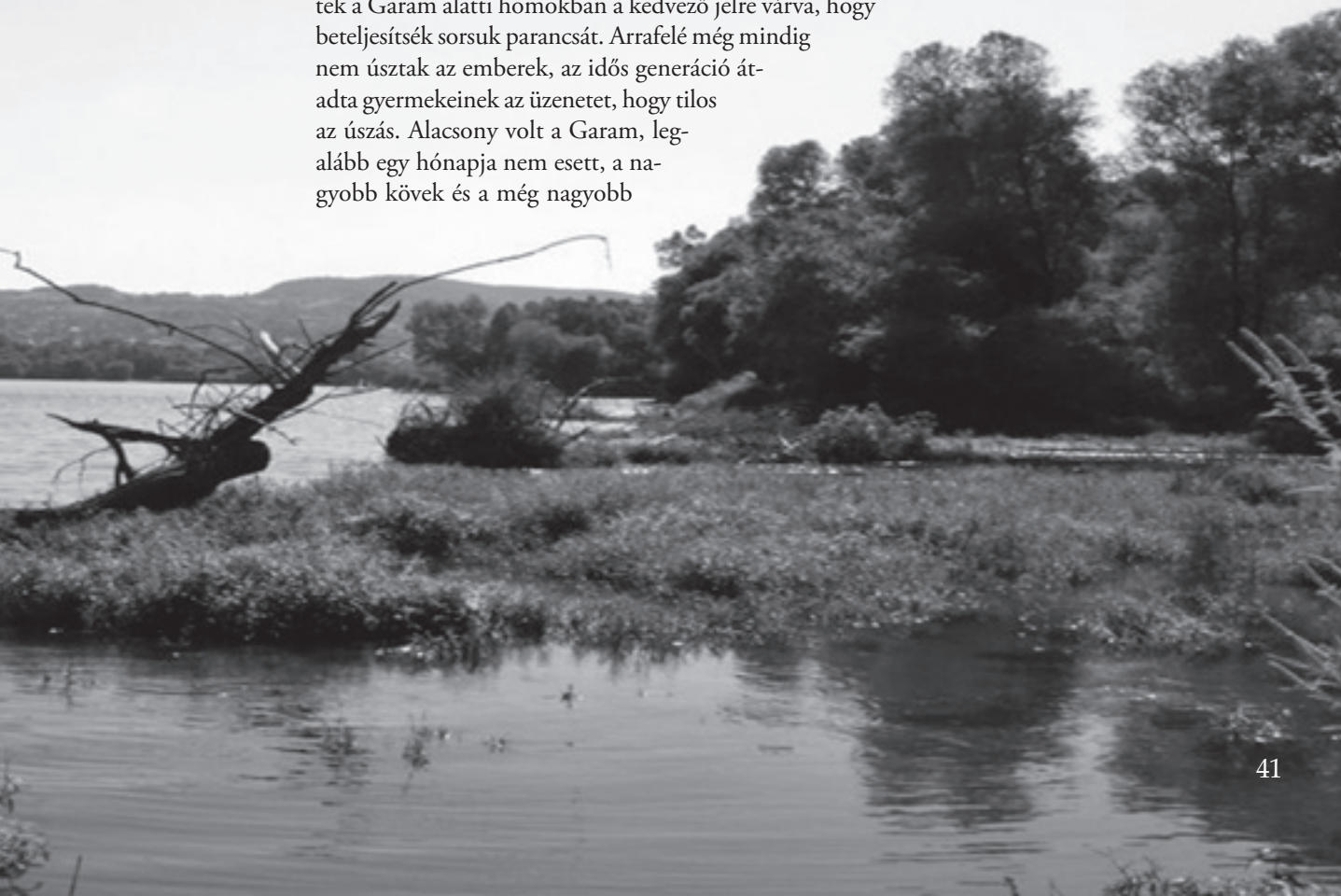
– Nem járnak a partra a gyerekek. Ott, ahonnan jöttek, nem volt folyó. – Egy kicsit elgondolkodott. – Ott voltaképpen semmi sem volt.

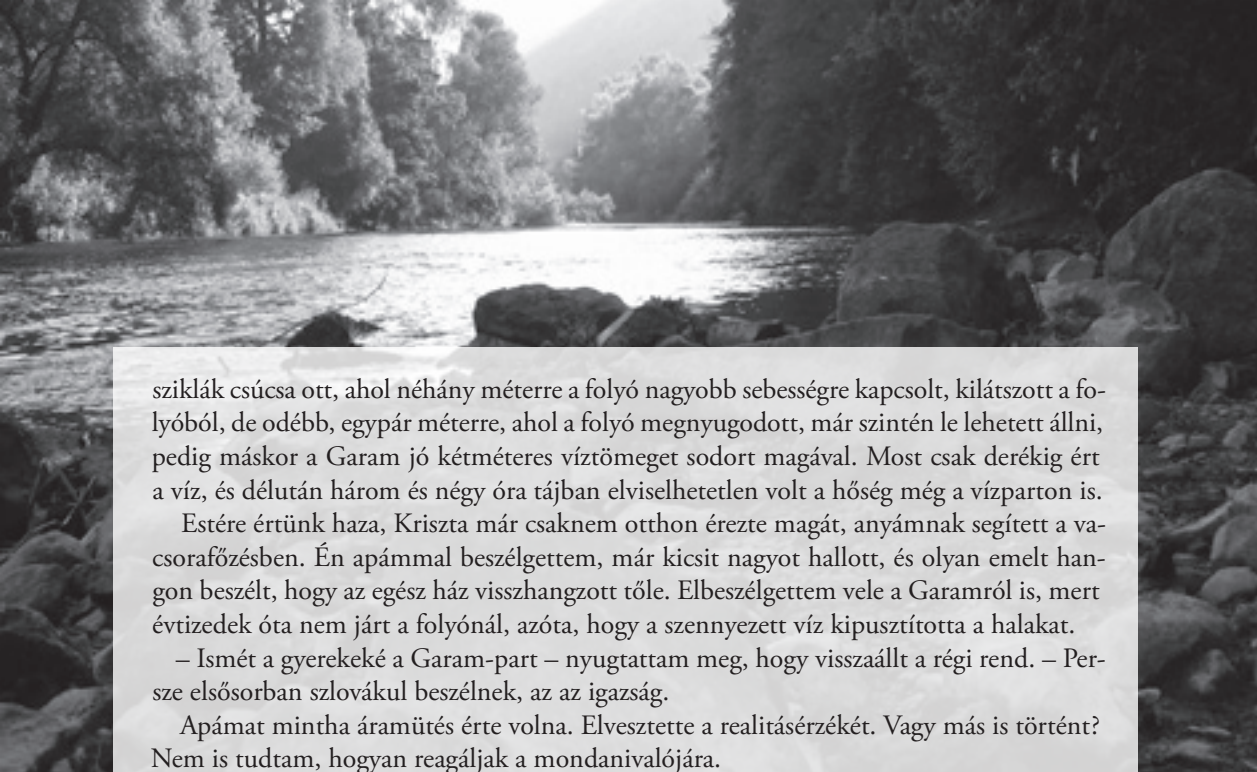
A fiatal pár megköszönte az útbaigazítást, és hamarosan eltűntek a cserjésben. Apám kicsit megorrolt és rosszkedvű lett. Nem szerette az áttelepülteket, mert szegények voltak és primitívek, onnan, Északkelet-Magyarországról, Nyíregyházáról és környékéről jöttek

ide. Többnyire szlovákok voltak, de volt közöttük olyan is, aki nem is beszélt szlovákul, csak olyat, hogy „nie” meg „áno”, meg „dovidenia”. Ezek voltak a leggyanúsabbak. Alattomosan néztek, büszkén vallották magukat szlováknak, de apám szerint úgy, hogy nem volt más választásuk. Vagy nyilasok voltak, vagy köztörvényes bűnözők, legalábbis ezt terjesztette róluk a szóbeszéd.

Persze az idő eltelt, amint a víz is elfolyik egy nagy óceánba, ahol már Isten tudja, hogy a Garam volt-e, vagy a Duna, vagy a Dnyeper. Együtt volt az a Garam, Duna, Dnyeper, még az Isten sem tudta szétválasztani őket, együtt a tenger, mely vihar idején többméteres hullámokkal ijesztgeti az arra hajózó szárazföldi patkányokat. A Garamot úgy vesztetem el, mint valami játékot, mert már nem volt rá szükségem, felnőttem, Pozsonyba kerültem, megnősültem, aztán elváltam, majd újra megnősültem, és itt-ott már ősz hajszálak keveredtek a sűrű, sötétszőke hajamba. Második menyasszonyom tizenöt évvel fiatalabb volt nálam, sosem járt Pozsonyon kívül csak egy nagy erdőbe, mely a Keleti-Tátrában volt Poprádtól északkeletre, és a Beszkidekben, mely arról volt híres, hogy egy medvét látott a szabadban egy síkságon két surmó, játékos boccsal egy hegytetőről, de ez olyan volt utólag, mintha álmot látott volna. Egyszer meglátogattuk a szüleimet, jobban mondva, én erőltettem a dolgot, elvégre a parancs az parancs, kötelességemnek tartottam, hogy megismerjék a majdani második menyüket. Kriszta húzódkodott a kisvárosi látogatástól, konzervatívnak nevezett, sőt maradinak is. De azért eljött, és a végén nem bánta meg. Három napot töltöttünk otthon, mert már csak otthonnak nevezem a szülőhelyemet, mely aztán a további évek múlásával, apám és anyám halálával megszűnt, mintha sosem lett volna, parkot létesítettek a helyébe és a gyerekek számára játszótérrel.

De akkor még a szülőhelyem volt, apám és anyám is élt. Szombaton kimentünk a Garam-partra fürödni – olyan volt ez, mint egy utazás visszafelé az időben, holott a fák már nem ugyanazok a fák voltak, a bokrok nem ugyanazok a bokrok, minden megváltozott, jobban mondva sok minden, de a déli szél maradt és a Garam is maradt ugyanott, ahol régen volt, csak ellepték a gyerekek és a kamaszok, és ez megint csak új volt. Persze a gyerekek jórészt szlovákul beszéltek, de néhányan magyarul is. A történelem minden pillanatban véget ér, és minden pillanatban újrakezdődik – ezt a tanulságot vontam le abból a történelemből, melynek jelenleg a részese vagyok, de, sajnos, nem vagyok az alakítója. A föl nem robbant gránátok már több mint négy évtizede pihentek a Garam alatti homokban a kedvező jelre várva, hogy beteljesítsék sorsuk parancsát. Arrafelé még mindig nem úsztak az emberek, az idős generáció átadta gyermekeinek az üzenetet, hogy tilos az úszás. Alacsony volt a Garam, legalább egy hónapja nem esett, a nagyobb kövek és a még nagyobb

sziklák csúcsa ott, ahol néhány méterre a folyó nagyobb sebességre kapcsolt, kilátszott a folyóból, de odébb, egypár méterre, ahol a folyó megnyugodott, már szintén le lehetett állni, pedig máskor a Garam jó kétméteres víztömeget sodort magával. Most csak derékig ért a víz, és délután három és négy óra tájban elviselhetetlen volt a hőség még a vízparton is.

Estére értünk haza, Kriszta már csaknem otthon érezte magát, anyámnak segített a vacsorafőzésben. Én apámmal beszélgettem, már kicsit nagyot hallott, és olyan emelt hangon beszélt, hogy az egész ház visszhangzott tőle. Elbeszélgettem vele a Garamról is, mert évtizedek óta nem járt a folyónál, azóta, hogy a szennyezett víz kipusztította a halakat.

– Ismét a gyerekeké a Garam-part – nyugtattam meg, hogy visszaállt a régi rend. – Persze elsősorban szlovákul beszélnek, az az igazság.

Apámat mintha áramütés érte volna. Elvesztette a realitásérzékét. Vagy más is történt? Nem is tudtam, hogyan reagáljak a mondanivalójára.

– Az ezer éven át magyar falu volt. Hogyhogy szlovákul beszélnek? Egyetlen szlovák sem élt ott. No, legfeljebb három-négy cseléd – igazította ki magát, mert nem akart igazságtalan lenni.

– De negyvenötben történt valami...

– Mi történt? – kérdezte olyan riadtan, hogy nem tudtam, viccel-e vagy komolyan gondolja.

– Hát utána kitelepítették a lakosság nagy részét.

– Szóbeszéd – mondta olyan hangosan, hogy anyám is és Kriszta is bejöttek kíváncsian a szobába. – Mindez csak szóbeszéd – mondta ellentmondást nem tűrő hangon, anyám nem győzte csitítani. Kriszta meg állt, mintha a Holdról jött volna.

– Ugye, ez csak szóbeszéd? – mondta, és megcsóválta a fejét.

– Hát persze. Szóbeszéd. Mi más is lenne? – mondtam egy kicsit hamisan, de az apám nem vette észre a hamisságot a szavaimban. Kezdtem rosszra gyanakodni.

– És így is marad örökre – mondta indulatosan, mintha rám haragudna.

Hányszor töprengek rajta, hogy csak egy hajszál választ el az örülettől, mert apám szavai is örültek voltak, még Kriszta is észrevette, de csak lefekvés után szólt, meglehetősen körmönfontan, nehogy megbántson engem. Azt mondta villanyoltás után: „Ugye, csak a legszükségesebb esetben jövünk ide.” Megsértődhettem volna, de az én kívánságomnak adott hangot, s még meg is dicsértem érte. Jó fél év után mondta ki az anyám azt (mert egy hetet az onkológián töltött), hogy az apám rohamosan leépül, és az a látogatásom, melyen Krisztát is bemutattam, az első figyelmeztető jel volt, hogy valami nincs rendben vele. Visszafordíthatatlan, suttogta, pedig még jó néhány évet élhetne, hiszen még hetvenéves sincs. „Demens”, állapította meg, mint egy orvos. Én jó pár évig éltem Krisztával, majd szépen elváltunk, de azóta is látogatjuk egymást, nem túl gyakran, de rendszeresen.

Apám túlélte anyámat, de az utolsó években elborult az agya. Viszont határozottan tudom, hogy a Garam-parti kisközségre az élete utolsó pillanatában is emlékezett, sőt az utolsó napokon váratlanul, a tudata alól, megelevenedett bizonyos Lajos bácsi, Józsi bácsi és Pista bácsi, mind afféle kísértetek. Mind halottak voltak már, ő is készült hozzájuk. A Garam pedig áll a helikopterből a föl nem robbant aknákkal szinte mozdulatlanul, és a fehér fűzek hajtásai a földig lecsüngenek. ■ ■ ■

Vízió

Amikor az első nyugtalanító hírek megérkeztek, egyszerre minden dagadni kezdett, mint a hab.

A hazugságok hirtelen merészebbek lettek, a lehorzolt térdek jobban fájtak, felhangosodtak a reklámok, kiélesedtek a nyári fények, éjszakánként mélyebb lett az ég és öblösekben zengett zivatar idején. Az autók sikoltozva fékeztek, a pofonok nagyobb csattantak, a sértődések mindig vérig, a nevetések mindig zokogásig tartottak. A csókok és a sütemények édesebbek lettek. A só és a hazugságok kimarták a szájak szélét.

Az emberek gyanakvóbbá váltak és egyszerre bátrabbá. Harsányabban kiabáltak, nagyobbakat ütöttek, hamarabb káromkodtak, de jobban féltek a visszaordítástól, a visszaütéstől és a visszaanyázástól, mint bármikor azelőtt. Könnyebben hazudtak és könnyebben mondtak igazat.

Minden irányban távolodni kezdtek önnön láthatatlan középpontjuktól. A milliméter ezred részénél kisebb távulás szélsőséges értékeket generált a bennük keletkezett hézag kitöltésére. Ettől megzavarodtak és kétségbeestek, amivel együtt nőtt a határozottságuk is. Biztos kézzel hoztak döntéseket, rosszakat és jókat. Egyre csak határoztak, egyik döntés görgette magával a másikat, nem lehetett megakasztani, ahogyan a lejtőn lefelé guruló babakocsit sem könnyű megállítani, mert ha az útját állják, félő, hogy kirepül belőle a gyerek.

Persze mit sem tudtak az egészről. Tévékben nézték a Folyót, ahogy emelkedik.

Nagyokat szeretkeztek, a nők sikoltozva élveztek, a párok visszavonhatatlanul szakítottak, örök sebeket égettek, késsel vágták el az összekötő szálakat, a barátságok helyét sóval hintették be, ismeretleneket engedtek a házaikba, papírpénzt adtak a koldusoknak, váratlanul szerelemre lobbantak, életre szóló fogadalmakat tettek és felvágták az ereiket.

Légi fotókat kutattak az interneten, segélykéréseket osztottak meg, gátakra masíroztak zsákokat pakolni, akik soha nem gondolták volna, hogy órákig képesek étlen-szomjan hajladozni, mások fényképeket készítettek, megint mások szivattyúztak, költöztettek, ételt szállítottak, és éjjelente mind ugyanazzal a letehetetlen fáradsággal hajtották álomra a fejüket. Volt, aki hosszan forgolódott és hajnalban újra talpon volt, s volt, aki mély öntudatlanságba süppedt és soha többé nem akart felkelni.

A város centiméterről centiméterre feszült túl önmagán, ahogyan egy túltömött homokzsák, egy elszorított ér, kidagadt saját bőréből.

A televíziókból és monitorokból kiömlött a víz, a Folyó elárasztotta a nappalikat, a mobiltelefonokból csöpögött a hallójáratokba, és a tetejébe tíz-tizenkét óránként leszakadt az ég is. A manzárszobákba beszivárgott az esővíz, megteltek a vödrök, épp úgy, ahogy a pincék töltődtek fel az árral, a buzárok buzágon köpték a vizet, a pocsolyák összeértek az áradással, az ereszsatornák az utcai hullámokba okádtak.

A tetőzés éjszakáján aztán minden elhalkult. Az emberek ébren maradtak és szótlánul csomagolni kezdtek.

Dobozokba, táskákba tették a savakat és a hazugságokat, melléjük csomagolták a fejhangokat és a precízen elvágott szálakat. Bedobozták a sikoltásokat, a gennyedő sebeket, a szájukon kiömlött szitkokat, a híradásokat, a piszkos megjegyzéseket, a túl édes csókokat, a könnyektől szétázott arcokat, a lüketető élvezeteket.

Valamivel éjfél után áttetsző tömegek indultak a Folyóhoz, ki-ki a maga csomagjával. Szívükben néma bizonyossággal és újfajta megrendültséggel álltak meg a partokon.

A Folyóba dobtak ládikát, batyut, papírdobozt, kis bőröndöt, utazóládát, és akadt valaki, aki egy egész kis szekrényt hajított a vízre. Volt, ami azonnal elsüllyedt, és volt olyan doboz is, ami még sokáig látszott, utazott a Folyó hátán, mint egy apró csónak vagy egy mesebeli ház, amit semmi sem pusztíthat el. Azután sarkon fordultak és még napkelte előtt hazaindultak. A hajnal mögöttük folyt be a városba. ■ ■ ■

Remélem, semmi

Odatenni végre valamit úgy, ahogy a kukoricalevelet Vincent arra a képre – talán Kukoricatábla a címe vagy valami ilyesmi –, ahogy az a kicsike levél engem letaglózott, túl közel is mentem hozzá, rám szólt a teremőr néni, elnézést, mondtam, bocsánat, majdnem beleestem. Egyetlen mozdulattal, egyetlen, tökéletes ecsetvonással. Ez az összeszorított száj mögötti ordítás. Csakhogy, ahhoz meg kell festeni az egész képet. Nekem meg csak leveleim vannak.

Felszállok a villamosra, nézek egy lányt, aki hasonlít rám, hasonlóak vagyunk, pont a seggét látom, atyaúristen, nekem is ekkora seggem lehet, megállok, előttem egy néni ül,

két térd közé szorít egy szatyrot, benne újságpapírral letakart valami, a papíron átüt a piros, talán meggy, csodálatosan terjedő foltok két fontos cikken, az egyik a kormányt szidja a másik a közmédiát, sötétkék mackónadrág, nejlon otthonka, mustársárga kardigán, mellette egy halványlila lány, csupa divatos holmiban, telefonál, majd csöri meg, mondja, gondosan vasalt haját kisimítja az arcából, a néni igazít egyet a szatyron. Megfulladok. A következőnél felszáll valaki, mellém áll, látom a farmernadrágját, a cipője orrát, nem nézek oda, tudom, hogy mosolyog, elmosolyodok. Bőszén kapaszkodunk.

Állok a köztérben két sor nem tudom milyen termék között, határozottan emlékszem a cédulára, amit otthagytam az étkezőasztalon, meg tudom számolni, hány tételt tartalmaz, nyolcat, a harmadikat nem tudom elolvasni gondolatban, meg az utolsót. Két dolog, ami hiányozni fog. Két dolog, ami azonnal nélkülözhetetlennek tűnik majd valakinek, ahogy hazaérek, és kiderül, hogy nincs.

Megállok a könyvesbolt előtt, hogy be ne menjek, otthon vár a nagy kupac könyv, közöttük egy ezervalahány oldalas, ne térüljek el, ne kanyarodjak oda, így is elég nehéz a táskám, mert három könyv van benne, most kaptam, ne menjek be, bizonytalanul álljak meg inkább előtte, szívjak el egy cigit. Vesszek meg egyetlen szaváért.

Egy NAV-tól érkezett levélre jegyzeteltem, felírtam pár jó mondatot, és sok rosszat, talán egyik sem az enyém. Szóval, csak ezért van még meg ez a levél, nem tudom, miért kaptam, nem tudom, mi van benne, és már nem is tudom meg, mert az eredeti szöveg nem, csak a jegyzet látszik, az viszont remekül, minden szava lassan beépül, de alatta a többi olvashatatlan, remélem, semmi fontos. ■ ■ ■

Konga

A szobánk néma száj. Kiütött foga a sarkig tárt ablak. Járjon a levegő. Nem jár. Néha egy halvány áramlatot éppen megérezünk, éppen csak, ahogy egy jelentéktelen zörejt hallunk ki a városi zajból, ha figyelni kezdünk rá, rögtön elveszítjük.

Az alacsony asztalon fél üveg rum, hat sörösdoboz, három kis pohár, mellé támasztva a gitár. Az asztallap élén az ujjai, azzal üti le nekem a ritmust, tabap-tabadap, két finom dobverő.

A bal tulajdonképpen csak az ütem lesz, a jobbra figyelj, mondja. Nyolc nyolcadban vagyunk. Doboltál már?

Soha.

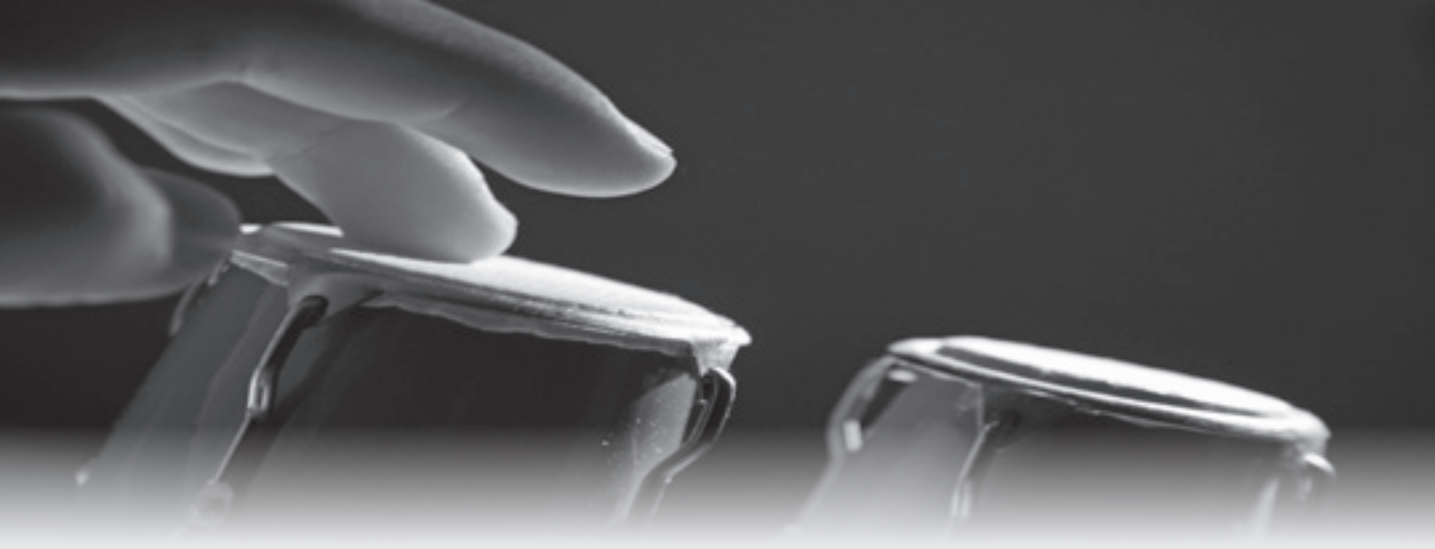
Akkor figyelj.

Figyelek. Ballal felveszem az ütemet, aztán jobbal is lassan-lassan lekövetem.

Toljunk egy laza bolerót, aztán három, három, kettő, egy rumbát, hadd döntögessen romba, mondja. A szánk szélén elsimul egy mosoly. Amióta nincs munkánk, van valami fogalmunk a romokról.

Ültömben ringatózni kezdek, tabap-jobbra, tabap-balra. Billeg a fejem, éppen hogy nem esik le, mintha egy damilon lógná a nyakam fölé valaki. Érzem, ahogy a medencém alján feszülnek és lazulnak az izmok. Tádádá-pampadam, a dallamot halkán aládúdolja.

Villog a szeme fehérje, ahogy néha rám néz, kicsit oldalra és felfelé, éppen a szemembe, odaküldve egy fürkésző pillantást. Veszed? Veszem. És most már az egész szoba olyan, mintha folyékony üvegen át nézném, ütemre más és más részletek élesednek ki, aztán tompulnak el.

Egészen közel vagyunk.

Akkor hirtelen felpattan és lerántja a fekete huzatot a sarokban álló kongáról. Az asztal mellé állítja. Most ezen, mondja. Nem is mondja, suttogja, de olyan erővel, hogy zsidogva rándul össze a mellbimbóm, aztán eltűnnek a falak. Lassan felálllok, mintha elemelkednék a padlótól.

Kézbe kapja a gitárt.

Mutatom, mondja, és lejátsza a témát. Finoman érek a bőrhöz.

Feszítsd meg az ujjad, mondja. Lefekteti a gitárt a kanapéra, mellém áll, nem érünk egymáshoz, túl nagy a forróság. Megmutatja, hogy kell, tabadam, billeg az éjszaka, libben a függöny, aztán alétan visszahull, egyetlen szinte, én is csak ingatam magam, és már nem igazán tudok róla. A rum forró oldószer, a combom tövét égeti, onnan terjed, belülről ráz újabb és újabb hullámokban.

Az ujjaim kifeszítve, a köldököm legmélyén keveredik az alkohol a világ kívánatos feléből érkező jelekkel, miközben háttal vagyok mindenkinek, neki is, csak a résnyire elnyílt szánon beáramló levegő köt össze minket, ez a ritmusunkból fonódott, rossz helyre kötött köldökszinór.

Nyolc nyolcadban lélegzünk.

Üti.

Miért nem lettem dobos, gondolkodom.

Pergeti.

Átveszem, elrontom, bólint.

Átveszem, hibátlan, bólint.

Akkor nagyjából megvan, tadat, tadat, a nyár a gerincemen vágtazik.

Bemelegedtem, mondom. Visszaveszi a gitárt, óvatosan játszani kezd, vigyáz, hogy ne legyen túl gyors, ne rontsuk el.

Izzadunk.

Jó, mondja.

Érzem, ahogy szétszalad az arcom, ahogy szétszalad a tér körülöttem, édes, fekete szirupban lubickolunk, füstjeink ködlenek benne – cigaretta és a tegnapi álom, amiből hajnalban egyszerre ébredtünk fel a vékony válaszfal két oldalán – és fénylő pontokká állnak össze, és ezek lassacskán formákká sűrűsödnek, csak azért, hogy aztán újra szétessenek, végtelen precizitással, egy ismeretlen, titkos rend szerint, amitől végül az alacsony asztalunkon poharakká, mozdulatlan levegőnkben kemény vágyakká formálódnak.

Valaki dörömböl a bejárati ajtón. Van egy szomszédunk, aki dörömbölni szokott, nyilván ő az.

Koppannak a visszafeszített ujjaim a dobon, csont a bőrhöz, már nem is érzem.

Dörömbölés.

Dobolás.

Abbamarad a dörömbölés.

Rám néz, és tudom, ta-dam, nagyon jól tudom, hallok is valahonnan egészen messziről, hogy a dörömbölős szomszéd fenyegetőzik, aztán megy, sietve bevágja az ajtót, valószínűleg már kezében van a telefon, már tárcsáz, a dallam felfelé ível, ki fogja hívni a rendőrséget.

Szakadatlanul dobálom az ujjaimat a konga bőrére. A könyököm lazán tartja a kellő mértéket, biztosabb vagyok, mint egy metronóm. Félig lehunyom a szemem, úgy figyelek rá, csakis rá, mert a kezemre már nem kell, mintha nem is az én kezem volna, mintha az ő ritmusérzéke járna bennem, csak át kell adnom magam, használatra a testem, cserébe itt a nyirkos élvezet.

Elkaptam. Egyszerre bólintunk, amikor megérezzük, hogy most végérvényesen megvan a ritmus.

Na, ezt próbáld meg tartani, amíg kiérnek, mondja. Csukott szemmel játszani kezd.

Feszített víztükör

Télen valamivel jobb, amikor hajnalban jövök, még minden és mindenki alszik. Csak néhány munkába sietővel megyünk el egymás mellett, árnyékos arcok, van, aki biccent, már megismer. Nem köszönünk, csak összenézünk, kiszalad egy rövid sóhaj ilyenkor, az együttérzés szisszen ki belőlük, azt hiszik, én is dolgozni megyek. A szánk előtt sűrű álompara. Az utcalámpákat kerülgetve úszik és meg-megakad valami, mintha folyadékkristályban lebegnének. Egyenesen a világúrból csorgott le ránk az éjjel, hogy most lassan szemcsésedve induljon el visszafelé, mert ez a dolgok rendje.

Az út két oldalán a kopasz fák lehetetlen alakzataiba akad bele a fölszállni készülő csend, a koronák bele is kapaszkodnak, és néha egész napra magukon tartják egy darabját, amikor minden jól alakul.

De most nyár van. Erőszakos, pofátlan hajnalok, költséges jelmezekben tobzódnak a fák, ostoba félvilági nők, tündöklő toalettben illegetik magukat, mintha nem tudnák, hogy mindjárt vége, pedig tudják, csak nem veszik tudomásul, hülye kurvák. Világos van, korán lekapcsolják a világítást, a járda még a tegnapi forróságot sajtolja ki magából, csak a bogarak alszanak, a nagy túlélők. Kánikula van, rezzenetlen örület.

Az uszoda sárga fénye mindig ugyanaz, ez tényleg jót tesz, csak ebben a melegben sokkal hamarabb vízbe kell jutnom, hogy elviseljem a párát, az öltöző szagát, az ingerlő idegen testeket.

Azt mondta a Doki, hogy a mozgás fontos, attól jobban leszek. Le kell állni a gyógyszeréről. Ott van például a jóga. Tud ajánlani egy jócsoportot. Jó. Mondtam. Aztán nem mentem el. Egyszer régebben próbáltam, de a keleti kultúrából csak a Káma-szútra érintett meg igazán, hiszen ezért vagyok itt, elnézést kérek, bocsánat, az ájurvédikus kurva életbe, menthetetlenül benne vagyok a bajban, a testek harcában, lényegét tekintve ez is ugyanolyan függőség, mint a többi, mondta a Doki, de ettől egyáltalán nem lettem jobban.

Sportolt valamit korábban?, kérdezi, nézem a kék szemét, egészen mélyre húz, lefelé, befelé, meg tudnám pofozni.

Úsztam, mondom, mire rögtön rávágja, hogy az remek, az egyik legjobb, tegyem hát, ússzak újra, csináljam, meglátom, jó lesz. Miért nem fejeled meg az asztallapot?, teszem fel a kérdést magamban.

Ősszel kezdtem, mert mikor kezdjek új életet, gondoltam, ha nem ebben a vigyorgóva haldokló időben. Bérletet váltottam egy újabb függőségre. El is mondtam a Dokinak, hogy függésből függésbe, de csak bólogatott, valami olyasmit válaszolt, hogy legalább ártalmatlan, akkor felálltam, és kísértálmam a szobából, azzal a határozott tervvel, hogy nem megyek vissza többet. De jött a kedd, és én már délben a lábamat borotvtáltam, hogy szoknyát vehessek fel az esti ülésre. Én voltam a hatórás.

Ötvenes medence, feszített víztükör, fel-felpattanó hangok, gondolati csobogtató, ha behunyom a szemem. Kiöblítem az úszószemüveget, várok, guggolok a rajtkövek mellett, testek villognak, testek, velem, bennem, rajtam. Kell itt nekem három perc, ez a szertartásom, mindenkinek van ilyen. Nekem ez, hogy guggolok szerencsétlenül, és nagyon erősen koncentrálok az új életre, amiben nincsenek testek, nincs testem, van, de nem arra használom, és úrrá tudok lenni a követeléseim, mert van valami másom, ami uralja, habár nem tudom, mi az, mi a franc lehet az. A Doki szerint nem ez számít, de a Doki elmehet valahova, megmondtam már neki. De nem erre kell most gondolni, nem róla van szó, rólam van, vegyem tudomásul, koncentrálok.

A gerincem mentén nyúlnak az izmok, egészen görbe vagyok, aztán lassan felállok, karörzés, kicsit még jobbra, balra, levegő kétszer, háromszor, jó lesz, ugrás.

Minden eltűnik. Ha jobban meggondolom, ezért a pillanatért megéri. Se fények, se zaj, se testek, süketen ölel a víz, én is alig vagyok. Aztán kiáramlik a levegő, buborékok fodroznak kifelé az orromon, elhagynak, mint az álmok reggel, és amit el lehet hagyni, az van, lassan újra létezem, lábtempó. Feszülök, kemény kötegek, hosszú rostok egyetlen tiszta és világos céllal, hogy előrejussak. Az első légvételnél mindig felmérem, meddig jutottam, minél szomorúbb vagyok, annál messzebb bukkanok fel a faltól. Érdekes. Felveszem a tempót, egyenletes, lassú, ez a bemelegítés, ez csak játék, ez csak a kezdet. A fordulónál már érzem, hogy akármeddig tudnám csinálni. Bebújok a vízbe, aztán levegő, két közeg ölel, szeret egyszerre. Az egyikbe kapaszkodom, a másik megtart. Milyen egyszerű. Létezik mámor. Fordulok.

Piros sáveltámasztó gyöngyök, nem kell boltba mennem ma, fordulok, neten kifizetem a számlákat, postára se kell mennem, sárga gyöngyök, fordulok, ha csak anyám fel nem hív, mert akkor mehetek be a városba, fordulok, ha nem hív, leülök majd dolgozni, minden kész a fejemben, fordulok, elmosódik a csempe alattam, csak anyám fel ne hívjon, fordulok, fel fogom hívni a srácot, hogy ma este nem megyek el arra a helyre, mert erős vagyok, fordulok, kemény vagyok, tudok uralkodni a követeléseimen, fordulok, mindent kézben

tartok, kék gyöngyök, hullámozó üvegfal, fordulok, talán kedden már nem mondok semmit a Dokinak, ülünk megint egy órát némán, fordulok, volt már ilyen, és nem kérek receptet, jól vagyok és jó leszek, fordulok, égkék szemek, égkék vizek, én döntöm el, hogy mi lesz, és nem lesz semmi, semmi, megvagyok, jól vagyok, fordulok, fordulok, fordulok.

Fordulok. Negyedóra még, háton. Lebegő levezetés, sávok a mennyezeten, lámpák minden második jobbos csapásnál. Függőleges horizont, újra meg újra felkelő, szögletes napokkal. Ha anyám ma nem hív fel, azért még beugrom a Blahára. Hátha ott van a Rivotrilos Laci a Mekinél. ■ ■ ■

4 mondat

Megyünk éjjel az utcán, nem is erre kéne jönnie, nekem már épp tisztul a fejem, valamit kéne mondanom, hogy ha már erre jött, nagyjából velem, akkor ne csak kussoljunk, hát, lesz egy ilyen esemény, mondom, teljesen fölöslegesen, egyikünket sem érdekli, de van ez a társalkodómodul az agyamban, ami néha bekattan, persze a legrosszabbkor, szóval, képzeld, egy lány megkeresett ezzel, még írt is rólam, hát na, milyen érdekes, istenem, ez minden, amit mondani tudok, tárgyilagosan szemlélem magam, mennyire szánalmas, hogy nincs ennél jobb témám, ami azt illeti, nekem lehet, hogy egyáltalán nincs témám, mind-egy, most ezzel foglalkozom, mondom, erre kell készülnöm, tudod, nekem eléggé nehezen megy az ilyesmi, hogy emberek elé odaállni, hát (ma is félórát sétáltam, el a ház előtt, először azért, mert nem vettem észre a házsámot, de utána háromszor már csak azért, hogy jól meggondoljam, bemenjek-e, be tudok-e lépni, elszívtam két cigit, grasszáltam fel-alá, hogy leküzdjem ezt a kurva szorongást, nyomjam le a kilincset, csak addig kell koncentrálni, utána mindegy, így sétálgattam, mint a kurvák, egyébként pont ez jutott eszembe, de ezt mind nem mondom el, ez pont befér a hát meg a szóval közé, lefuttatom, futtatom magam még egy kicsit), szóval, most ez van velem, és akkor egyszerűen megáll, mármint megáll valami a levegőben, attól, hogy a nevemen szólít, kimondja teljesen, és az ilyesmi mindig beakaszt valamit a küllők közé, ha amúgy is ketten vagyunk csak, és a megszólításnak nincs értelme, persze pont hogy van, ez az értelme, hogy elakadjak, akadjak el.

Megyek éjjel az utcán, a térkövek szaladnak hátrafelé a talpam alatt, egyenként ismerem őket, évek alatt egyszerűen megtanulja az ember, olyan, mint a képolvasás, csak sokkal több idő van rá és valamivel érdekesebb, hagyom, hogy elszaladjanak alólam, minden lépéssel egyre inkább meneteléssé válik a járásom, sétának indult, valahogy gyaloglás lett, és a térkövek rácsvonaláival együtt sorjázott be az, hogy mennyire kurvára fölösleges az egész, dobjam ki a kinyomtatott oldalakat, tisztítsam meg a digitális raktárt is végre, szóval, hagyjam az egészet a büdös picsába, és közben valahogy alattomosan meneteléssé lett a gyaloglás, makacs, ostoba, ostoba, és minden korábbinál sokkal fölöslegesebb lépések, és akkor véletlenül felnéztem, és a giccességüket hanyag nagyvonalúsággal viselő éjszakai felhők között észrevettem egy rést, pont olyat, amilyen egy régi rajzomon volt, amin a lány kihásította a papírt és kinézett mögüle, éppen ugyanolyan, és én onnantól nem tudom levenni róla a szemem, nem képletesen, hanem egyáltalán, ott vagyok, nézek a jobb vállam fölött, felfelé.

Megyek ősszel, mindig az avar, ezt nem tudom megenni, még verset is írtam róla, vagyis beleszöttem egy csomó szövegbe, teljesen fölöslegesen, ez van, én képes vagyok még a téli történeteket is inkább átírni, mert az avar az egy annyira jó valami, és egyáltalán az ősz,

benne a formák, a levélviharok, minden, főleg, ha süt a nap, a nővérem napelemesnek hív emiatt, hogy nekem annyira a napsütés, és hát igen, az őszi napsütésben mindenképpen van valami eszméletlenül szívszorító, ami úgy fáj, hogy jólesik, röhögni kell, röhögök, szóval megyek, bokáig a lehullott levelekben, egyszerűen nem hiszi el az ember, hogy ilyemi létezik, a színek, az illatok meg ez a rendületlen és folyamatos változás, na de mindegy, azt akarom elmesélni, hogy ilyenkor jelenik meg a fantomkutya, érzem, ahogy elszalad mellettem, súrolja a lábszáramat, ezt a kutyák imádják, hogy majdnem fellöknek, olyankor boldogok, az enyém egy keverék, ennek megfelelően meghatározhatatlan szürkésbarna a szőre, se nem hosszú, se nem rövid, kicsit lobog, de nem lompos loncsos és bozontos, csak egy nagytestű, vidám kutya, soha életemben nem láttam ilyet, de minden ősszel jön, körbehugyozza a területet, elszalad mellettem, majdnem fellök, nem ugat, csak azzal a kutyanevetéssel hívogat, az egész hullámzó mozgásában van valami megtartó erő, mosolygok tőle, rugdosom az avart és arra gondolok, ha jövőre is jön, akkor most már tényleg követni fogom.

Akármeddig tudnék menni, néha érzem, illetve mindig, amikor igazán nekiindulok, hogy akármeddig mehetnék, egyszer beszélgettünk erről, hogy milyen jó lenne kipróbálni, hogy mégis (mégis?) meddig, nem vagytok normálisak, mondták a többiek, a régi konyhában ültünk, éppen *fényélményünk* volt, és jött ez a régi vágy, hogy kipróbálni, meddig bírja a láb, vagy mi, persze csak jó cipőben, saját tempóban, én úgy képzeltem, hogy elindulok Veszprém felé, egyrészt miért ne pont arra, másrészt mi bajom lehet, utána arra megyek úgyis, amerre visz a lábam, de ebből csak nagyon keveset tettem meg valójában, úgyhogy bakancslista, ezt is be kell hozni még, mielőtt a bakancs adja be a kulcsot, netán bedobja a törölközőt, és közben arra is gondolok, hogy ha nem kéne innen felállnom soha, mondjuk, nem kéne kimennem pisilni, meddig tudnám írni ezeket, vannak ilyen típusú emberek, akik nem azért nem nőnek fel, mert nem akarnak vagy nem tudnak, hanem egyszerűen nincsenek ennek az egész viszonyrendszernek tudatában, hát így alakul és tér vissza mindig ugyanaz a kérdés, hogy meddig tudok elmenni, és soha nem az, hogy meddig mehetek el. ■ ■ ■

Nem áll rendelkezésre elég tárhely

Zuhan a forint árfolyama | Igazi, friss, lírai tehetséggel van dolgunk | Ismét kigyulladt egy busz | Yoko Ono 80 | Csőtörés miatt két utca maradt víz nélkül | Megkérdeztük az elnököt | Ne vásárolj semmit-nap | Fekete péntek | Ma este a Zeneakadémián debütál | Lemondott | Lemondásra szólították fel | Mondjon le | A hét verse | A hónap dolgozója | Európa legzöldebb irodája | A világ legmegindítóbb fotói | Flashmob a Blahán | Tüntetés a Szabad sajtó útján | Tiltakozz | Aláírásgyűjtés az Északi-sarkért | Save Kishantos | Free Tibet | Emeld te is a fejed fölé a biciklidet | Nyolcadik regénye kissé gyengébben sikerült | Húsz éve folyamatosan jelen van a képzőművészetben Londontól Berlinen át New Yorkig | Leugrott a Szabadság hídról | Felgyűjtotta magát és leugrott a Szabadság hídról | Kiugrott a szállodai szoba ablakán | Kocogás közben támadtak rá | Lelőtték | Lelőtte két gyermekét, feleségét, majd magával is végzett | Szövegeiben a hétköznapi lét essenciája | Ma lenne 100 éves | Ma ünnepli századik születésnapját | Kiengedték a börtönből | Letartóztatták | Őrizetbe vették | Magyarországra jön | Budapestre jön | Budapesten ad koncertet | Kanadában kért menedékjogot | Tizenkét pályakezdő szerző mutatkozott be | Felfüggesztették mentelmi jogát | Mentelmi joga felfüggesztését kéri | Nem nyilatkozott | Pályázatot írt ki | Független szakértők szerint | Brit tudósok kimutatták | A Facebookon tette fel a kérdést | Örökre megváltoztatta a

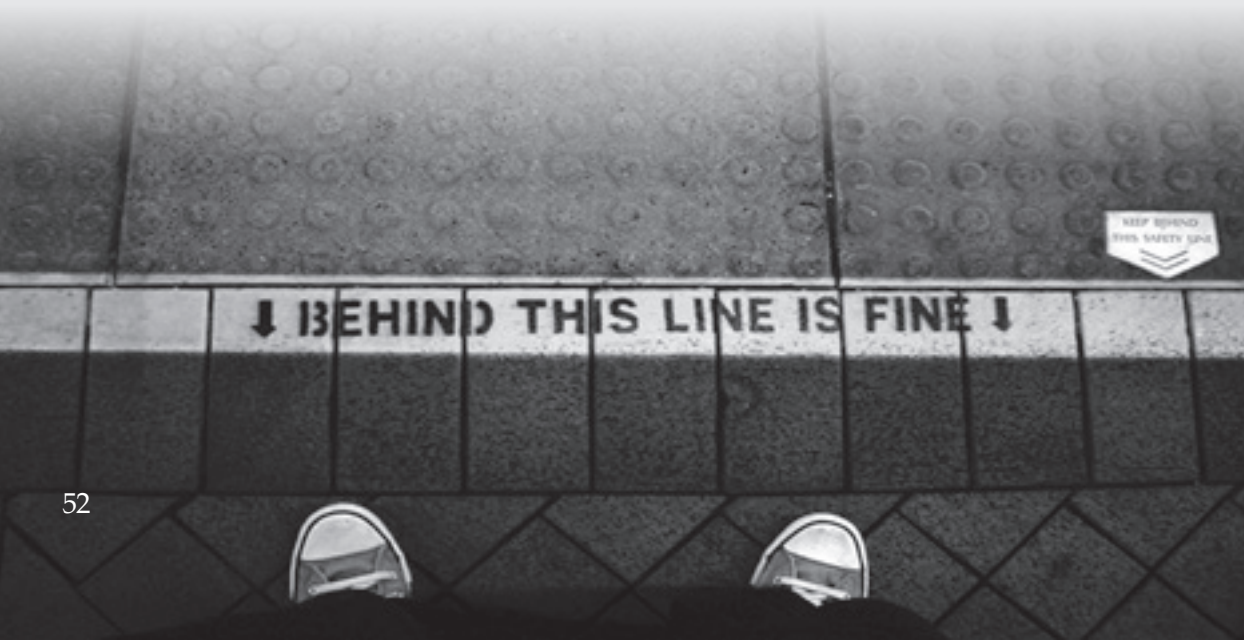

A biztonsági sávot

Ha nem láttam volna tavaly, ahogy az a nő,
aki nem volt se részeg, se hajléktalan,
épp csak egy szikkadófélben lévő ötvenes,
talán enyhe vérnyomásproblémával, vagy kettes típusú diabéteszsel, vagy hasnyálmirigy-
rák korai stádiumában, vagy oszteoporózissal, vagy a korához mérten kitűnő állapotban,
minimálbéren vagy nyugdíj előtt vagy éppen két munkahely között, ha ugyan lesz még,
ahol felveszik, hiába a sokéves gyakorlat, amit az irodában vagy a gyártósoron szerzett,
a kanyaró miatti abortusza óta meddő, vagy két felnőtt fiúgyermek anyja, vagy egy lányé
és egy fiúé aprócska unokával, a lánynál persze,
a sárga, Arnstadtban élő nővérétől selejtezett, vagy turkálóban vásárolt, vagy vöröskereszt-
től kapott nadrágjában, amit mindig nagy szeretettel, vagy mély undorral, vagy teljes kö-
zönnyel húzott magára, amikor éppen a szokásos kontrollvizsgálatra, vagy az unokájáért,
vagy a közértbe, vagy a polgármesteri hivatalba ment,
a két hónapja a külkerületi fodrásznál, vagy a szomszédasszonynál, vagy a lányánál
szomorúvörösre festett, de már nagyon lenőtt, közepesen zsíros hajával,
a napfényt ritkán, vagy tán sosem látott, vagy allergiás, vagy vitiligós fehér bőrén átütő
erekkel a karján, amik szépen kivillogtak a pipacsmintás háromnegyedes ujjú blúza alól,
amit tegnap, vagy tíz éve, vagy minden szombaton vett elő a szekrényből, aminek a zsa-
nérját az évek óta halott, vagy combnyaktörésből szépen felépült, vagy masszív alkoholista,
de elvonóra nem hajlandó, vagy már hármat is végigcsinált férje cserélte ki,
a kis barna műbőr táskájával, amiben a receptek, vagy a kiváltott gyógyszerek, vagy a táb-
la olcsó csokoládé, vagy a tegnapi pletykalap, vagy a szemüvege, vagy egy doboz cigi, vagy
az inzulinkészlete, vagy két kifli volt,
a nyakában a vékony arany, vagy aranyozott láncsal, amit a huszadik házassági évforduló-
ra, vagy az ötvenedik születésnapjára kapott a férjétől, vagy a családtól, és esténként, vagy
hetente, vagy sosem vesz le
beszédül a metrókocsi elé, akkor kedden este talán én is átléptem volna a biztonsági sávot.

■ **Szeifert Natália** (Zirc, 1979): verset, prózát írok, és vizuális alkotással is foglalkozom. Publikáltam a *Jelenkor*, *Forrás*, *Élet és Irodalom*, *Új Forrás*, *Palócföld*, *Holmi* hasábjain. A 2013-as *Körkép* antológiában egy tárcanovellával szerepeltem. 2012-ben jelent meg a *Láz* című kisregényem. Jelenleg Budapesten élek.

Karakterek

(az Alien)

A jókedv egyszer, mint az Alien,
kirobbant a mellkasomból.
Azért néha érdeklődjél, mondták
a szakemberek, miként fejlődik az aranyos,
mégiscsak a te véred
(van rajta). Egyelőre benntartjuk.

(a Halál)

Ahogy egy negyedikes lerajzolja:

Kiszívja a levegőt a focilabdából,
leakasztja a bicikli láncát. Nyitva felejt
éjjelre a hátsó kaput, anya szívében
melegszik, vonítanak rá a kutyák.
Legény a talpán, nem a Spiller
a biosz-szertárból. (A tónusok:
pontosan a fejlődépszichológia szerint.)

(a Szégyen)

Eleinte mindig meg kellett fejelni
valamennyi göggel,
de napjainkat, barátocskám, a Szégyen
hullámzó színvonalra jellemzi.

(a Szorongás)

Azzal nyitnak, hogy a szorongás csak
a stílus része, mint a be nem tűrt flaneling
egy nagyjából behatárolható életszakaszban,
vagy mondjuk fekete póló. Választás kérdése.
Amit átugrasz, arra nem kérdeznek rá.
hagynak lógva a levegőben.

1

3 in 1

Hárman vannak a nagynénik? Vagy négyen?
Attól függ, éppen mikor melyikük hal meg,
mert állandóan meghal valamelyikük.

in

3 in 1

Amelyik például megvert a szemével.
Amelyik a pisás pelenkával törölte a szemem ki.
S amelyik mosta kezeit, miután mindezt elárulta.

3

3 in 1

És a negyedik? Három az Egyben.
Együtt nyomulnak, így műveletileg.

■ **Vida Gergely** (Komárom, 1973): költő, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: *Horror klasszikusok* (Kalligram, 2010).

fraktálokfraktálokfraktálok

(beálló, félig éj)

Hány éjszakát kell még kilőni míg tart a Kunst der Fuge takarónk és ágyunk között a csukásba erőltetett ajtók között? Hány éjszakát kell még végigtompulni a Contrapunctus hangjai között mint rozsdamentes csavar a műben és úgy tapadni szájra mint vörösvértetekre a cianid ébrenlétre az álom nehogy zihálásom a többieket fölverje kiket gondosan más-más szobákba elhelyeztél de már csend van és ugye tudod ilyenkor én már nem a te mellkasod ütemére a szólamok belépésére lélegzem. Hány virág érintőjeként lehet csak szájszagom szuszogásom folyamatos késlekedésem egy lezárásra mely nem záródik a szomszéd szájra csak szivárog mint lélegzethiba a fúgatesten defektes ostinató hány éjszakát csévélünk sík fúgatestről nyíló bőrhibádra szádra rácsukjuk eltolt éjszakánkat.

(lenyomat)

Nem iszod, még forró, csuprod szorítod, nem rándul kezed, nem remeg. A másodpercek rajta múlnak és az abroszon, mely talán betúrva áll, helyenként beleégve az asztalba (textil, csészék lenyomata). Tenyeredbe ütközik a gőz, kigyöngyözik, ujjaid közé eső lefolyása fordul redőkbe, repedő tenyérvonalakba, ahol te vagy, ahol van most az ott neked, míg bögrédet fogod, és benne megköt a csokoládé.

Ruhafelszint nyelnek zsebek, behajtva comb és comb között. Előbb fényesek, majd rojtosak a másodpercek. Végül a tárgyak körvonalait se látom. De én szeretem a megkötés előtti csoki sűrűségét folyamatos megállásokban, kifújásokban és begyűrésekben, míg ezekben összegyűl a kosz. Kezed helye a csupron marad, gőzből, kifele várok szorításából.

fraktálokfraktálokfraktálok

Nemű

A fa lombkoronájában lakom.
Ágyneműim légnemű vásznak.
A bagoly hetek óta nem tért vissza.
Szótárral alszom. Fordítom a napszakot.

Éjjel, mint az ájulás világossága.
Felkeresem a volt iskolát, bíróságot.
Sapkámról leszakad a bojt.
Pocsolyába hullik. Nem kísér tovább.

Beszélek vele. Bemegyek az irodáig.
A folyosón kitömött állatok fagytekintete.
Senki. A kagyló mellétéve.
A hang még percekig köröz fülemben.

A fa lombkoronájában alszom.
Ágyneműim párás sóhajok.
Kifújt füst és ködfelejtés.
Ébrednek. Felém repül, visszatér a bagoly.

Sarokba, résbe

Már majdnem beláttam a redők mögé, amikor elmozdult.
Fényképet rejteget, hogy a legmegfelelőbb pillanatban
vegye elő. Bizonyíték lesz. Kulcs és csúzliból lőtt csapágygolyó.
Tessék. Leültetnek, várnom kell. Felismerem a fotón látható számot.

Én is pont hetvenhetes vagyok. De nincs szívbetegségem.
Csak képzelem, mint az álmok behelyettesítését. Rögtön illeszt.
Illeszkedem sarkokhoz, résekhez. Kamaszkorom óta
próbálnak sarokba, résbe tuszkolni. Éjjel háromkor.

Vagy négykor elindulni. Itt hagyva mindezt. A hűtőben.
Ami van, a polcokon, mint merengő, konyhakész szemgolyók.
A hús burka, az a hártya, ami feszes és szívárványfénnel ír.
Fagyasztóba zárt korcsolyahangok. Számban a lék.

A nyál ilyen pocsolya. A múltkor viszont téglákat cipeltünk.
Még most is téglaporos a párnám. Nehéz, mint az ébredés.
Súlya van a megszokásnak, nem könnyít a váratlanság.
Átkeresztelek a pokokat, mint százévente az utcákat.

Hartay Csaba (1977): költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Lerepül a hülye fejetek* (Podmaniczky Művészeti Alapítvány, 2013).

És mindent megölünk, amit szeretünk

1. Xilofon a frizsiderben

Január 26.

*Mert mind megöljük, amit szeretünk,
Tagadni ne is akard:
Van úgy, hogy zord nézés is öl,
S van mérég, bókba takart,
S a gyávák gyöngéd gyilka csók,
De a bátrak fegyvere kard.*

Micsoda furcsa véletlen, hogy a „Reading” helynév (mert hisz a fenti szöveg természetesen *A readingi fegyház balladájának* záró strófája) „olvasat”-ként is értelmezhető, a verscím pedig ilyenformán egyenesen felhívás a mű szabad értelmezésére. A műfordítóink, nevezetesen Tóth Árpád és Kosztolányi Dezső éltek is e szabadsággal, mert az idézett záró versszakot háromféleképp is lefordították. Tóth Árpád a fenti (végleges) változat mellett írt egy korábbi is, ez a *Nyugatban* jelent meg, 1919-ben:

*Mert vallom: minden férfi öl,
Oh, mert bárhogy szeress,
Vagy bús szemed, vagy halk szavad
Méreggel fűszeres,
S a gyávák gyöngéd gyilka: csók,
De a bátor tört keres!*

Kosztolányi ugyanezt a strófát így magyarította:

*De mind megöljük kedvesünk,
Bárhogy csúrd és csavard,
Egyik villámló szemmel öl,*

*Más lágyan nyújtva kart,
A gyáva fegyvere a csók,
A bátoré a kard!*

Ezúttal vizsgáljuk meg csak a strófa első sorát. Az eredeti (*And all men kill the thing they love*) pontos és szabatos fordítása a következő lett volna: *És az ember mindent megöl, amit szeret*. Vagy, rövidebben: *És mindent megölünk, amit szeretünk*. – Szerintem ez a Miatyánk alaphelyzete: *Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg a mi vétkeinket!* A mindennapi kenyerünket csak úgy tudjuk megszerezni, ha vétkezünk. S ebből az erkölcsi csapdából csak egy kiút van: az isteni kegyelem, a megbocsátás. – Szabó Lőrinc tette szóvá (Tóth Árpád fordítását értékelve, szintén a *Nyugatban*), hogy „Oscar Wilde szándékosan és hangsúlyozottan foglalt költeményébe egyes epigrammaszerűen kiélezett gondolatokat”, s hogy az egyes fejezeteket záró részek inkább ezekre vannak kihegyezve, s nem a konkrét helyzetekre. A konkrét helyzet, amelyet az idézett strófa követ: a kedvesét megölő katonát felakasztják, de a záró szakasz „epigrammaszerűen kiélezett gondolat”: „Mert mind megöljük, amit szeretünk”. A Miatyánk igazságát már Anaximandrosz is tudta: *A létezők csak egymás ellenében, azaz igazságtalanságban létezhetnek*, mondta. Wilde az ókori filozófusnál s a Miatyánkot megfogalmazó Jézus Krisztusnál is takaratlanabban, keményebben fogalmaz, mikor azt mondja: „És az ember mindent megöl, amit szeret”. Az az személyeket is, „dolgozat” is. Az élet: gyilkolás. S gyilkolhatunk zord nézéssel, bókka, csókkal, karddal. – S úgy is, hogy nincs szavunk a halálra, nincs szavunk a haldoklóhoz, messzire elkerüljük a halálos ágyakat.

Január 28. Reggel arra ébredtem, hogy a bal fülemben xilofon szól. Füleltem, forogtam, csak szólt tovább. Kimentem a vécére, ott is hallottam. Nem tudtam tovább aludni. Ha befogtam a fületem, valamit halkult a zene, s ez arra engedett következtetni, hogy kint, rajtam kívül muzsikálnak. Kerestem a forrást a konyhában (ott volt a legerősebb a hang), a fürdőszobában, kinyitottam az ablakot – sehol semmi. Talán a szférák zenéjét hallottam. A primitív ember, az archaikus társadalmak tagjai, de a felvilágosodásig tulajdonképpen bárki napjában együtt élhetett a metafizikával, a létnek szerves kiterjedése volt a kísértet. Elég volt hozzá egy élénkebb képzelet, egy Hamlet, s mindjárt szellemek szaladgáltak a vár fokán. A modern ember nem hisz a kísértetekben, de szívesebben látna a frizsiderben egy xilofont, zongorát a fürdőkádban vagy egy jól fejlett kísértetet a vécén ülni, mintsem hogy kiderüljön: magas a vérnyomása vagy középfülfő-gyulladás van.

Február 28. Igazában csak az elrekesztelt ajtók és a zárt szívek veszélyesek – mondja Garcia Márquez. Mától nem zárom az ajtómat. A szívemmel nem ilyen könnyű a dolog. Mert annak saját akarata is van. (Persze tulajdonképpen az ajtók is „alanyi jogon” záródnak. Az ajtó azért ajtó, hogy záródjon. A nyitott ajtó már nem ajtó, hanem bejárat.)

Március 3. Mikszáth *Dzsentrí fészekjét* olvasom, benne a következő mondatot: „Antos úr sóhajtozva rázta ki a pipája mocskát egy hófehér liliom kelyhébe”. Nos, itt a „mocska” nemcsak „mocskok”-ot jelent, hanem „bagó”-t is. A „mocska” szlovák szó, gyökere, a „moč” magyarul „nedvesség”, „lucskok”, s ez van szabályosan tovább képezve a *-ka* kicsinyítő képzővel. A mondatbeli ragozása alapján („pipája mocskát” „pipája mocskája” helyett) viszont akár azt is gondolhatnánk, hogy a szerző ezt nem tudta. Nos, ez Mikszáth anyanyelvi szintű szlovák tudása mellett elképzelhetetlen. Akkor viszont mi történhetett? A mondatban egy markáns antitézis is van: a *mocskok* és a *hófehér liliom* ellentéte legalább annyira hatásos alakzat, mint amennyire hatásos volna (lehetne, kifejtett állapotban) a *mocskok–mocska* szójáték. A szerzőnek választania kellett: vagy *szójáték*, vagy *ellentét!*, s ő az ellentét mellett döntött. Remélve, hogy aki érti, az megérti a mondatban rejlő szójátékot is. Mint ahogy az most általam meg is történt. Bár ilyenkor mindig eszembe

jut Arany János is, aki némely saját szláv-magyar etimologizálását elítélve, egy helyen így ír: „Amit Miklosich és Dankovszky s Leschka szerényen / Meghagy, én kótyvetyélem el azt”. „Kisütjük, hogy a magyar nyelv / Nincs, nem is lesz, nem is vót; / Ami új van benne, mind rossz, / Ami régi, az meg tót.”

(Megjegyzem, a *mocska* jelentését a könyv végén található *Szavak és kifejezések magyarázata* sem tartalmazza. Mikszáth Kálmán *Válogatott elbeszélései és kisregényei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1954.)

Március 4. Ki tudja, mennyit nyomott egy „pozsonyi mérő”? (Máshol „köből” vagy „kila”.) Én tudom, mégpedig Mikszáth *Tövikes látogatóban* című elbeszéléséből. Ott van megírva: „Egy pozsonyi mérőt az asszonymnak is fel kell tudni emelni, vagy különben lekvarának való”. Nos, egy pozsonyi mérő pontosan 62,5 liter. Azaz körülbelül 50 kiló. S ez bizony, ha megfontoljuk (apropó, talán mondanom sem kellene: a régi magyar nyelvben a „fontol” is annyit jelentett: „mér”), hogy egy ún. parasztszák búza kb. 80 kilót nyomott, nem is kevés. Változnak az idők: Tövikes uram idejében a vaskos, erős nő volt a szépségideál, ma maguk a „szépségideálok” sem nyomnak 50 kilót. – Egy disszertációs munkát olvasok (véleményeznem kell) arról, hogy a *Szent Péter esernyőjének* bizonyos értelemben az *Isteni színjáték* is előképe (a Glogovára kanyargó út nem más, mint a Golgotára vezető „mistico viaggio”!, stb.), ami persze vagy igaz, vagy nem (inkább nem az!), de én, közben, elmerülve a Mikszáth-irodalomban, észre sem veszem, hogy már az *Ami a lelket megmérgezi* című korai elbeszélést olvasom, s úgy találok, hogy ha Dante világműve nem is archetípusa a *Szent Péter esernyőjének*, mikor Mikszáth a fentebb jelzett elbeszélését írta, lelkét szinte biztos, hogy a *Don Quijote* „mérgezte”. S a *Beszterce ostromának* a Pongrácz Istvánja is igen hajaz a „búsképű lovagra”. – S aztán már nincs megállás, tolakszanak az emlékezetembe az egyéb lehetséges párhuzamok: az *Új Zrínyiásról* már Mikszáth életében megírták, hogy az *Egy jenki Arthur király udvarában* nélkül valószínűleg nem született volna meg, a *kis primás* alapötlete meg a *Koldús és királyfiból* való, és bizony még a híres Lapaj híres dudája sem más (ha úgy vesszük), mint Boccaccio sólyma (azaz az a tárgy, amit amott szeretetre, emitt szerelemre váltanak). S ebben a tükörben vizsgálva már elképzelhető, amit H. I. (a disszertációs dolgozat szerzője) állít, nevezetesen, hogy a *Szent Péter esernyőjének* meg az *Isteni színjáték*hoz volna valami köze. Meg hogy mindez afféle korai intertextualizmusként is értékelhető.

2. Hallom a baglyot, kitudúl hideg indigóból

Március 16. Na, végre megtudom, hogy mi van a *Faustus*omban: a 2005-ös könyvem ebben az évben immár többeket is értelmezésre indított. Kemsei István a *Kortársban*, Bedecs László a *Tiszatájban*, Borbély Szilárd és Bodor Béla pedig az *Élet és Irodalomban* írtak a műről. S mivel már a rádióból is jelezték (Jósvai Lidia hívott föl telefonon), hogy a kötet kapcsán interjú akarnak velem készíteni, nem árt, ha magam is tájékozódok a mű megjelenése óta körülötte megképződött szimulakrumban. Bedecs azt mondja, Szenci Molnár „Hitét nem adja fel” (értsd: cserébe a bécsi katedráért), Kemsei szerint „Szenci Molnár Albert otthagyja Prágát, hogy ne keljen döntenie”. Ha a véleményemet kérdeznék, hogy kinek adok igazat, természetesen Kemsei mellé állnék: a *Faustus* Szenci Molnárjának a számára a felekezetsváltás egy pillanatig sem kérdés, ő a lehetőségéről sem akar tudni az aposztáziának, az ő hite és világmérete egyenmű, inkább már „korabarokk” (ennek a gondolatát Bodor Béla veti föl), mint reneszánsz. Őt már a nyelv retorikája, formai elemei érdeklik, s nem a reformáció és reneszánsz agitációs céljai. (Nem vesz részt például a hitvitákban.) Ezért állítja össze magyar–latin és latin–magyar szótárát (amely tulajdonképpen az egykorú magyar nyelv értelmező szótára is) s viszi el azt Prágába, a császárnak. Ezért fordít zsoltárokat, ír játékos verseket, verses enigmákat (ez utóbbi immár kifejezetten a barokk műfaja), ezért forog Prága irodalmi köreiből, köt ismeretséget költők-

kel. Mikor döntést várnak tőle („Az ember akkor a legszabadabb, / mikor választhat, te most vagy szabad”, ezt a passzust Borbély Szilárd idézi és értelmezi a műből), nem is érti az elvárás lényegét: „Igen, szabad vagyok nagyrú, de úgy / vagyok szabad, ahogy a képke-retben / a kép, amely jelentését az őt / befogó ráházattal adja ki”. Szenci Molnár Albert a saját hitében érzi magát szabadnak.

Március 19. Megszállottan keresem a könyveimben Aleppót. Miért híres ez a szíriai város a magyar irodalomban. Nem találok semmi adatot. Pedig úgy érzem, ha nem találok magyarázatot a kérdésekre, megáll a szívem. – Találok mást. – Eckhardt Tibor egy időben állítólag Hitler tanácsadója volt. Mikor Hitler azt kérdezte tőle, mi a véleménye az angolokról, azt felelte: a németek a földön és a levegőben erősek, az angolok a tengeren. Ha összefognak, az egész világgal szembeszállhatnak. – Eckhardt bölcsessége talán Jean Paulra vezethető vissza, aki azt mondta, hogy Isten a németeknek adta a levegőt, a franciáknak a földet, az angoloknak a tengert. – Elment Keresztury Tibor, oda az igazság! (K. T. január 1-től a stuttgarti Magyar Kulturális Központ igazgatója.) Hosszú-hosszú évek óta mindig benne voltam a *Magvető Szép versek* című évi versantológiájában, az idén nem kaptam korrektúrát, tehát nem leszek benne. Vajon ki vette át Kereszturytól az antológia szerkesztését? – Tegnap a rádióban megszólaltatták az idei irodalmi díjasokat. (Kossuth-díjat Görgey Gábor, Karátson Gábor és Spiró György kapott.) A rokonszenves Karátson arról beszélt, hogy a Tao szerint a váratlan hír, akár jó, akár rossz, mindig megijeszt. S hogy őt a Kossuth-díj is megijesztette, el nem tudta képzelni, mit akarnak tőle, azt hitte, tévedés az egész.

Április 9. Délelőtt a rádióban Deme László beszélt, most tudtam meg, hogy származását tekintve ő is „gömöri”, s mint ilyen tudja, hogy a „Segíts a faluban lakni!” gömöri szólás. Demét személyesen is jól ismerem, a hatvanas években a pozsonyi magyar tanszéken volt vendégtanár. Valami miatt kezdettől fogva ismerősnek tűnt, s nem tudtam, miért. Nyugodt, tempós beszédstílusában, kellemes baritonjában, nyelvének megbízható irodalmiságában volt valami meghittség, de eszembe sem jutott, hogy a meghittség mögött palóc „kollektív tudattalant” keressek. Ma viszont (délután 3 és 4 között) Móricz Zsigmond beszél a rádióban, felvételtől persze (még soha nem hallottam a hangját), s feltűnik, hogy az író az „e” betűket pontosan úgy nyújtja, mint a tiszántúli nyelvjárást beszélő Dobos Laci. Azaz eszerint bizonyos értelemben Móricz is tájnyelvet beszélt. Minden más nyelvjárásnak (a palócnak leginkább) van bizonyos enyhén megmosolyogtató hatása, s ezért a beszélők igyekeznek elhagyni őket, s közben rendkívüli mértékben ügyelnek nyelvük irodalmi „tisztaságára”. Azt is mondhatnám: a standard magyar irodalmi nyelvet csak a nyelvjárásokból jött értelmiségi beszéli. Két kivételt a tiszántúli és a pesti dialektus beszélői képeznek (mert hisz már ez utóbbi is felismerhetően nyelvjárásként kezd viselkedni): ők a nyelvjárási idiómáikat megengedhetik és meg is engedik maguknak, ez senkit sem zavar. Na már most: Deme is a „megmosolyogtató” nyelvjárásokból jött, ő is tanulta az irodalmi nyelvet, ezért nyelvében nincsenek zavaró idiomatizmusok, de az az „árnyéknyelvi személyiség” (Jung), amelyet ilyenformán takarni akar magában, mégis ott kísért a beszédmódjában. S ezt érezhettem, érzem én „meghittségnek”. Mindenesetre mikor pozsonyi lakos volt, gyakran bejárt az Irodalmi Szemlébe (akkor én is ott dolgoztam), kéziratokat hozott, a szlovák és cseh nyelvet, irodalmat illetően kérdezett ezt-azt. S néha rám hunyorított, s megnyomva a szót, mondta: Segítsetek a faluban lakni! – Most már tudom, mi volt a hunyorítása jelentése.

Április 11. Tegnap este (11 óra lehetett) a számítógép előtt ültem (a számítógép alsó kövén ültem, mondhatnám viccre véve a figurát, pedig cseppet sem vicces a mondanód), mikor a jobb szemem sarkában valami vibráló fényködre lettem figyelmes, s ezzel egy időben a sorkezdő betűk rendre eltűntek. Ijedten a legközelebbi könyv után nyúltam

(amely történetesen Sylvia Plath verskötete volt), hogy más szövegen is ellenőrizhessem a jelenést, s valahogy így láttam a betűket: *ylvia lath*. De még így, a félig vak szemembe is a villám fehér fényével vágott bele az intellektus magas feszültségű lírája: „Egymásnak háttal. Hallom a baglyot, / kitutúl hideg indigóból. / Magánhangzók dűlják a szívem. // Fehér ágyban megfordul, sóhajt / a gyerek. Nyitott száj, kérne. / Kis arca fájó, piros fafa-ragvány.” Nna! Ki így ünnepli a Költészet Napját, ki úgy! Én Sylvia Plath-szal ünnepelem. És a vakság miltoni rettenetével. A pozsonyi Magyar Intézet meg Tóth Krisztiánával és Jónás Tamással ünnepel, ma délután. El kellene menni, s elmondani T. K.-nak, hogy a magyar elégia megújítójának tartom. Anyegin és Krúdy egy személyben.

Április 22. Komárom, Európa Szálló. Tegnap Garamkövesden voltunk (néhányan, szlovákiai magyar írók; Gyurcsó Istvánra, a község költő-szülöttjére emlékeztünk; Garamkövesd a Duna bal partján, már szlovák oldalon van). Késő este, hazafelé autózva, rosszul lettem az autóban, Komáromban, az Európa Szálló előtt ki kellett szállnom, a többiek tovább autóztak. Én itt éjszakáztam. Garamkövesdnek a mi, tegnapi irodalmi emlékestünknel nevesebb irodalmi előzménye is volt: Kr. u. 170 és 180 között itt valahol, a Garam partján írta Marcus Aurelius az *Elmélkedéseit*, „Írtam... a Garam mentén” – bizonyítja a szövege záró mondata. – Holnap lesz a magyarországi parlamenti választások második fordulója. Tőlem is megkérdezték Kövesden: ha Magyarországon élnek, kit választanék: Orbánt, Gyurcsányt, netán Dávid Ibolyát? Ilyesmit választottam: Senkit sem választanék. Az ember nem akkor szabad, mikor választ, hanem akkor, mikor választhatna, de nem választ; megmarad a nem-döntés rejtélyes lebegésében. (Erre a metafizikus „lebegésre” az állat nem képes, ez mélyen emberi-isteni tulajdonság.) Erről a nem-választásról (is) szól egyébként a *Faustus Prágában* című drámakísérletem: főhősét, Szenci Molnárt is „választásra” akarják kényszeríteni, de ő megmarad a „lebegés” állapotában. Egy másik lényeges „kövesdi kérdés” a „szlovákiai magyar irodalom” létét vagy nem létét firtatta. Napközben Budapesten, az éppen folyó Nemzetközi Könyvfesztiválon voltam, Szigeti Laci vitt ki Kövesdre, kocsival. Elmondtam a kérdezőnek, hogy én Budapesten is, Garamkövesden is pontosan ugyanaz a T. Á., ugyanaz az író voltam, vagyok: az irodalom semmilyen vonatkozásban nem határfüggő. Ha valamitől függ, az egyedül a nyelv. – Most reggel 6.12 van, az éjszaka alig aludtam valamit, a gyomrom nagyon meggyötört, nyalogatom a sebeimet és emlékezem. Fiatalkoromban, mint újságíró, az évente ismétlődő komáromi Jókai Napok kulturális rendezvénysorozat tudósítójaként, rendszerint ebben a szállóban aludtam, a szálló szobáihoz csodálatos lányok és csodálatos éjszakák emlékei kötnek. – A bp.-i könyvfesztivál számomra nem sokat ért: a „nem-választó” *Faustus*omat kellett volna árulnom és dedikálnom, de egyetlen példányt sem tudtam eladni. 9.12, az *Érsekújvár felé tartó vonaton*. Időutazás: pontosan úgy utazom, mint valamikor, nagyon régen, komáromi diákként, ha haza, a messzi Gömörországba indultam. Már akkor sem ment a fejembe, hogy az újvári átszállás után a vonatunk miért indul vissza, Komáromba: nem sikerült a síneket tetten érnem, hogy hol fordulnak északra. Csak mentünk, mentünk, vissza, Komárom felé, s hirtelen Léván voltunk. Meresztgetem a szemem: hátha most sikerül a tettenérés! – Reggel bejártam Komáromot, a régmúltamat. Végigballagtam a Király püspök utcán (a név megtévesztő: egy Király József nevű püspökre akar utalni), az utca az én időmben „ulica Generála Svobodu” volt. (Úristen, 1951 és 1954 között hányszor leírtam ezt az örületet, hányszor ráírtam a szüleimnek címzett levelekre, kérvényekre, s egyéb okiratokra! S ki tudja ma már, ki volt az a „Svoboda generális”? Én persze tudom: ő volt a „dukla-i hős”, aki 1945-ben, a Szovjetunióban szervezett, ötvenezer csehszlovák önkéntesből álló hadsereg élén részt vett Csehszlovákia „felszabadításában”. Később köztársasági elnök lett belőle, s a történészek afféle jószágos és bölcs második „Masaryk papává” akarták átfesteni, nem sok sikerrel.) Elmentem az egykori internátusunkig (ma Marianum, Egyházi Gimnázium), végtelen hosszúnak tűnt az út, egykor (úgy emlékszik a lábam) az iskolánk (a bencés gimnázium) és az internátusunk épülete csaknem egymás mellett volt. S egyáltalán: ma, akadályként, minden leküzdhetlenebb, mint régen volt. A vasútállomás is egy jó fél

óránnyira távolodott a várostól, az egykori internátusi szobánk ablaka elérhetetlenül magasan van a földtől, el nem tudom képzelni, hogyan másztunk mi oda föl, mikor éjszaka, a kimenőkről elkésvé tértünk haza! Bejártam a Nádor és Csapó utcákat, betértem az iskolánk udvarába, ahol minden változatlan, de az iskolával szemben a Jókai-házat alig találtam meg, annyira eltakarják a cég- és reklámtáblák: Baby Shop és „Jókai Mór vendéglő” van benne. (A házat így hívtuk: Jókai-ház, bár tudtuk, hogy Jókai szülőháza kicsit odább állt, s ma már tulajdonképp csak a helye látható.)

3. Veszprém, Athén, Rimaszombat, Auschwitz, kentaurok

Április 26. Ma csak hívószavakra telik tőlem. – Végre sikerült tető alá hoznunk a *Faustus*omról szóló beszélgetést a rádió számára. Még a Könyvfesztiválon megegyeztünk Jósvai Lídiával, hogy megcsináljuk, de hát ember tervez, Isten végez. Isten meg B. M., a rádió vasladyje: rajta múlik, hogy mikor kerül az interjúnk adásba. – A Könyvfesztivál sokadalmában hallottam Németh Gábortól: Torontóban létezik egy eredeti skót kastély. Egy bogaras skót egyenesen Skóciából szállította oda, kövenként, téglánként, s ott újraépítette. Egyenlő volt az eredetivel, mégis más lett. A háttér megváltoztatta. – Semp-run mondta, Budapesten (az idén ő volt a Fesztivál díszvendége): A regénnyel úgy lehet időben utazni, ahogy a repülővel a térben. S mind a két utazási eszközt Európában találták föl. Ezt nem szabad elfelejtenünk még akkor sem, ha mindkettőt Amerika fejlesztette tökélyre. – Egy *Népszabadság*-hírhez: Azt mondják, Afganisztánban háromezer éves a háború. Az utóbbi időben mintha Irak és Pakisztán is csatlakozni akarna e vége-hossza nincs öldökléshez. Az egész régió: dzsala-bala! A megbocsáthatatlan európai huszadik század Közép-Ázsiában látszik folytatódni. – Egy itthoni hírhez: A szlovákiai magyar irodalomban már minden költő Madách-díjas. Az idén állítólag én is eszébe jutottam a zsűrinek, de most sem fődíjat, csak valami nívódíjat akarnak adni. Márpedig a fődíj mellett a nívódíj nem értékelés, hanem leértékelés. Tegnap viszont felhívott Praznovszky Miska, Veszprémből, hogy legyek az idei Gizella-napok ünnepi szónoka. Ötvenezer forint honoráriumot ígér, ami kábé tízezer korona, tehát kb. annyi, mint a Madách-díj. A nívódíját meg tegye a Madách-zsűri a kalapjához! Szlovákiai magyar irodalmi díjat *nem kapni* szinte már nagyobb dicsőség, mint kapni.

Április 29. Tanárnak is balek vagyok, a javából! Szakdolgozatokat „vezetek”, irányítok, de ha valamelyik rossz, ahelyett, hogy visszadobnám, kijavítgatom, elfogadhatóvá teszem. A mostaniak közül az egyik Kertész Imre *Sorstalanság*áról szól. Gyenge! A szerző hatalmas anyagot összehordott a tárgyáról, de nem tud vele mit kezdeni, nincs hozzá saját eszméje. Én meg pirulok. Azon, hogy mennyi mindent rosszul tudtam az ún. lágerirodalomról. Szitkozódok P. M. szövegének iskolássága, tanácstalansága miatt, de élvezem az idézeteit, az adatait, hivatkozásait. Meghökkenek, hogy Tadeusz Borowski nem volt zsidó (szégyellem, de eddig ezt nem tudtam). Magyarul valamikor a hetvenes években jelent meg egy vers- és novellaválogatása, nagyon egyetértettem kegyetlen láger-egzisztencializmusával (azaz azzal, hogy a lágert nem kizárólagosan zsidó-ügyként, hanem valamiféle antropológiai tragédiaként kezelte), s elkönyveltem a holokauszt legjobb írójának, de zsidó írónak. S erre kiderül, hogy nem volt zsidó, hogy csaknem véletlenül került Auschwitzba, hogy a Szovjetunióban született, szülei a különböző szovjet lágerokban évekig raboskodtak, következésképpen ő a táborokat a világtörténelmi folyamat részeként érzékelté, s ez teszi látását annyira sajátossá. S nem győzök csodálkozni, hogy nem ő írta a következő ismerős, keserű sorokat: „...nem mi, túlélők vagyunk az igazi tanúk... mi kisebbség vagyunk: olyan emberek, akik vétkük, ügyességük vagy szerencsésük folytán elkerülték a legrosszabbat. Aki nem került el, aki látta a Gorgót, az nem tért

vissza, ... márpedig ők a teljes értékű tanúk.” Ez bizony Primo Levi szövege, bár határozottan tudom, hogy Borowski is fogalmazott meg hasonló láger-axiómát, valahogy így: a tábor igazságát azok ismerték, akik ottpusztultak, a történetét meg a túlélők írják meg. Kertész Imre Borowski-tanítvány.

Május 6. Úton, Veszprémben, saját kocsival. Mögöttem Écs, előttem (kb. 50 kilométerre) Veszprém, balra, fent, egy halmon: Pannonhalma. 800 évvel ezelőtt valószínűleg itt fogalmazták a Halotti Beszéd szövegét, aztán jóval később Mécs László fogalmazgatta itt a nagyon változatos színvonalú, kései verseit. Most, ha csendesedik a forgalom, kakukkszó hallatszik a pannonhalmi erdőből. Megálltam nyújtózni egyet, de már indulnom kell. Épp csak odaérek kettőre, Kádártára. Ott kell találkoznom egy hölgygel, aki majd a tethelyre kalauzol. (Kádárta állítólag egy falu Veszprém határában. Ilyen névvel akár Afganisztánban is lehetne.)

Május 7. Veszprém, Gizella Szálló, a Várhegy alatt. 6.40. Ülök egy kényelmes, fonott karosszékekben, az asztalom eredetileg valószínűleg fésülködő asztalkának készült, mert hatalmas tükör van fölötte, s írás közben akarva, nem akarva magamat is szemlélgethetem. Nem vagyok valami épületes látvány, nem sokat aludtam az éjszaka. Tegnap este engem a veszprémiek valószínűleg összetévesztettek valakivel, mint a *Revizor*-ban a szélhámós Hlesztakovot. Dédelgettek, az asztalfőn, a polgármester mellett volt kijelölve a helyem (akit ráadásul Dióssynak hívnak, pontosan úgy, mint Ady Lédájának a férjét!), s egész nap megkülönböztetett tisztelet övezett. A beszédem sokaknak tetszett, képviselő urak járultak elé, gratulálni. Igaz, hogy én is jól megdicsérgettem a veszprémieket és Veszprémet. Nem sok város van Magyarhonban, mondtam a beszédemben, amelyiknek földje annyi mélységes múltat rejt magában, mint Veszprémé. Köveiben, falaiban, a várban, a tűztoronyban, a püspöki palota falaiban, a Gizella-kápolna falfestményeiben, a Gizella hímezte koronázó palástban a haza, a nemzet történetének az eleje, a kereszténység kezdetei és a későbbi korok szinte tapinthatók. A koronázó palástba a világ- és nemzet-történelem bele van hímezve, olvasni lehet, mint egy irodalmi művet. Itt aztán megálltam, mert már nem tudtam tovább fokozni a Veszprém-panegirikuszomat. De hát így is nagyon sokat mondtam, mert ha én valamiről azt állítom, hogy kész irodalmi alkotás, akkor az nálam a maximum. Mentsen, hogy Veszprémről valóban az a véleményem, hogy maga is irodalmi mű: a megíratlan középkori eposzunk. – A várból délután, még világosan, megszemléltem a környéket is, Vergiliusom (egy csinos hölgy) sorra mutogatta a négy dombot, a Jeruzsálemet, a Temetődombot, a Csatárt, a Cserhátot, amelyekre az ősök a várost, a „magyar Athént” építették. A négy dombról egyébként beszédemben is szoltam, de akkor még csak olvasmányaimból ismertem őket, s aztán nem győztem csodálkozni, hogy a valóságban is léteznek. Az ablakon át, innen, a szállóból látom a város egyéb hírességeit is. Szemlélgetem a veszprémi viaduktot, déltájt indulok haza, úgy tervezem, ezen a nagyhírű völgyhídon át hagyom el a várost. (Praznovszky Miska barátom nevezi rendre völgyhídnak a viaduktot.) A völgyhíd lesz az én Arcus Triumphalisom. Csak én nem az *arcus* alatt, hanem rajta vonulok el diadalmasan.

Május 24. Tegnap néhány (pontosan öt) hetven fölötti „szlovákiai magyar író” (az idézőjel azt akarja jelezni, hogy ezek valóban „szlovákiai magyarok”, a bezártság minden velejárójával) születésnapját ünnepeltük a Madáchban. Ez volt az utolsó, hogy ilyesmit szerveztem. Én jóhiszeműen irodalmat akarok itt csinálni, ezek a kiérdemesült harcosai a tollnak meg arra használják föl az irodalmi rendezvényeimet, hogy politikai ambícióikat élük ki rajtuk. Most is pontosan olyan két fél emberek, félig politikusok, félig írók, mint amilyenek a szocializmusban voltak. A szocializmus itt felejtett kentaurjai. – S ugyanakkor megrendítő és félelmetes volt, ahogy D. L. magából kikelve üvöltött: Nem siránkozni kell, hanem cselekedni; a tizenkettedik órában vagyunk, Trianon most érik be, most

vesz el igazában a magyarság, mikor a templomaink összedőlnek, s a végvári (kisebbségi) magyarság is eltűnőben van; autonómiát, autonómiát, autonómiát! – Megrázott, csak a csatatér volt téves. Mintha Kossuth nem az országgyűlésben, hanem, mondjuk, a budai várbörtönben, rabtársai előtt zúgta volna el, hogy „e percnek irtózatossága nagyszerűsége szorítva hat keblemre”. S az is megrázó volt, mennyire nem érzik ezek a jobb sorsra érdemes „kentaurok” ténykedésük anakronizmusát, nevezetesen azt, hogy az a „nép”, amelyre lép-ten-nyomon hivatkoznak, rég nem létezik. S ma a kor parancsa már nem az, hogy „mindenki a közért!”, hanem az, hogy mindenki a helyén, a munkahelyén és professziójában teljesítsen maximálisan. Utána Németh Zolival, a fiatalabb évjáratunk jelesével beszélgettem (aki már írt néhány kitűnő dolgozatot a „szlovákiai magyar irodalom” esztétikai abszurdumáról), s elmondtam neki, hogy most legalább megsejthetett valamit abból az ambivalens negyven évből, amit mi, valamivel fiatalabbak és esztétikára hangoltabbak ezek között az író-politikus kentaurok között eltöltöttünk. S hogy az a kor a mainál annyival veszélyesebb volt, hogy elvben a hatalom is azt mondta, amit D. L.-ék: az irodalomnak közvetlen kell szolgálnia a köz, a társadalom érdekét! Csak a köz és társadalom érdekén egyik fél is s a másik fél is mást értett. De a lényeg az volt, hogy amit a „kentaurojaink” nekünk a szemünkre hánytak (hogy nem vagyunk eléggé elkötelezettjei a köznek, a népnek), azt a hatalom feljelentésként értelmezte, s ránk húzta érte a vizes lepedőt.

Június 1. Minden napra esik valami esemény. XXX (Az „esemény” „esik”. Miért vajon? Ezt majd később gondolom át.) Itt (Pozsonyban) járt a veszprémi pedagógusok egy csoportja, s megkértek, legyek az idegenvezetőjük. Meglátogattuk többek között a Szent Márton dómot is, elmondtam a kollégáknak azt a keveset, amit a székesegyházról tudok, nevezetesen, hogy itt, a káptalani levéltárban találták meg annak idején a Halotti Beszéd szövegét tartalmazó misekönyvet, hogy a névadó Szent Márton szobrához maga Esterházy Imre, a hercegprímás állt modellt, s hogy itt van eltemetve Pázmány Péter, az egyetemalapító és a magyar széppróza első géniusza. Csak akkor jöttem zavarba, mikor a veszprémi kollégák megkérdezték, hogy hol van az az *itt*, hogy meg lehet-e tekinteni Pázmány kriptáját, s netán a koporsóját is. Pázmány Péter sírhelye a Szent Márton dómban ugyanis csaknem olyan talány, mint Petőfi Segesvár környékén: tudunk róla, de nem tudjuk, hol van. Egyszer, valamikor a 19. század közepén, állítólag már megtalálták a sírkamrát, aztán megint feledésbe merült a hely. Csak a dóm egyik mellékszárnynak a kriptáját tudtam a veszprémi barátainknak megmutatni, mondván, hogy nem zárható ki, Pázmány teste is ott porlad, csak nincs azonosítva. Lementünk a történelem alagsorába, ahol több koporsó is látható egymás mellett, némelyik névvel ellátva, némelyik névtelenül. A 18. század második, s a 19. század első felében élő Jozef Ignác Bajza kanonoknak, az első szlovák regény szerzőjének a koporsója kitűnő állapotban és névvel megjelölve uralja a terepet, de Pázmány Péter mért is lenne fontos a szlovák régészeknek. (Pedig lehetne: azzal, hogy a magyar főpap az *Imádságos könyvét* és *Kalauzát* nem a korábban használatos szlovakizált cseh nyelvre, hanem ún. *obecná slovenčinára*, azaz a szlovák köznép nyelvére fordította, jelentősen hozzájárult a szlovák köznyelv kialakulásához.) – Mikor a kriptából jöttünk felfelé, az alacsony „szemöldökfába” (kőből van, azért az idézőjel!) úgy bevertem a fejemet, hogy csaknem én is beestem a koporsók közé.

Június 2. Az „esemény” mindig „esik”? Miért „esik”, s – mondjuk – miért nem „fúj”? Azt megértem, hogy az eső esik (mint ahogy most is: harmadik napja szakad, éjjel-nappal), de hogyan esik az esemény? Na jó, a magyar „esemény” valószínűleg a latin *akció* tükörfordítása (az pedig a „ráhull, leesik” jelentésű „accido” fejleménye), de akkor megint kezdhethetjük a találgatást: a rómaiak idejében hogyan függött össze az „esemény” az eséssel? Számukra talán csak az volt az „esemény”, ha rájuk esett valami? Egy téglá, a mennyezet? Az esemény mindig „bal-eset” volt, vagy a csatákban való „elesés”, „elhullás”? S ha igen, miért?

4. Költők és skaldok

Június 3. A mai ún. ezoterikus irodalomban a 19. és 20. század, Nietzsche és Heidegger sikeres metafizikaellenessége üt vissza. A *Da Vinci-kód* (tegnap láttam a filmet) például azt sugallja, hogy az ember nem tud titok, azaz vallás nélkül élni. A 20. század racionalista sivataga és (racionalizmus-gyökerű) tragédiái után a 21. századi ember emésztő spirituális éhséget, szomjúságot érez, s kezd beteljesedni a malraux-i jóslat: *A huszonegyedik század vagy hívő lesz, vagy semmilyen sem lesz.* – Más: valóban Shakespeare írta a *János királyt*? Hubert egyetlen bérgyilkosa a shakespeare-i univerzumnak, aki megkönnyörül áldozatán: nem vakítja meg Arthur herceget. S gyáva Macbethként János király is megbánja gyilkos parancsát. Mintha a szerző azt akarná sugallni, hogy minden lehetséges, s minden lehetségesnek az ellenkezője is megtörténhet. Lehet a gyilkos elszánt és bátor (III. Richárd vagy Macbeth), de lehet ingadozó és gyáva is (János király). Eleonora és Constantia, az anyakirálynék viszont hamisítatlan Shakespeare-nyelven átkozódnak: „Ó! bár a dörgő egek / Szájába tudnám tenni nyelvemet” – mondja Constantia. (Bár: nyelves puszi az ég! – itt is zökken valami.)

Június 4. Kallós Zoltán 80 éves, tele van vele a rádió. Két éve, a budapesti Közép-Európai Intézetben, egy irodalmi rendezvény után odamentem hozzá, hogy köszöntsem, de csak ült, súlyosan, szótlánul, mint egy szfinx. Akkor nézett rám, mikor Ág Tiborról, a felvidéki népdalgyűjtőről kezdtem beszélni. Akkor is csak annyit mondott, hogy: üdvözlöm. Már mint Ág Tibort. Engem nemigen vett észre. – Ha jól emlékszem, Bocskai írt *anno* olyasmit, hogy míg Magyarországon idegenek uralkodnak, addig nem árt a különálló Erdélyt a magyar függetlenség lehetőségeként fenntartani. Magyarország mostani Erdély-mániájában mintha ez az egykori garancia-elmélet támadna föl: az erdélyi magyar az igazi magyar, az erdélyi magyar népdal a hamisítatlan tiszta forrás, az igazi magyarság létének biztosítéka. Alig hallani már a Dunántúl, az Alföld, a Felföld dalait, mindent elnyom az Erdély-kultusz. – Közben megnéztem Bocskai „politikai végrendeletét”, az tartalmazza ugyanis a fent idézett eszmét. A vonatkozó szöveg így szól: „Valameddig pedig a Magyar Korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzetségnél, a németeknél léssen, és a Magyar Királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nékök is (már mint a Magyar Királyságnak, T. Á.) oltalmokra, javokra léssen.” – Hát... – erdélyi fejedelmek már rég nincsenek, de jelölt van bőven...

Június 8. Kukorelly Endre írja: „...a futball háborús helyzet. Csak nem kell (véglegesen) meghalni, fogollyá sem kell válni. Meghalsz és a helyzet foglya leszel, majd lezuhanyozol és beülsz a kocsidba.” – A jó vers is háborús helyzet. Megírsz egy verset, meghalsz, de aztán beülsz a kocsidba. A rossz versben viszont nincs háború, egy pillanatig sincs halál-tétje. Semmilyen tétje nincs. Babits még mondhatta: „Korlátok között nemesen kígyózni”, ez a vers. A mai vers nem kígyózik, a mai vers szöveghalmaz, s a halmaz nem tud kígyózni. A halmaz csak van. A költő megírja, közben esze ágában sincs meghalni, lezuhanyozik, beül a kocsijába. A mai vers biztonságos autózás. A kocsi nem csapódhat korlátok se, mert korlát sincs. Mondhatsz szemrebbenés nélkül akármit, s mindennek az ellenkezőjét is. Nincs ellenfél, aki ellenálljon, aki megsértődjön, aki a szónak létet adjon, nincs szabály, nincs kapu, nincs gól. Csak szervilis drukkerok vannak, akik az antinómiákat szövegömlésekkel oldják föl.

Június 9., Bp., Könyvhét, a Magyar Kultúra Alapítvány Háza. No, még itt sem jártam. S tulajdonképpen nem is tudom, hogy hol vagyok. Annyit tudok, hogy a Szentháromság téren áll a palotánk, de nincs rajta felirat, emléktábla, semmi, nem lehet azonosítani, csak sejtem, hogy ez az az épület, amelyről a bedekkerok azt írják, hogy

valamikor pénzügyminisztérium meg bormúzeum volt benne. A népieket eddig a lellem mélyén lenéztem, szegényszagúaknak tartottam, de úgy látszik, van egy *underground* népiség is, amely egészen tehető. Dobos Laci révén kerültem ide, ő mint a Magyarok Világszövetségének a funkcionáriusa, úgy látszik, nagy ember itt. Egy mesepalota a várhegyen, szemben a Mátyás-templommal. Szobáival vártak, utána 700 forintért fejedelmi módon megebédeltem, s most várom a 14 órát, hogy elindulhassak a Vörösmarty térre, dedikálni. Ezúttal a Helikon sátrában, a *Léggökök* című, vadonatúj verskötetemet.

Június 10. Az a jó könyvhét, amelynek narratívája, története van. Amelyet el lehet mesélni: keretbe fogja a könyveket, a rész-narratívákat. Példa: Esterházy Péter asztala előtt százigvaló ember sorakozik, fegyelmezetten, kezükben az író friss könyve, az *Utazás a tizenhatos mélyére*. A sor vége felé, ahol már egyáltalán nem lehet tudni, hogy a sor elején mi történik, ki dedikál, pozsonyi barátaim, Csanda Gábor és neje, Györgyi. Kérem tőlük, hogy mire várnak, Györgyi felel: Arra az ősz úrra, ott, a távolban. Gábor hozzát teszi: Távolban egy fehér Esterházy Péter. A sátorhoz tolakszom, belelapozok az Esterházy-könyvbe, ezt olvasom: a futball „bevezetés a teremtésbe”. Helyben vagyunk, Esterházy ugyanazt mondja, amit tegnapelőtt Kukorellytől olvastam: a futball léthelyzet. A könyvhét íme bekapcsolódott egy aktuális grand récit-be, egy nagy narratívába. Más: a tér közepén álló emelvényen Gyurkovics Tibor mennydörög, mondván, hogy a mai magyar irodalom az ő számára nulla, mert az iskolában nem kötelező a *Himnusz* és a *Szózat* ismerete. Mikor jön lefelé a pódiumról, tízen támogatják, a nemzeti színházcsinálók társulata. Megvan ím a teremtés negatív pólusa is, az univerzuma foroghat. Innentől az egyes író vagy olvasó már nincs elveszve a sokadalom tolongásában, egy nagy narratívának, szinte azt mondanám: létműködésnek a része. A petit récit-k boldogan haladnak a könyvvásár alagútjain, a Magvető sátra előtt Csordás Gáborral találkozom, gratulál a verskönyvemhez; mesze, valahol a szökőkút környékén Bertók Laci gondterhelt besenyő arcát látom; a Helikon sátránál Bányai János ül az asztalomhoz, azt mondja, a *Faustus*omról már kétszer is írt az újvidéki rádióba. Mégiscsak megérte eljőnnöm, kihúzni a lábam a koronázó városból. – Hazafelé (értsd: a várhegyi palotába!) tartva, megértettem, miért van a Moszkva térnek olyan félelmetes híre. Két kapatos srác a villamosban belekapdosott idegen lányok farába, a téren az egész banda (velem együtt) leszállt, egy dühödt fickó nekiesett a fő kapkodónak, kések villogtak, folyt a vér, jobbnak láttam odábállni. Az autóbuzsmegállóból visszanezelve láttam, hogy egy rendőrautó, szirénázva éppen a verekedők mellé állt. – Sétáltam egyet a kivilágított Halászbástya falain, előttem villogott az egész város, fénytengerével, hídjaival, az Országházával, a sok látott szépség majdnem megkönnyeztetett. Bizony, ez a város jobb sorsra érdemes, jobb népet érdemel. Már csak ez a bormúzeum is, vagy micsoda, ahol lakom! Patinás falak, történelmi oszlopsorok, gyönyörű stukkók, lépcsők, máshol az országház sem különb, ez meg elhanyagolva, csaknem eldobva. A homlokzatán hatalmas plakát: valamelyik termében (színházterme is van?) Jókai Anna *Szegény Sudár Anna* című darabját adják. Szegény Sudár Anna, szegény sudár Budapest!

Június 12. Bp., Keleti pályaudvar. Elképesztő, hogy a gépeink mindent tudnak rólunk és helyettünk. Feleslegessé teszik az érzékszerveinket, a jövő emberének nem lesz sem füle, sem orra, talán még szeme sem: az órám mondja meg, hányadika van. Negyedik napja vagyok Budapesten, de ma befejeztetett. Mármint a könyvhét. A tegnapi nap is mozgalmas volt, el nem tudnám mondani, hány fontos emberrel sodort össze a vásár forgataga, a véletlen. Csak emlékeztetőül, mintegy magamnak sorolom a neveket: az Alexandra sátra előtt (Kaiser Ottó *Határtalan irodalom* című gyönyörű fényképalbumát dedikálendő), egy hosszú-hosszú frissen ácsolt asztal mellett együtt üldögéltem Méray Tiborral, Karátson Endrével, Visky Andrással, KAF-fal, Nagy Pállal, Dalos Györggyel, Gálfalvy Gyurival, Tomaso Keménnyel; a Madách-sátor előtt az erdélyi Tözsér Jós-kával, Kozma Marival, a párizsi Papp Tiborral és Pécsi Györgyivel; hosszan beszélgettem (biztosan fontos dolgokról, csak hirtelen sejtelmem sincs, miről) Esterházy Péterrel, Me-

zei Andrással. Este megnéztem *A kertész kutyáját*, Térey János új fordításának a kedvéért. Hát... a szöveggel nincs baj, de azt hiszem, a darabot nem újra kellett volna fordítani, hanem mai helyzetekre átdolgozni. Nem hiszem, hogy a mai szerelmeseknek az a legnagyobb problémájuk (lásd a Moszkva téri jelenetet!), ami a „kertész kutyájának”: nekem nem kell a kiásott csont, de te sem fogod megenni! – A vonatban egy érdekes arcú lány (fiatalasszony?) ül velem szemben, ő is Pozsonyba utazik. Vad, szabálytalan vonások, de mikor megszólal, maga a kedvesség, a nőies báj. A vámos szörnyülködve vizsgálgatja személyazonossági kártyáját (a lányét): körbe van vágva, mi több, a felső része még ki is van csipkézve. „Nevošlo mi to do púzdra”, mondja az élveteg, vastag ajak leírhatatlan naiv bájjal. Nem ment bele a tokjába, fordítom a tanácstalan vámosnak a szlovák szöveget. A vámos elneveti magát, s cinkosan rám kacsint: mondja meg neki, hogy ami nem megy be, azt nem szokás levágni... Mindenki két- és sokértelműen mosolyog. Mintha mindnyájan az (átírt) *A kertész kutyájában* játszanánk...

Június 16. Este ünnepelünk. Immár Pozsonyban. Két agg *skaldot*: a 75 éves svéd Tomas Tranströmer és a 78 éves szlovák Milan Rúfust köszöntjük a Zichy-palotában. Az én viszonyom hozzájuk speciális: mindkettő verseit fordítottam, tehát kicsit ők én vagyok, vagy inkább fordítva: én ők vagyok. Bennem érthető az együttléttük. Ráadásul néhány versem nyersfordításából annak idején Tranströmer csinált svéd verset, tehát akár azt is mondhatnám, hogy keresztbe fordítottuk egymást. Hogy a szlovák rendezők elképzelése mi volt, milyen alapon hozták Tranströmer és Rúfust össze, azt nem tudom, talán a természet- és metafizika-érzékenységük a közös nevező, majd kiderül. Mindenesetre a többszörös határátlépés, kukkolás érdekes lesz: én átlesek a határon, meglessem, hogy te hogyan leselem engem. Közben mindnyájan „külföldiek” vagyunk, a modern világ, a második természet külföldjei, mint ahogy Knut Hamsun mondta *anno*.

Június 21. Az igazi „Nagy Külföldi” Tomas Tranströmer. 1990-es agyvérzése óta béna a keze is, nyelve is. De a szeme meglepően eleven. A „lét” külföldjéből néz át szokatlan érdeklődéssel az általa itt hagyott belföldi „létezés” régióiba. Hallgat és figyel. – Egész jól megértettük egymást, hisz bizonyos értelemben én is béna és néma vagyok. Meg hát Tranströmerné, a kedves Monika asszony is besegített: lefordította a költő szem- és szájmozgását. – Meglepett, milyen nagy közönségük volt skaldjainknak. S milyen méltóságtejes volt az egész. De talán éppen ez a már szinte szakrális emelkedettség tette, hogy a két költő fizikai léte annyira idegen test volt az est anyagában. Ők már, félig az elmúlásban (Tranströmer bénán és némán, Rúfus két mankón, feleségtől támogatva) talán éppen annak a bizonyosságát várták volna az ünneplőktől, hogy dehogyis „határon túliak” ők, élnek, itt vannak, cselekvő részesei világunknak, az ünneplők meg már egyre legendaként beszéltek róluk. („Légy már legenda!”, mondta egykor Dsida.) Úgy látszik, ünnepelni is tudni kell. – Ha részt veszek a szlovák írószervezetek hasonló rendezvényein, mindig meglep, milyen eleven, pezsgő szlovák irodalmi élet folyik itt, közvetlen közelünkben. Az 1989-es rendszerváltás óta a szlovák irodalmi rendezvényekről alig tudunk valamit.

5. Hess, madár!

Június 23. A halálból jövök. Szerdahelyen voltunk, jövünk hazafelé, Erzsi, a feleségem a hátsó ülésen pergeti az olvasóját, imádkozik, én megyek olyan nyolcvanassal, mikor Somorján, az egyik szemaforos kereszteződésben, piroson át, élem hajt egy Škoda, s én érzem, hogy végem, nem tudok megállni. Rálépek keményen a fékre, csikorognak a kerekek, érzem, hogy csúszunk, blokkolt kerekeken, mintha szántalpakon. A két autó végre remegő orrlíkkal megáll, szorosan egymás mellett. A piros Škoda volánjánál egy vénasszony ül, kiszáll, odajön hozzám, bocsánatot kér. Üvöltök, E. csitít, de látom, hogy az

olvasó a kezében darabokra van tépve. Mit éreztem fékezés közben? Abban a másodpercben, amelyben az ember már tudja, hogy nincs segítség, ő mindent megtett, s már rajta kívüli erők kezében van, láttam magunkat összetörve, véresen, a karambol után. Nem a múltamat: a jövőmet láttam. (Azt mondják ugyanis, ilyenkor a múltunk képei futnak el szemünk előtt.) S aztán mikor ütközés nélkül sikerült megállnom, valami csalódásfélét éreztem: hát mégis élek? Üvölteni már csak tessék-lássék üvöltöttem. – Halnak az emberek, valami van a levegőben. A Tranströmer-esten hallottam: meghalt Ján Langoš, politikus, a szlovák „bársonyos forradalom” egyik főszereplője. Neki nem volt olyan szerencséje, mint nekem: személyautójával nagy sebességgel belefutott egy kövel megrakott teherautóba. Protagonistája volt az én egyik versemnek is. (A vers címe: *Szomak*, akit érdekel, elolvashatja a most megjelent *Légyökerek* című kötetem 33. oldalán.) Ő a művecske Damjanic-ha. Illetve hogy pontos legyenek: csak félig ő. Meghalni, májrákban, egy másik Damjanich halt meg. Rá (Langošra) ezek a sorok vonatkoznak a versből: „68 előtt ügyvéd és hittérítő, azután kazánfűtő: Isten / földalatti aktivistája, s 89-ben bársonyos forradalmár.” Meghalt Domokos Matyi is (vasárnap, 11-én, még együtt üldögéltem vele a Szépirodalmi Kiadó sátra előtt), elment Osztovit Levente, s asztmában megfulladt Ozsvaldné, a püspöki lakásában (a költő Ozsvald Árpád felesége, nekem osztálytársam Komáromból). *Igen sűrű és gyakor mostanában a halál hálója.* (Most egy hétig az fog gyötörni, honnan való ez a szöveg!)

Június 28. Éjszaka kibírhatatlan volt a hőség, mint tóban, fürödtem a verejtékemben. Ráadásul a gymromban, hasamban megint kavaroztak, bugyborékolnak, muzsikáltak az emésztetlen étel gázai – keveset aludtam. Ilyenkor minden neszre, zajra fokozottan figyelek: honnan jön, a külvilágból vagy a zsigereimből? A félelem megélesíti a hallásomat, de néha össze is keveri a hangokat: a kintieket magamból, a bentieket kintről hallok. Mert ahol hasmenés van, ott hasmenés van „minden váratlan / zörejben, fényben, / a szív-hökkenésben”, „ott van a holnapodban, / gondolatodban, / minden mozdulatodban”. Nincs az a bátor Akhilleusz, akit egy kiadós diár meg nem szelídítene és meg nem alázna! Pirkadatkor megszólaltak kint a rigók is, s időbe telt, míg félálomban meg tudtam különböztetni az ő tilinkóikat az én belső hangszereimtől. A beteg Lenin állítólag egy reggel kirohant a kertbe, s kövekkel dobálta meg az álmát megzavaró rigókat. S én kit dobáljak meg? Az én rigóim bennem okarináznak.

Július 1. A Literán szörfözgetve bukkantam rá a következő verssoromra: „Új cél és új Én kellene! Valami, / ami globálisan is oké.” Egy versidézet-gyűjtemény legelején állt. Vajon ki készítette a gyűjteményt és milyen célból? Kár, hogy válogatását nem kommentálta. Az idézet a *Vezérmonológok* című versemből való, s a *Finnegan halála* című kötetem 48. oldalán található. A teljes strófa így hangzik:

*Új cél és új Én kellene! Valami,
ami globálisan is oké.
Valami új mahayana,
de nem a barbároké.*

Ma úgy látom, a *mahayana* kirí a sorból: a buddhizmus semmiképpen sem hozható összefüggésbe a barbárokkal. De a vers egésze azért, úgy látszik, figyelemre méltó. Bizony, bizony... „valamikor én is írtam egy-két jó könyvet”. (Aki nem tudná: ezt a beteg Nietzsche mondta, az élete vége felé, egy tisztább pillanatában.)

Július 5. Tegnap, buszra várakozva, hallottam két tinédzser lánytól: *Ty kokot, nevidiš, že je to už starý kmeň?* (Te fasz, nem látod, hogy ez már egy vén törzs?) A „vén törzs (fatorzs)” a szlovák fiatalok nyelvében kb. az, ami a magyar szlengben a „vén szivar”, s az adott esetben én voltam a „vén szivar”, s ez rendben is van, hisz a kifejezés nem különö-

sebben sértő, főleg, ha a „vén fatörzs” valóban nem faiskolai csemete már. De az kevésbé van rendben, hogy az utóbbi évtizedekben a lányok/nők beszéde is elképesztően eldurvult. (Szlovákoké, magyaroké egyaránt.) Ezzel persze nem mondok újat, de azt még nemigen hallottam felvetni, hogy a nők a fiúk, a férfiak nyelvén durvák. A női vulgaritás nem alakított ki magának saját nyelvet, a lányok/nők egyszerűen átvették a fiúk/férfiak vulgarizmusait. (Ellenkező esetben az egyik lány nem mondhatná a másiknak, hogy „te faszt”, hisz a színekdochénak nincs fizikai alapja.) Azt is a tiniktől hallottam, hogy a „kokot” (faszt) helyett gyakran „kokoš”-t mondanak. Tudják-e vajon (honnan is tudnák!), hogy ezzel visszatértek a szó egyik régebbi formájához? A szláv nyelvekben a „kokot” eredetileg *kakast* jelentett, s csak később alakult ki a *penis* jelentése, a „kokoš” változata viszont a tájnyelvekben (s a szlovákból származó magyar „kakas”-ban) a mai napig megtartotta az archetípus eredeti jelentését. Párkány (ma a szlovákok *Štúrovónak* mondják) középkori neve *Kakat* vagy *Kokot* volt. Mikor a kilencvenes években folyt a harc a *Párkány* név visszaállításáért, némely szlovák nyelvészek gúnyosan megjegyezték, hogy ha a magyarok annyira ragaszkodnak a hagyományokhoz, akkor legyen Párkány neve megint *Kokot*. Azt viszont elfelejtették hozzátenni, hogy a szó a középkorban még nem *penist*, hanem *kakast* jelentett. (Erdélyben ma is létezik *Kakasfalva* nevű település.)

Július 8. Olvasom az *Új Könyvpiac* legújabb számát, s szinte minden oldala megérint valahogy. Ladik Katalin a magyar avantgárd sajátos vonásairól, Háy János az irodalom és Sztavrogin amorálisáról, Tóth Erzsébet Vonnegut szeretet-filozófiájáról mond létbe vágó dolgokat. – A lap impresszumában még mindig ott díszleg a nevem, Kányádi Sándor, Osztoivits Levente és Tandori Dezsőé mellett. Szerkesztőbizottsági tagok volnánk, de beleszólásunk a lap szerkesztésébe természetesen minimális. A szerkesztőbizottsági tagok neve az utóbbi időben a folyóiratok „árúvédjegyé”, az illető lap „valódiságát”, írásainak minőségét, színvonalát szavatolja, ha szavatolja. De az *Új Könyvpiac*, hál isten!, nem „mosópor”! Jó lap, nincs rajta mit szégyellni. – Szegény Osztoivits Levente neve gyászkeretben. Ezzel a névsor baljós konnotációt kap. Mint Tandori emlékezetes versében a gondolatjel: (1938–). „Itt egyensúlyozok egy gondolatjelen” – írja a költő a születési évszám mellől hiányzó dátum és a halál sejtelve fölött meditálva. Osztoivits távoztával hárman maradtunk a *Könyvpiac* szerkesztőbizottságában. Három név. Melyik lesz legközelebb gyászkeretben? Hess, madár! – A Dosztojevskij-művek „amorálisát” én egy kicsit bonyolultabbnak látom, mint Háy. Az író Nietzschevel indítja interjúját: *A művészet amorális*. Elmondja, hogy Dosztojevskij a cikkeiben, tanulmányaiban megszállott moralista, szlavofil, amikor azonban Sztavrogin személyét írja le, nem minősít: a sztavrogini létet akarja a legmélyebben megragadni. Én azt mondanám: Dosztojevskij a műveiben valóban nem moralizál, de a hősei annál inkább moralizálnak. Csakhogy minden hőséneket saját morálja van, mintegy a megélt morálja által válik hiteles személyiséggé. Köztudott, hogy az író az *Ördögöket*, miután az már szinte félig kész volt, átírja, mert rájön, hogy tulajdonképpen csak egy újabb „antinihilista” tézisregényt, ha úgy tetszik, moralizáló művet írt: elmondta a véleményét a nyugati nihilról és liberalizmusról. S ő valami mást akart. A második változat pontosan Sztavrogin roppant alakjával bővül. De Sztavrogin is tetőtől talpig morál-hős. Mikor a végleges mű megjelenik, az irodalomkritikának a regény szinte minden figuráját sikerült azonosítania az anarchista-forradalmár Nyecsajev történetének egy-egy szereplőjével, kivéve éppen Sztavrogin. Sztavrogin-szerű monumentális alakot, aki egyszerre Krisztus, Szent Ágoston, Antikrisztus (s a jövőt megelőlegezve:) Nietzsche és Meursault, nem találunk a világtörténelemben. Mint ahogy Hamletet, III. Richárdot, Lear királyt sem. Ezeknek az emlékezetes figuráknak a hitelét nem a történelem adja – ők a Dosztojevskij- és Shakespeare-univerzumban hitelesek, s éppen sajátos moráljuknál fogva azok: erkölcsükben megmutatkozik egész rendkívüli egyéniségük, lelki életük, gondolkodásuk, környezetük, s ilyen minőségükben részei a világtörténelemnek. Sztavrogin valóban nem a szlavofil és nem a mélyen keresztény Dosztojevskij morálját hirdeti, de az ő tevékenysége is morális indíttatású: nem a történelmi-társadalmi szükségszerűség vezeti, hanem, akárcsak Raszkolnyikov s a többi emlékezetes Dosztojevskij-hős, bizonyos morális esz-

méket akar kipróbálni. S talán (halkan, tépelődve) azt is mondhatnám, hogy a Dosztojevszkij-hősök a „világmegváltásra” készülő orosz nép felderítői, előőrsei: a lehetőségekkel kísérleteznek. Saját magukon, a saját életükkel, mint a nagy orvostudósok. Úgy tűnik, hogy csak *action gratuit* (Gide), mintegy a szerző akaratától függetlenül, de az *Ördögök* első változatának az átírása bizonyítja, hogy Dosztojevszkij nagyon is tisztában volt ennek az *action gratuit*-nek a regénybeli működésével.

Július 9. Mit bántam meg az életemből? – kérdezte tőlem a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa. (Mellesleg: a fiatalember Pozsonyból elszármazott egykori tanítványom. A múzeum számára készített valami dokumentációs anyagot.) Azt kellett volna neki mondanom: Azt bánom, hogy nem bűnöztem többet. Így, sajnos, az életem végén alig van mit megbánnom. Még egy harmadrangú Szent Ágoston sem telne ki belőlem. *Dieu me pardonerra, c'est son metier* (Az Isten majd megbocsát, ez a mestersége) – mondta Heine. Én nem sok munkát adtam a könyörülő Istennek. – Az olaszok világbajnokok (fociban), tizenegyesekkel megverték a franciákat. A 38 éves Zidane úgy búcsúzott a pályától, hogy bikaként, fejfel, felöklelt egy olaszt. Az argentin bíró kiállította. Immár örökre. Én úgy kapok piros lapot, hogy bele sem fejletem senki gyomrába. Sajnálom! Túlságosan keresztény voltam, elhittem, hogy a jóság tengelyén forog a világ, s nem láttam, hogy az univerzum egyensúlyához ördögök és angyalok egyaránt szükségesek.

Július 13. Nahát ez kolosszális! Széchenyi mint „jó pasi”! Cs. Gyimesi Évának is megbomlott a nyelvérzéke. Pedig ő ugye nem akárki. (Bár úgy hírlík, alkoholistává lett, mint akárki.) *A bélyeg terhe* című írásában (*Népszabadság*, július 11.), miután Dávid Ibolyát mennybe meneszti, ezt írja: „Képzletben érdemes a gróf úr mellett teremni (értsd: gróf Széchenyi István mellett), mert megnyugtató. Nem csupán bátor, de jó pasi volt”. S az örület ebben a párhuzamban nemcsak az, hogy Széchenyi így bizonyos értelemben Dávid Ibolya pandanja lesz, hanem az is, hogy a „legnagyobb magyar” ugyanakkor „pasi-vá” minősül. Már pedig a „pasi” nemrégén még ugyancsak „lekicsinylő szóhasználat” volt (*Magyar értelmező kéziszótár*, 1975), de még az utóbbi évtizedek erős jelentésmódosulása után is „lekicsinylő hangulatot, felszínes viszonyt sugall a nő–férfi párkapcsolatban” (Horváth Katalin, egyetemi docens). Tehát gróf Széchenyi Istvánt semmiképpen sem illik „le-pasizni”. Még Cs. Gyimesi Évának sem!

Július 14. Tegnap Lator Laci elküldte *A tér, tárgyak* című új verskötetét. Szilasi László írta nemrég, az *ÉS*-ben a *Szép magyar versek 2006* című antológia néhány szerzőjéről, hogy a „nagy kiegyensúlyozottak”: Lator László ma a magyar líra legnagyobb kiegyensúlyozottja. 79 éves, de eszében sincsen „öszikéket” írni, hozza az egyenletesen magas színvonalú, sűrű anyagú költészetét. S még a kései szerelem elvontabb, csontosabb mozdulatait, gyönyöreit is be tudja kapcsolni a „mindenség nyers áramaiba” (az utóbbi kifejezés egy korábbi verséből!):

ringatlak ringatsz mint szörnyet a tenger
még elkülönületlen szerelemmel
ölemben öled mint az őselem
adakozó szabad személytelen
tárgytalanul áradó kegyelem

■ **Tózsér Árpád** (Gömörpéterfala, 1935): költő, műfordító, esszéíró. Az itt közölt szöveg részlet a szerző naplóregényéből, mely idén jelenik meg a Kalligram kiadásában.

Cserbenhagyás

Cserbenhagyás

A nőt a két irányú kétségbeesés: a menekülni,
de előtte még bármi áron tisztázni tettét,
a küszöbre betonozza.

(Tözsér Árpád: *Bárki volt is*)

– Elütöttem egy embert – mondaná a telefonba. Egy ilyen helyzetben biztosan a férjét hívná fel.

Szentirmay Melinda olyasfajta nő volt, aki minden bizonnyal beleillett volna a Sikeres Nők Lapjába. Az igazat megvallva el is játszott már a gondolattal, hogy mit mondana el egy interjún. Még inkább azon gondolkodott el, hogy mit venne föl a fotózásra. Már az egyetemen is azok közé tartozott, akik divatos irattáskát és derékban karcsúsított blézert hordtak.

Első cégéhez az apjától kapta az indulótőkét, a másodikhoz a férjétől. Mindkettő jó befektetésnek bizonyult. Egy fordítóiroda és egy kommunikációs tréner cég ügyvezető igazgatójaként azon a színvonalon élhetett, amelyre mindig is vágyott. Havonta járt fodrászhoz, kéthetente műkörmöshöz, hetente masszázusra, és heti háromszor spinningre. Ugyanolyan magabiztosan mozgott egy szakmai konferencián, mint az Andrássy út elegáns butikjaiban.

Rendszeres látogatója volt az operának, bár – amit önmagának sem vallott be – sosem tudott azonosulni az ábrázolt agóniával. Kislánykorában balerina szeretett volna lenni. Négy évig járt a szentpétervári balett egykori prima balerinájának óráira, és több könnyű sérülést is szerzett, mire a szülei végre megértették, hogy reménytelen eset.

– Tessék?

– Elgázoltam egy embert, Tibor – így mondaná.

– Melyik kocsit vezetted? A Volvót?

– Nem, a Volvo szervizben van. Nem emlékszel, hogy Dani...? – Nem emlékezne rá, mert Dani megkérte, hogy ne szóljon az apjának. A legutóbbi parkolási bírság késedelmes kifizetésekor megmondta, hogy nem akar több közlekedési kihágásról hallani.

Fiatalon ismerkedett meg Tiborral. A férfi az apja egyetemi csoporttársa volt. Válása után visszaköltözött Magyarországra, és felelevenítette a régi ismeretséget. Néhány randevú után felajánlotta, nem, kijelentette, hogy a nő költözzön hozzá. – Szükségem van rá, hogy mellettem légy – így mondta.

– Ki az az ember? Ismered?

Az első félrelépés olyan volt, mint egy arcucsapás. Ma is tisztán emlékszik a nőre. Hát-középig érő, lángvörös haja volt, hosszú combjai, és jelentéktelen csípője. Hetekig nem szóltak egymáshoz, aztán megbeszélték a történeteket. – Azt csinálsz, amihez kedved van, amíg nem érinti a közös életünket – így mondta Tibor. Melinda pedig így is tett. Egy új világ tárult föl előtte. Megtanulta egy pillantásból kiolvasni, mit akarnak tőle a férfiak. Mestere lett a diszkréciónak és a megfelelő partner kiválasztásának. Tibor amerikai golf-edzőjét például – bár a férfi megpróbálta elcsábítani – kizárta, mert sértette volna a férje hiúságát, hogy egy ismerős férfival fekszik le.

– Hol vagy most?

Négy éve szokott le a dohányzásról, amikor cisztát találtak a méhében. Elhatározta, hogy élni fog. Felhagyott minden rossz szokásával, hónapokig nem evett vörös húst, kávé helyett pedig búzafülevet ivott a reggelihez.

– Egy világoskék Szofit – mondta az előtte álló nő.

Gyerekkorában volt egy Szofi nevű babája, akit mindenhová magával vitt. – Szofi nem szereti a spenótot – efféléket mondott, de ez már akkor sem érdekelt senkit.

Szó volt róla, hogy kiveszik a méhét. A méhét, aminek világ életében semmi hasznát nem vette, csak megkeserítette az életét. Menstruációját erős görcsök kísérték, ezért mindig gyógyszert kellett bevennie.

Nem fért volna bele az életébe egy gyerek, Tibor pedig egyáltalán nem szeretett volna.

– Ez az egy is épp elég gonddal jár – mondta.

Dani Kanadában nőtt föl, az anyjával. Angol irodalmat hallgatott, és kisfilmeket készített. Fél éve, amikor hazajött, nem tudták mire vélni a dolgot. – Meguntam azt a kibaszott hideget – valami ilyesmit mondott, mert káromkodni, azt három nyelven folyékonyan tudott.

– Egy kék Gauloises-t kérek. Meg egy öngyújtót.

Harmincnyolc évesen az embernek el kell döntenie, mit akar az élettől, és azt is, hogy kit. Ezzel eddig nem volt gondja, a legtöbb viszonya néhány hónap után véget ért. Egyik

sem jelentett többet egy-két jó kefélnél. Volt egy olasz pali, aki remekül főzött, és ver-
seket szavalt az ágyban, de tőle sem akart mást, mint amit adott.

Nem, Tibort most nem hívhatta föl.

Azért ment oda, hogy szakítson. Nem használt nagy szavakat, volt benne gyakorlata.
De a férfi mintha megőrült volna.

– Ezt most nem gondolod komolyan. Ez nem igaz. Tudom, hogy nem igaz.

– Szedd már össze magad, az Isten szerelmére!

– Úgy beszélsz, mint az anyám!

– De nem vagyok az anyád!

– A szerelmed akarok lenni, a kurva életbe!

– Engedj el!

– Szeretlek, szeretlek, szeretlek! – zokogta a férfi térdre borulva, és átkulcsolta a nő térdét.

– Állj föl! Állj föl, nem érted?

Azt kellett volna mondania, hogy soha senkivel nem érezte még azt, amit vele.

– Melinda! – ezt üvöltötte, mikor utána futott.

– Állj félre! – ez volt az utolsó, amit mondott neki. De nem állt félre.

Azt kellett volna mondania, hogy gyereket vár tőle.

– Vajon melyik a nehezebb: életet adni, vagy elvenni egy életet?

– Együtt mindent megoldunk – ezt szokta mondani Tibor, pedig ritkán volt mit meg-
oldani.

– Lehet, hogy ma megöltem a gyermekem apját. Az egyetlen embert ezen a világon, aki
valóban szeretett – gondolta a nő. – A fiadat.

Szentirmay Melinda elnyomta a csikket, belepillantott a tükörbe, beindította a mo-
tort, és elhajtott. ■ ■ ■

■ ■ ■

Karsza Andrea 1986-ban, Kecskeméten született. Az ELTE bölcsészkarán, amerikanisztika-magyar
szakpáron végzett, jelenleg a *Moly.hu* könyves közösségi oldal szerkesztője. Áprilisban jelent meg
az a *Tetovált mementó* című, magánkiadású antológia a *Moly.hu* tagjainak írásaiból, melyet Molnár
Nikolettal közösen szerkesztett. Több novellája és verse megjelent az *Apokrif* című folyóiratban.

Anya csak EGY

1. Arra ébredtem, hogy nem húzhatom tovább. Ellenállhatatlan kényszert érzem, hogy újra fiatal legyek. Ahogy a tükörbe néztem, vizuálisan nem tűnt igazán megalapozottnak a projekt, így jobbnak láttam mentálisan közelíteni meg. Az mindig segít, ha újraolvasom a régi kedvenceimet – gondoltam. Biztos találok valamit az anyámnál, csak körül kell nézнем a könyvszekrényben.

Lassan negyven éve, hogy leléptem hazulról, és a könyveimet az anyámnál hagytam. Időnként megtömtem velük egy-egy táskát, de a nagy részük ott maradt a fényképeim és a leveleim társaságában. A tárgyaim közül egyedül a lemezeimhez kötődtem, így az évek múlásával egyre kisebb sansza lett, hogy még dolgunk lehet egymással. De azért a helyükön vártak rendületlenül. És mivel az anyám lakása egészen közel esik az enyémmé, csak percek kérdése volt, hogy a szekrényajtó megnyissa a fiatalságom.

Az anyám lakása új korában sem lehetett az igazi, de idővel teljesen lepukkant. Utoljára negyven éve volt kifestve, amikor még egyben volt a cserépkályha, és jól illeszkedtek az ablakok, a tölgyfa színű padló pedig csak úgy fénylett a rákent viasztól. De aztán az anyám kitalálta, hogy kutyákat akar...

Amíg a faterom élt, addig kihordta őket szarni, de miután meghalt, leszoktak a szobatisztaságról. Egy ideig még próbálkoztak velem, ám hasztalan: az anyámat a szédülése, a kutyákat a szükségletük tántorította el. Ráadásul az anyám rossz látása is hagyott maga után némi kívánnivalót... Ami azzal járt, hogy a fényes viaszt felmarta a húgy, a tölgyfába pedig belerágtta magát az összekent kutyaszar.

A faterom húsz éve halt meg, az anyám utolsó kutyája pedig úgy öt évvel ezelőtt. Azóta nincs kihez beszélnie, és ezt nehezen viseli. A rák és a szövődményei kevésbé fogtak ki rajta, ugyan a doki csak néhány évet adott neki a sugárkezelése után. De ennek már harminc éve. Mindenesetre valami megtört az életében. Azóta nem fenyegetőzött öngyilkossággal, és lassacskán a piáról is leszokott. Még az sem kizárt, hogy előbb-utóbb a fatert is emberszámba vette volna. Hiszen végül is csak az hibáztott a házasságukban, hogy bol-

dogtalannak érezte magát mellette. A nővérem apjával talán másképp alakult volna, ha az nem hal meg hirtelen. De hát mit lehet tenni? Valaki kellett, aki eltartja. Ott volt az anyám, az anyja, az apja, a nővérem – és végül ott lettem én. Szegény fateromnak volt ki-re keresnie, ráadásul ő dolgozott egyedül a családban... Amúgy örömmel tette. A szülei és a testvérei Auschwitzban végezték, és így újra lett családja.

2. A két szoba között csukva volt az ajtó. Anyám a belső szobában feküdt, és az Animal Planetet nézte. Valami kutyás műsor ment. Olyan hangosan ugattak, hogy nem hallotta meg, amin a lakásba léptem. De az is lehet, hogy elaludt – gondoltam. Nekem persze eszem ágában sem volt megzavarni, éppen ellenkezőleg. Ha az ember könyvekre halászik, az maximális csendet kíván.

Az asztalra tettem az anyámnak vitt kaját, majd óvatosan elhúztam az olajradiátort a könyvszekrény elől. A tetejéről leemeltem egy rozszant virágot, félrehajtottam a terítőt, aztán kinyitottam az ajtaját.

Helló, könyvek! – mondtam, és próbáltam megilletődött képet vágni, de nem sikerült. Pedig ott voltak mind. Országoként, ahogy annak idején kitaláltam. Oroszok, amerikaiak, franciák és magyarok, csak a sorozatokat és a krimiket raktam külön. Alul pedig a fontosabb folyóiratok gubbasztottak, többek között egy rakás Új Symposion és Mozgó Világ.

Hm... – vizslattam, na lássuk, miből élünk!

Az orosz fronton kezdtem. – Dosztojevszkij? – Hát az nagyon vastag. – Goncsarov? – Az meg túl apró betűs. És különben is, valami könnyebb kéne. Talán egy francia... – Mondjuk, Vian? – Azért az túlzás. – Sonkin? – Azt betéve tudom. – Andersch? – Az szörnyen esős, különben meg német, csak idekeveredett valahogy. – Camus? – Az túl közönyös. – A túróba, a végén még nem találok semmit! Azért ezt nem gondoltam volna! – gondoltam. És már egészen elkámpicsorodtam, amikor a kelet-európai szekcióban kiszúrta Ota Pavelt. Egyetlen pillantás műve volt. Rögtön tudtam, hogy ő az én emberem.

Pedig már vagy ezer éve nem volt a kezemben. Ota Pavel halakról meg sűgrókról meg hokisokról meg focistákról írt mesés novellákat, de főleg halakról. Valahogy úgy lehetett velük, mint én a lemezekkel. Nyúlhatott bárhova, ott egy hal lapult. Még a legvégén, a számvetés perceiben is csak azok a pontyméretű pisztrángok és titokzatos angolnák úsztak elő. Más kérdés, hogy az a vég nem az idejében jött el.

Az úgy volt, hogy 1964-ben Ota Pavel az innsbrucki téli olimpiáról tudósított. A cseh hokisok a harmadik helyen végeztek, és nagyon lehervadtak emiatt. Ota Pavel próbált egy kis lelket önteni beléjük, ám az egyikük kizavarta az öltözőből. „Húzz ki innen, te zsidó, a gázba!” És akkor megnyílt alatta a föld. Hirtelen ott termett az apja és a két bátyja, akiket elhurcoltak Mauthausenbe. Valamit tennie kellett, hogy megvédje őket. Hogy elmúljon az a rémisztő sötét. Valami irtózatossá vágyott. Nekivágott hát a magas hegyeknek, és meg sem állt a város fölötti parasztházakig. Egy istállóból kimenekítette a lovakat meg a teheneket, aztán felgyújtotta, hogy az égig érjen a lángja. Onnan vitte a rendőrség a bolondok házába. 1964 és 1973 között tizenhatszor kezeltek a depressziójával, míg negyvenhárom éves korában el nem vitte a szíve. Az utolsó könyve volt, amit kihalásztam. – *A halak jegyében.*

– De jó, hogy itt vagy! – mondtam neki. – Aztán a táskámba süllyesztettem.

3. Anyám összerezett az ijedtségtől, amikor benyitottam.

– Helló, anya! Hogy érzed magad?

– Azt nem tudod elképzelni, hogy mit érzek! – fakadt ki. – Annyira fáj a derekam, hogy alig tudok járni. Nem akarok panaszkodni, de nekem már semmi kedvem élni.

Kissé görnyedten tartotta magát, az tény, de azért simán kikelt az ágyból.

– Kaptál hajfestéket? – tette hozzá. – Rettenetes, ahogy már lenőtt.

– Odaraktam az asztalra. A kaját meg bepakolom a hűtőbe. Miért nem maradsz az ágyban? – próbálkoztam... Persze, hasztalan.

– Na, csak ülj le! – mondta. – Remélem, nem rohansz már megint...

– Hát... nincs sok időm. Űszom a melóban.
De addigra már belebújt a köntösébe.
– Tudod, hogy ma kinek a leveleit olvastam? – kezdte. – És szemlátomást teljesen fel-
dobódott tőle.
– Na, kiét, anya?
– Az én egyetlen szerelmemét.
Ettől kissé elbizonytalanodtam...
– Már bocs, de kire gondoltál?
– Hogyhogy kire? Hát az apádra! Te nem tudod elképzelni, hogy mekkora szerelem volt.
Ezt tényleg nem tudtam. Pedig semmi baj a képzelőerőmmel. Csak másra emlékeztem.
Egy jó szava nem volt... De inkább hagytam. Úgyse hitte volna el.
– Klassz! – mondtam. – De most már mennem kell.
– Ne rohanj! Már olyan régóta meg akarom kérdezni. Van valakid?
– Van.
Mire kimondtam, már tudtam, hogy súlyos hibát követtem el.
– Ne mondd! – És azonnal felcsillant a szeme. Talán kiszedhet belőlem valamit – remél-
te –, amit szétcsócsálhat, aztán kiszínezve és eltorzítva továbbadhat a postásnak. De sze-
rencsére azonnal bekapcsolt a vészjelzőm. Az adja ki magát, akinek két anyja van!
– És szép? – kapott a bónusz hírre.
– Nem tudom.
– Szerelmes vagy bele?
– Nem tudom.
Persze, őt sem kellett félteni. Simán váltott. Annyira azért nem izgatta...
– Azt tudod, hogy én kit szerettem a legjobban?
– Tudom – mondtam kedvetlenül. Hogyne tudtam volna. Naná. E nélkül nem lehet
megúszni. Mindig az a vége, hogy a halott csajomnál köt ki.
– Ha tudnád, hogy hányszor meglátogattam! Hozott egy üveg bort, és estig beszélgettünk.
– Anya, ez engem nem érdekel!
– Miért, talán nem szeretted?
– Tényleg mennem kell már. Lassan megfagyok itt.
Előbb a gyomrom kezdett remegni, aztán átterjedt a kezemre is.
– Veled nem lehet beszélgetni! Azt meséltem már, hogy milyen hideg volt, amikor meg-
születtél?
– Igen, anya. Úgy húszszor.
– Nem baj. Azért elmondom. – És már mondta is, mereven maga elé nézve, hogy még
véletlenül se lássa, milyen képet vágok hozzá. – Mínusz húsz fok volt. A kórház ablaká-
ban kint volt egy hőmérő, azon láttam. Kicsit féltem a szüléstől, úgyhogy megkérdeztem
az orvost, hogy ihatnék-e egy kis konyakot előtte. Hát persze – mondta –, igyon csak, ha
megnyugtatja. Na, erre az apáddal vettem egy üveg konyakot. Éppen éjszakás volt az
Emkében, és még aludt, amikor reggel valami szörnyű zúgásra ébredtem. Szétfagyott a cső
a fürdőszobában, és már térdig állt a víz, mert nem volt lefolyó. Legalább tíz vödörrel kel-
lett kivinnem a WC-be. Annyira felizgattam magam, hogy azt mondtam az anyámnak:
gyere, mama, most megisszuk azt a konyakot. És meg is ittuk gyorsan. De azért te másnap
megszülettél rendben. Csak az volt a baj, hogy olyan ronda voltál, hogy szólnom kellett az
ápolónőnek, hogy még véletlenül se mutasson meg az apádnak. Elöl egyáltalán nem volt
hajad, hátul viszont belelógott a réklidbe. A fejed meg olyan vörös volt, mint a paprika.
Ennyi volt csak, de úgy láttam, határozottan jól tett neki, hogy huszonegyedszer is el-
mondhatta.
– Na, gyere, hadd csókoljam meg azt a vörös képedet! – fejezte be.
– Anya, mit hozzak legközelebb? – kérdeztem erre.
– Mindenem van, csak egy kis édességre meg gyümölcsre vágyom. És hogy majd tovább
maradj. – Aztán új témába kezdett. – Ha meghalok, tudod, hogy hol találsz meg az ira-
táimat? A zsebkendők alatt a szekrényben.
De akkor már a folyosón jártam.
– Azért egy kicsit félek ám a meghalástól! – kiabált utánam.

4. Úgy terveztem, hogy otthon majd egyből a halak közé vetem magam, de csak a tartalomjegyzékig jutottam. Amikor kilopták a pontyokat a Wehrmacht elől a tóból, az volt a kedvencem. Mégse mertem belekezdeni. – Mi lesz, ha ezzel a ráolvasással sem működik a projekt? – aggódtam. – Rádásul közben előúszott az első és utolsó horgászélményem. Úgy nyolcéves lehettem, amikor egy keszeg véletlenül a horgomra akadt. Nem is tudom, melyikünk lepődött meg jobban. Én mindenesetre azonnal rohantam vele haza. Mire az anyám azt mondta:

– Ezt a kis halacskát most hiába várja a családja...

Na, erre legöbült a szám és lázasan bögni kezdtem, majd rohantam a partra, hogy a keszegemet visszadobjam a Balatonba.

Hát ennyit az én horgászkalandomról.

Meg az anyámról meg rólam.

A túróba! Az nem kérdés, hogy kire ütöttem... – néztem szembe a tényekkel. – Hirtelen szűrni kezdett a szívem. – Még az is lehet, hogy majd nekem is folyton beszélgetnem kell! – hergeltem magam. – A látásom romlik. Már csak az hiányzik, hogy rám törjön a halálfélelem...

Innentől sansza nem volt az olvasásnak, annyira feldúltam magam. – Talán majd miután lehiggadtam... – bizakodtam, és a lemezes polchoz léptem. Az mindig segít.

Persze, Ota Pavelt sem akartam elhanyagolni, így valami átmeneti megoldást kerestem. Csak hát ugye nem ismertem a zenei ízlését. – Esetleg feltehetnék egy cseh bandát... – emeltem ki a Garázt, de aztán visszaraktam gyorsan. Egy ilyen kényszeres húzásnál azért több volt a pakliban. Felmerült az is, hogy a halála évében megjelent albumokból válaszok, de ugyancsak elvettem. Aztán hirtelen megvilágosodott... – Te jó ég! A halas lemezeim... – És máris ott fickándozott a Fishbone, a Country Joe and the Fish meg a Rupa and the April Fishes, majd mindezt betetőzve a *Shaved Fish* a Plastic Ono Bandtól. Amin a *Mother* van... Álmodni sem mertem volna pompásabb fogásról.

Már a *Cold Turkey*-től elszálltam. Nem tarthatott vissza sem múlt, sem jövő, sem szó, sem írás, sem isten, haza, család... Csak álltam az ablak előtt, és néztem, ahogy a felhők között eltűnök. Még az arcom is kipirult közben. Lennon épp ott tartott, hogy „bárcsak csecsemő lennék”, amikor az üvegben feltűnt, hogy elől milyen ritka, hátul pedig mennyire lenőtt a hajam. Még soha nem láttam ilyen fiatalnak magam.

Mint aki ma született. ■■■

■ **Marton László Távolodó** (1956, Budapest): író és újságíró, 1990-től 2006-ig a Magyar Narancs zenei szerkesztője, 2000-től a Sziget Fesztivál Világzenei Nagyszínpadának a művészeti vezetője, 2005-től 2009-ig a Művészetek Palotája világzenei tanácsadója. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: *Bakelitszomj* (2013).

Kivágás – mentés – – beillesztés – mentés másként¹

Különösnek tűnhet egy, a századfordulón és a 20. század első harmadában alkotó szerzőről szóló írást a számítógépes szövegalkotás szókincséből kölcsönzött szavakkal indítani. Az alábbi gondolatmenet igyekszik bizonyítani, hogy a párhuzam talán mégsem olyan merész, sőt, szerkezetileg szinte ugyanarról az eljárásról van szó – más-más körülmények és technikai feltételek mellett. Először tehát ezekkel a körülményekkel és feltételekkel kell számot vetni.

Szinte valamennyi, a 19. század végére, a 20. század elejére tehető életmű filológiai kutatásának számolnia kell a korabeli sajtó megkerülhetetlenségével.² Bevezetkező Gábor úgy fogalmaz, „kizárólag a nyomtatott könyveket véve alapul, az időszaki sajtó teljes figyelmen kívül hagyásával a korszak irodalmának története csak töredékesen, hiányosan ragadható meg”, hiszen „hiányozni fog a legnagyobb íróknak is a köteteket megelőző és köteteiken kívüli munkássága is, mely számos esetben az életművük zömét alkotja”.³

Így valóban a legfontosabb irodalomtörténeti feladatok, egyben égető hiányosságok közé tartozik a szerzők sajtóbeli közléseit leíró teljes, pontosabban teljességre törekvő bibliográfiák összeállítása, a lapok azonban nemcsak lelőhelyként, illetve szövegkörnyezetként, hanem materiális értelemben vett szövegforrásként és szöveghordozóként is figyelmet érdemelnek. Az újságpapírra nyomtatott szöveg a kor anyagi kultúrájában betöltött helyének kutatása segíthet választ találni arra a kérdésre is, hogyan alkalmazkodtak a szerzők a korabeli sajtó mechanizmusaihoz és szerkezetéhez, mindez hogyan befolyásolta munkamód-

szereiket és ezzel összefüggésben szövegeiket, nemcsak mint intézmény, hanem mint anyag, matéria is.

az újságba író Kosztolányi példája

Legalapvetőbb kontextusként⁴ itt most csupán néhány általános, valamennyi sajtótörténeti összefoglaló, statisztika és adattár⁵ deklarálta megállapítást ismételhettek: a társadalmi átalakulásoknak és a technikai innovációnak, a terjesztés és a hírközlés fejlődésének és ezek komplex összefüggéseinek köszönhetően a kiegyezés és az első világháború kitörése között a sajtó robbanásszerű növekedésen ment át.⁶ A kérészeletű, az éppen induló vagy megszűnő lapok fluktuációjával együtt is folyamatosan nőtt, egy ideig hozzávetőleg minden tíz évben megduplázódott a sajtótermékek száma,⁷ azok példányszáma is emelkedett,⁸ s ez nem csupán a fővárosi, de a vidéki lapokat is érintette. Kialakult a sajtó nagyvállalkozói köre, megszülettek az első sajtómágnások, beköszöntött a tömegsajtó ideje. Az oldalak kitöltése mind több ember napi munkáját jelentette – újságírókét és írókét⁹ egyaránt. Az időszaki sajtótermékek szövegéhsége a kortárs írók számára pénzkeresési és publikálási lehetőséget is jelentett. Lehetőséget és kényszert: a rendszeres sajtóközlések az írók kiemelten fontos anyagi forrásává léptek elő. Ám a sajtó a napi robot és a kenyérkeresés terhe mellett a kor legjelentősebb irodalmi színterén való szüntelen jelenlét és ismertség esélyét is kínálta. „A napilapok és a hetilapok szinte minden egyes szá-

ma közölt kortárs magyar irodalmat.¹⁰ Aki rendszeresen publikált az időszaki és különösképpen a napi sajtóban, azt rendszeresen olvasták, szövegei (földrajzi és szociológiai értelemben is) sokkal szélesebb körben terjedtek, és nagyobb olvasótáborhoz juthattak el, mint könyv alakban. Emellett az újságba írás – a sajtó szerkezetétől sem idegen kifejezéssel élve – folyamatos reklámként is működött, ami a kötetként kiadott művek iránti keresletet is befolyásolhatta.

Kosztolányinak alig-alig ismert olyan szövege, melyet ne publikált volna valamely újság, újságok hasábjain, többnyire számos változatban. Réz Pál találóan fogalmaz, amikor Ady kifejezésével azt írja, a kétségkívül meghatározó anyagi szempont mellett nem elhanyagolható az a szerep, melyet a sajtó mint „műhely” töltött be az író életében.¹¹ A számtalan műfaj és szövegtípus, a más-más arculatú lapok lehetőséget adtak nemcsak szerepek, hangok próbálgatására, de a szövegváltozatok közlésével a folytonos újraírásra is – akár éveken vagy egy évtizeden átívelően is.

Kosztolányinak élete során több száz napi- és hetilapban, folyóiratban jelentek meg írásai, névvel és név nélkül egyaránt.¹² A forrásgyűjtés¹³ lezárulása előtt csak becslésekbe bocsátkozhatunk. A munka során kiderült, az átnézendő kiadványok cím vagy profil alapján sem szűrhetőek: bukkantunk már Kosztolányi-írásra a *Csajkás* című mezőgazdasági szaklapban, ahogy a *Dalos Magazin* elnevezésű satirikus kolozsvári revülap egyik számában is.¹⁴ Így a nagy fővárosi lapok tételei, köztük azokéi, melyekben Kosztolányi (belső vagy külső) munkatárként dolgozott vagy rendszeresen publikált, közel sem adnak teljes képet Kosztolányi újságírói munkásságáról. A bácskai sajtó családja támogatása miatt is kiemelt közlője volt szövegeinek, de a forrásgyűjtés nyomán az erdélyi kiadványok jelentősége is egyre világosabban rajzolódik ki.

Az érintett lapok és a föltárt tételek számából már sejthető, a Kosztolányi napi újságírói tevékenységében központi jelentőségű rövidprózák¹⁵ egyik jellegzetesége, hogy esetleges kötet- vagy antológiabéli közlések mellett számos, a sajtóban publikált változatban léteznek. Még ha számolunk is az egyszerű, változatlan utánköléséssel, a lapok közötti átvételekkel,¹⁶ akkor is adódik a kérdés: hogyan volt erre képes Kosztolányi? Hogyan tudta ilyen hatékonyan fejben, kézben és főképp mozgásban tartani szövegeit? Milyen munkamódszerek, technikák lehettek képesek kiszolgálni a sajtó és a sajtóból élő író elvárásait, és hogyan szolgálhatta a sajtó az alkotómunkát?

Sokrétű, bonyolult kérdés, melyre csakis összetett, semmiképpen sem egyetlen tényező, technika vagy jelenség meghatározta válasz adható. A lehetséges komponensek közül most egy olyat szeretnék szóba hozni, mely a szövegforrásokhoz vezet vissza, és amelynek kulcsszavai az archiválás és az újraírás.

kivágatok

Az *Esti Kornél* szövegkritikai munkálatai alatt merült föl a kérdés: miért maradt az utókorra a Kosztolányi-regények kézírata – és miért nem maradtak fenn a 18. korábban többször publikált fejezetből összeálló *Esti Kornél* története.¹⁷

A hagyaték átnézése és közgyűjteményekben őrzött további Kosztolányi-szövegforrások, valamint a sajtóban közölt változatok összevetése alapján végül arra a föltételezésre jutottunk, hogy „Kosztolányi kéziratok hagyatéka műfajfüggő”.¹⁸ Az író a regények kéziratát megőrizte, novelláiból és hírlapi cikkeiből viszont a nyomtatott megjelenés után többnyire csak (egy? néhány?) kinyomtatott példányt tett el archívumába, utánköléskor pedig sok esetben egy ilyet javított át saját kezűleg, s azt küldte el a szerkesztőségnek, vagy gyűjteményes kötetek összerendezéséhez használta fel.¹⁹

A hagyaték szerkezete²⁰ alátámasztani látszik ezt az elképzelést. Kosztolányi temérdek rövidprózai művének csupán elenyésző számú kézírata maradt fönt, s bár a megőrzött kivágatok száma is csekélynek tűnhet, az arányok árulkodóak: valamennyi gyűjteményt²¹ figyelembe véve a kivágatok száma többszöröse az autográf kéziratokénak. Óvatos érvelésre int, hogy a (hipotetikus és a megőrzött) kivágatok pontos számának meghatározása nem egyszerű feladat, éppen a szövegforrástípus sajátos természete miatt. Előszörban nem a Kosztolányi-házat ért – valóban sok forrást fölemészto – második világháborús bombatalálatra kell gondolnunk, sokkal inkább arra, hogy a lapkivágatok jóval inkább ki voltak téve az elkallódás veszélyének, hiszen a föltételezett archívumba kerülő források többségén valószínűleg nem volt autográf írás, vagy csupán néhány, nehezebben azonosítható vonás és korrektúrajel, így tudományos értéket – látszólag – kevésbé képviseltek. Az autorizáció hiányának másik problémája, hogy több esetben eldönthetetlen, az adott „tiszta” lapkivágat valóban Kosztolányi archívumába tartozott-e, vagy később, más keze és gyűjtése nyomán került az anyagba. Az egykor az Illyés Archívumhoz, jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárhoz tartozó, Stauder Mária rendezte hét palliumnyi anyag (MTAK Illyés-hagyaték, 118. doboz) megvilágító erejű ebből a szempontból. A Kosztolányi életében megjelent hírlapi írásokból 230 darab kivágatot tartalmazó gyűjtemény az Illyés Gyula (illetve az utolsó kötet esetében Illés Endre) szerkesztette 11 kötetes *Kosztolányi Dezső hátrahagyott művei* sorozat legjelentősebb műhelydokumentuma. A megjelent kötetek előszavaiban Illyés több helyen ír az összeállításról,²² mely alapvetően két forrásra támaszkodott: egyrészt a Kosztolányitól hátrahagyott kivágatok feldolgozására, másrészt a hozzá-

gyűjtésre, melyben Kosztolányi Dezsőné és Gellért Oszkár is részt vettek. Így egyrészt számos, Kosztolányi kézjegyet és szétvágásos-ragasztásos munkamódszerét hordozó kivágotat találni a palliumokban, másrészt bőven akad autográf írás nélküli vagy több, nehezen azonosítható (idegen) kézjegyet egyszerre hordozó forrás, melyekről eldönthetetlen, mikor kerültek az anyagba. Az elmúlt években más hagyatékokból²³ vagy éppen magángyűjteményekből²⁴ előkerülő, saját kezűleg javított Kosztolányi-kivágotok azonban a sok bizonytalanság ellenére is arra mutatnak, hogy komolyan számolni kell ezzel a szövegforrástípussal.

Hogyan kell elképzelni a kivágotokat? Hogyan lehetett használni őket, és mik voltak előnyeik? Miként befolyásolták az újraírást?

A kivágotat újság- vagy kötetrészetek, visszatérve a kijelölt kulcsszavakhoz, alapvetően két célt szolgáltak: az archiválást²⁵ és az újraírást. A kétezres években két, kötetnyi terjedelmű feldolgozás is megjelent (igaz, nem Magyarországon) a lapkivágotok archiváló funkciójáról és szerteágazó felhasználásáról a századfordulón és a 20. század első felében.²⁶ Az intézményes lapkivágot-gyűjtemények mellett – melyeket a sajtó földuzzadása, fejlődése és egyre növekvő jelentősége, valamint a világsajtó kibontakozása tett szükségessé²⁷ – a magángyűjteményeknek is jelentős szerep jutott.²⁸ E tekintetben német nyelvterületen és a gazdasági szférában kutatható a legbőségesebb anyag,²⁹ de *A társadalomtudományi kutatás és a tudományszervezés tájékoztatási problémái* című, 1965-ös kötet is külön fejezetet szentelt a lapkivágot-archívumoknak, melyeket a századfordulón az információ gyors cseréjének igénye hívott életre annak akkori elsődleges lelőhelye, az időszaki sajtó feldolgozásával, amire „[a] hagyományos [...] könyvtári tárgyi cédula- és kötetkatalógus [...] kevésbé volt alkalmas”.³⁰ Így jöttek létre „a kiadványjellegű (nyomtatott és sokszorosított) dokumentumokat beszerző és ezeket sajátos, mind a könyvtári, mind a levéltári kezeléstől és feltárástól eltérő módszerrel és technikával feltáró”, alapvetően közlemény-egységekben és nem könyvári egységekben gondolkodó archívumok.³¹ Előnyeik közé tartozott, hogy kigyűjtve, rendszerezve, egyben és gyorsan juttatták hozzá használóikat bizonyos tematikus blokkokhoz. A csoportosított kivágotok dossziéi egyszerre jelentettek katalógust és raktárat is, a további munkának sokkal inkább megfelelő kereshetőséggel és kisebb helyigénnyel. Nem volt ez másként a magángyűjtemények esetében sem,³² melyek ugyanezeket az előnyöket kínálták a gyűjtők, köztük a saját írásaikat archiváló szerzők számára.

A megőrzés mellett a kivágotok másik rendeltetése a munka, az újraírás volt, mely visszavezet a föltárás és a pontos számadatok problémájához, hiszen egyik lehetséges felhasználásuknak megfelelően a ki-

vágotok *önfelszámoló szövegforrások*. Feltételezésem szerint Kosztolányi a legtöbb esetben arra használta őket, hogy két sajtóközlés *között* közvetítsenek. A megjelent, majd kivágotat és eltett szöveget később kézzel javította, átdolgozta, majd ebben a formában adta le újabb megjelenésre. Világos, hogy a szerkesztőségekhez került kivágotokat nem kapta vissza, ezek minden bizonnyal megsemmisültek. A szövegkritikai munka során, a különféle lapokban megjelent változatok összevetésekor azonban nyomaira bukkanhatunk a munkamódszernek, és megállapítható, mely közlések között sejtethünk ilyen közvetítő forrást, annak ellenére, hogy a matéria maga valószínűleg soha nem kerül elő. Ez a *közös sajtóhibák módszere*, melyek a későbbi változat saját, egyértelműen azonosítható szerzői variánsaival együtt autográf módosításokat hordozó kivágotból történt szedésre utalnak.³³ Így kerülhetett például az *Istenítéletnek a Független Magyarországnak* publikált változatába (1910. július 10.) a kötetben (Boszorkányos esték, 1909) és minden más változatban szereplő „alakodat” helyett „ajakodat”. Az összevetések alapján, néhány saját variánsa mellett a *Független Magyarország* alapvetően az első, *Budapesti Napló*-béli közlést (1907. augusztus 7.) követi. Ebben az „alakodat” 1 betűje kopottan szedett, majdnem láthatatlan. Ha a *Független Magyarország* szedője kivágotból dolgozott, a láthatatlan betű helyébe improvizálnia kellett, és a legközvetlenebb szövegkörnyezet alapján („Az arcodat, a te sápadt, érdekes a?akodat.”) az „ajakodat” mellett dönthetett, holott a bekezdés így folytatódik: „Ne mozdulj. Olyan nemes vagy ebben a pózban.”

Így csak azokkal a kivágotokkal rendelkezünk, illetve azoknak a lappangó daraboknak az előbuklására számíthatunk, amelyekkel Kosztolányi nem dolgozott tovább (így kézjegy híján nehezen vagy egyáltalán nem azonosíthatóak a szerzői archívum részeként) vagy amelyeket egy tervezett (gyűjteményes) kötet munkálatai során használt.

A fönmaradt források tanúsága szerint Kosztolányi gyakran ráragasztotta ezeket a kivágotokat egy papírra, hogy több helye legyen a korrektúrajeleknek, sőt, az sem ritka, hogy több kivágotból csinált (összeollózással, ragasztással, kollázssal) egy újabb darabot, vagy – a papírlap erejéig – kézzel hozzáírt a nyomtatott szöveghez. Máskor csupán kivágotat és egymáshoz ragasztotta az újság hasáb- vagy oldaltörésénél elváló részeteket. A kivágotat mint szöveghordozó és munkamódszer ennek megfelelően erősen hatott a szövegekre, hiszen mindez azt is jelenti: egy kivágoton és a körülötte futó papíron a módosításoknak egy jól meghatározható köre volt jellemző. Ha kivágotat akart használni, ha annak előnyeit szerette volna élvezni, az átírást a szerzőnek az adott lapon, lapnyi keretek között volt érdemes elvégeznie. A tipikus módosítások között

így elsősorban a cím megváltoztatása, a korrektúra-jelekkel megoldható cserék (például sorrendiek vagy szómagyarítások)³⁴ és a húzás, a törlés szerepel. Ezek a Kosztolányi-rövidprózák szövegalkulás-történeteinek legjellemzőbb sajátosságai, ami föltehetően részben a kivágat forrástípusának köszönhető.

A korabeli sajtóval való szoros kölcsönhatásuk azonban csakis akkor vizsgálható meg összetettségében, ha mindezek után számba vesszük a kivágatok előnyeit, visszavezetve a gondolatmenetet azoknak a technikáknak a kutatásához, amelyek a sajtó új kihívásaihoz való alkalmazkodást, az e színtéren építkező írók segíthették. Ennek az építkezésnek az egyik módja kétségkívül az volt: egy adott szöveget minél többször, minél több lapban, minél rövidebb időn belül megjeleníteni. A kivágatként megőrzött szövegek könnyedén átdolgozhatóak voltak új szöveggé vagy szövegváltozáttá, s mivel a lapok többet fizettek az „új” (akár csak címében új) megjelenésért, mint a változatlan utánközlésért, az anyagi szempont sem elhanyagolandó. Emellett a módosított kivágatként előálló szöveget nem kellett legépelteni, egyszerűbben lehetett olvasni, és gyorsabban lehetett szedni (hiszen nagyobb részt már eleve kiszedett szövegről volt szó). Így a munkamódszer a rövidprózák sajtóbéli és a sajtó természetének megfelelő mozgásban tartásának két követelményét is kiszolgálta: gyors és számos megjelenést tett lehetővé. A kivágatoknak egy adott kötetkéziratba illesztése is hasonló előnyökkel járhatott: gyors és hatékony forrásként helyettesíthette a kéz- vagy gépiratot ott, ahol a szerző alig kívánt módosítani szövegén. A megőrzött szövegréteg³⁵ eleve nyomtatott volt, ekképp már a kötetalkotás folyamán, a leendő kötet elő-

készítéskor közelebb állt annak materiális és mediális természetéhez, elkerülhetővé téve az állandó visszatérést a kézirat egy más típusú anyagiságához és közvetítettségéhez. Az újságpapír és az újságpapírra nyomtatott szöveg lehetőségeinek felismerése a kézirat és nyomtatott források közti határvonal elmosódásához, bizonyos keretek között az előbbieket háttérbe szorításához, de mindenképpen egy azok közötti és azokhoz való új viszonyhoz vezetett.

Ezúttal csak jelezhetem, hogy a (lap)kivágatok kérdése mind sajtó-, mind irodalom-, mind társadalomtörténeti szempontból érdekes és érdemes része lehet a korszakkal foglalkozó kutatásoknak. Sokrétű jelenség, mely nem csak a Kosztolányi-életművet érinti,³⁶ és éppúgy kihívások elé állítja a praxist,³⁷ mint az elméleti szövegtudományt, hiszen a saját kezűleg módosított kivágatok mind a kézirat, mind a nyomtatott közlés forrástípusának sajátosságait magukon viselik. Ez a köztes forma, bár nagyobb részt megőrzi a nyomtatás képét, részben elveszíti annak tördelési jellegzetességeit, és formátumában visszatér a kéziratok jellegéhez: az újságban új oldalra kifutó hasábok itt többnyire egymás alatt, egymáshoz tapasztva, egy lapon szerepelnek. A lapszámból vagy éppen kötetből kiszakított szelet elveszíti kontextusát, de megőrzi annak tipográfiáját, anyagát is. A szerzői beavatkozások (ragasztások, módosítások) pedig nem csupán keverté teszik ezt a matériát, de a kézjeggyel, az átalakított kivágat kötetkéziratba illesztésével vagy új közlésével tovább is örökítik a sajtó kiadási folyamatába kódolt idegen kezek (szerkesztő, szedő, korrektor) egyes javításait vagy adott esetben tévesztéseit.

Ezek azonban már e szöveg túlmutató kérdések.

JEGYZETEK

1 A tanulmány az MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoportban, az MTA TKI, valamint a K/108700 számú OTKA-pályázat támogatásával készült.

A cím nemcsak Kosztolányi Dezső egyik, e tanulmány szempontjából kiemelt jelentőségű munkamódszerére mutat, de egyúttal utalás a *cut and paste um 1900: Der Zeitungsausschnitt in den Wissenschaften* című kötetre is (hrsg. von Barbara Büscher, Christoph Hoffmann, Anke te Heesen, Hans-Christian von Herrmann, Berlin, 2002 [Kaleidoskopien 4]), mely az elsők között nyújtott áttekintést az újságkivágatok szerepéről a századforduló tudományosságában.

2 Irodalom és sajtó ilyen szoros összefüggése egyúttal azt is jelenti, hogy a filológiai vizsgálódásoknak nem valamiféle *segéd tudományként* kell

tekinteniük a sajtókutatásokra, és nem elegendő a 20. század eleji sajtótörténet – valóságos – hiányosságait vagy az adatok pontatlanságait elősorolniuk. A korszak írói életművei körül elvégzett munka maga jelenthet olyan hozzájárulást, amely a történeti, társadalomtudományi és médiaelméleti kutatásokkal együtt számot adhat e hiányzó vagy hiányos történetről.

3 Bezeczy Gábor, *Szépirodalom a századforduló időszaki sajtójában*, 2014, 1, 2. (kézirat)

4 Fölvetésem ebben a terjedelemben nem térhet ki a magyar sajtó növekedése és annak tényezői részletes ismertetésére. A szöveg hangsúlyait és arányait figyelembe véve így e helyütt lemondok erről, valamint az összes átnézett sajtótörténeti munka fölsorolásáról és a korszak sajtótörténeti kutatásának, e kutatás problémái-

nak és legfrissebb eredményeinek ismertetéséről. (Utóbbihoz lásd: Széchenyi Ágnes, *A huszadik század hiányzó sajtótörténete: Adósságlista és javaslat*, Magyar Tudomány, 2004/10, 1150–1163.; Szajbély Mihály, *A médiatörténet és a sajtótörténet viszonyáról*, Média-kutató, 2005/1, 71–79.; Gyáni Gábor, *Sajtótörténet a társadalomtörténet szempontjából*, Média-kutató, 2006/1, 57–64.; Lipták Dorottya, *A modernkori könyv- és sajtótörténeti kutatások állapotáról: Paradigmaváltás – problémaföltérés – alapelvek – programok – feladatok*, Magyar Tudomány, 2011/9, 1121–1131.)

A kontextus sokrétű, alapos, figyelmesen adathoz leírását – éppen Kosztolányival összefüggésben – nemrégiben Bengi László tanulmánya részletezte (Bengi László, *Újraközlés és új-*

- raolvasás = Filológia – nyilvánosság – történetiség*, szerk. Kelemen Pál, Kozák Dániel, Kulcsár Szabó Ernő, Molnár Gábor Tamás, Bp., Ráció, 2011, 198–229 [Filológia 4.], legújabbban pedig Bezeczy Gábor készülő munkája a századforduló időszi sajtójának és irodalmának viszonyáról. A szerző e szövegében nagy alaposággal, széles kitekintéssel és részletes adatokkal alátámasztva járja körül a kor sajtójának társadalmi, technikai és intézményi sajátosságait, és rajzolja föl azok összefüggéseit (Bezeczy, *i. m.*).
- 5 A korábbi munkák és a kétkötetes „akadémiai” sajtótörténet (*A magyar sajtó története, I, 1705–1848*, szerk. Kókay György, Bp., Akadémiai, 1979.; *A magyar sajtó története, II/1, 1848–1867 és II/2, 1867–1892*, szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla, Bp., Akadémiai, 1985.) után a kétezres években például: Voit Krisztina, *A Budapesti sajtó adattára 1873–1950*, Bp., Argumentum, 2000.; Lipták Dorottya, *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában: Bécs – Budapest – Prága*, Bp., L’Harmattan, 2002.; Buzinkay Géza, Kókay György, *A magyar sajtó története, I, A kezdetektől a fordulat évéig*, Bp., Ráció, 2005.
  - 6 Fontos megjegyezni, hogy a sajtó fönt vázolt fejlődésében erős cezúrát jelentett az első világháború és az azt lezáró békeszerződés. A növekedési tendenciák drasztikus megtorpanása, a ’14 előtti sajtó szerkezetének összeomlása és átalakulása (például – hogy egy, a forrásfeltárás szempontjából is különösen jelentős problémára utaljak – számos kiadó és kiadvány határon túl rekedése) természetesen a Kosztolányi-filológia szempontjából sem hagyható figyelmen kívül, hiszen az életmű jelentős részét a húszas-harmincas években közölt vagy újraközölt szövegek teszik ki. Mégis azt mondhatjuk: az a sajtókörnyezet, melyben az induló Kosztolányi szocializálódott, amelyben „újságba íróként” formálódott, kialakítva munkamódszereit, az életmű egészére befolyással bírnak.
  - 7 Bezeczy, *i. m.*, 22–23. [Szinnyei József adatai alapján.] Számszerűen: 1830: 10; 1863: 80; 1890: 636; 1909: 2056.
  - 8 Míg 1881-ben a postán szállított lapok összes példányszáma valamivel meghaladta a 28 milliót, 1900-ban pedig hozzávetőleg 96 millió volt, 1909-re már elérte a 140 millió határt. (Bezeczy, *i. m.*, 13–14. [A *Magyar Statisztikai Évkönyv* kötetei alapján.]
  - 9 Avagy újságíró írókét. Az írói és újságírói szerepek összefüggéseinek és feszültségeinek (a korban is) sokat elemzett témájára itt most nem térek ki bővebben.
  - 10 Bezeczy, *i. m.*, 2. A napilapok óriási jelentőségére másutt is szemléletes példát hoz a szerző: „Némi számolás után arra az eredményre lehet jutni, hogy évente a *Pesti Napló* vagy *Az Újság* tárcarovata a *Nyugat* terjedelmének hozzávetőleg a háromszorosa, négyszerese vagy ötszöröse volt.” (Bezeczy Gábor, *A Nyugat sajtókörnyezete*, Alföld, 2011/3, 52–57. ltt: 56.)
  - 11 Réz Pál, *Kosztolányi, a hírlapíró* = Kosztolányi Dezső, *Álom és ólom*, s. a. r. Réz Pál, Bp., Szépirodalmi, 1969, 7–31. ltt: 8.
  - 12 A föltárást nehezítő névtelen közlésekről lásd: Bengi László, *Kosztolányi (?) újságot ír: A névtelen cikkek azonosításának kérdéséhez = Alszik a fény: Kosztolányi Dezső és Csáth Géza művésze*, szerk. Bednancs Gábor, Bp., Fiatal Írók Szövetsége, 2010, 201–269 (Minerva könyvek 1.); Bengi László, *Írói hírnév és/vagy újságírói névtelenség: Kosztolányi Dezső szövegfogalmának változásáról = Esemény – trauma – nyilvánosság*, szerk. Dánél Mónika, Fodor Péter, L. Varga Péter, Bp., Ráció, 2012, 277–297 (Ráció-tudomány 16).
  - 13 Ez a lényegi alap kutatás évek óta folyik. Azóta a munkatársak – Arany Zsuzsanna, majd Dobás Kata vezetésével – ötkötetnyi anyagot gyűjtöttek össze a gigászi korpuszból, s adták közre a címetek a *Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke* sorozatban. A gigászi jelző jogosságát érzékeltetendő: eddig közel 10 000 tétel bibliográfiai leírása készült el. (A jegyzékek a szintén gyűjtött másodlagos irodalommal együtt elérhetőek a www.kosztolanyioldal.hu-n.)
  - 14 Csak a szövegek összevetése után állapítható meg, hogy átvételről, utánközlésről vagy új változatról van-e szó.
  - 15 Nehéz találni fogalommal jelölni a tanulmányban érintett műfajokat. A rövidpróza kategóriája, bár eminensen az elbeszéléseket/novellákat foglalja magában, kellően képlekenynek tűnik ahhoz, hogy együttesen jelölhesse azokat a különféle műfajokat, melyek közt novella, karcolat, esszé és bírálat, tárcza és kis színes egyaránt található, és amelyek közös jellemzője, hogy a Kosztolányi-életműben elsődleges hordozó közegük a sajtó. Fogalomválasztásom, bár tökéletlen, talán védhető lesz majd azon a ponton, ahol kitérek a regények és a rövidebb prózai írások közti különbségre a szövegforrások tekintetében.
  - 16 Az újraközlés és az átvétel kérdésköreirehöz lásd: Bengi, *Újraközlés és újraközlés*.
  - 17 Horváth Ivánnal akkoriban hosszsan próbáltuk fölrajzolni egyes fejezetek szövegváltozatainak leszármazási fát. Bizonyos jelenségek, például átörökött sajtóhibák vagy egy közlésen be-
- lül két korábbi összeállításának a nyomai sok fejtörést okoztak. Végül a közös munka során jutottunk a fönti hipotézisre.
- 18 Kosztolányi Dezső, *Esti Kornél: kritikai kiadás*, s. a. r., jegyz. Tóth-Czifra Júlia, szerk. Veres András, Tóth-Czifra Júlia, közrem. Józán Ildikó, Lipa Tímea, Sárközi Éva, Pozsony, Kalligram, 2011, 465 (Kosztolányi Dezső Összes Művei).
  - 19 A regény- és a rövidpróza-kéziratok sorsa közti különbség miértjére azonban továbbra sem adható egyértelmű válasz. Hiszen például a *Pacsirta* esetében több meggyőző példával is alátámasztja a kritikai kiadás sajtó alá rendezője, hogy Kosztolányi „a *Nyugat* nyomtatott változatát vette alapul a készülő Athenaeum-kiadáshoz”, azt „használta föl és javította át” (Kosztolányi Dezső, *Pacsirta: kritikai kiadás*, s. a. r., jegyz. Bucsics Katalin, közrem. Józán Ildikó, Lipa Tímea, Pozsony, Kalligram, 2013, 672 [Kosztolányi Dezső Összes Művei]). A kötetváltozat alapja tehát nem a fennmaradt kézirat-fogalmazvány, még csak nem is a lapokban megjelent közlések alapjául szolgáló föltételezett gépirat, hanem egy nyomtatott forrás volt ebben az esetben is. Mégis rendelkezünk a kézírral.
  - 20 A 20. századi hagyatékok életműveken átvélő sajátosságainak, szerkezetének vizsgálata fontos összetevője lehet a kutatásnak. Az átfogó, sok nézőpontú hagyatékkutatás területén érdemes kiemelni a *Nachlassbewusstsein: Literaturen im Zeitalter ihrer Archivierung* projektet, melynek a berlini Humboldt Egyetem ad otthont.
  - 21 A legtöbb lapkivágat a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában, a Kosztolányi-hagyatékban található, de elszórta más gyűjteményekben, így az Országos Széchényi Könyvtárban és a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött dokumentumok közt is fölbukkannak.
  - 22 Illyés a hagyatékban talált kivágatos „kézirattömbörről” és Kosztolányi saját kezű javításairól is szójt ejt, de utal a kivágatok egyik alappéldájára is: bár a tipográfia vagy a fejlék alapján többnyire beazonosítható, mely újságból lett kioldva a részlet, ez nem minden esetben sikerülhet. (vö. Kosztolányi Dezső, *Erős várunk a nyelv*, s. a. r., jegyz. Illyés Gyula, [Bp.], Nyugat, [1940], 6, 311 [Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei 1.]; Kosztolányi Dezső, *Napjaim múltja*, s. a. r., jegyz. Illyés Gyula, Bp., Nyugat, [1947], 6 [Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei 10].)
  - 23 Sárközi Éva az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában feldolgozatlan fondjai között (a 133. számú fond 2. dobozának 3. borítékjában), Paku Imre hagyatékában találta meg néhány évvel ezelőtt *Az első éjszaka* című novelának egy újságból kivágott és összeragasztott

- szövegét Kosztolányi Dezső autográf, zöld tintás javításaival. (A novella Kosztolányi Béla, a *buta* [1920] című kötetében is megjelent, *Fogfájás* címen.)
- 24 Réz Pál gyűjteményében találhatóak az alábbi rövidprózák Kosztolányi kézírásával módosított kivágatai: *A vonat megáll*, *Az utolsó szavak (A vörös szék)*, *Budai novella (Prassz Kázmér hosszu és csodálatos útja)*, *Sakkmat*, *A csillagász fia*, *Telefon*, *Édes, didergő reggel (Pesztera)*. Ezúton is köszönetet mondok Réz Pálnak és Szilágyi Zsófiának, hogy a kivágatok fényképeit hozzájuttattak. (A *Telefon* című novella kötetből [*Boszorkányos esték*, 1909] kivágtott és autográf módosításokkal átdolgozott forrásáról lásd: Szilágyi Zsófia, *Küzdelem egy gigászi árnyal: Kosztolányi Dezső A telefon című novellájáról* = „*Visszhangot ver az időben*”: *Hetven írás Szegedy-Mászák Mihály születésnapjára*, szerk. Bengi László, Hoványi Márton, Józsan Ildikó, Kalligram, Pozsony, 298–304.)
- 25 Sajtó és archiválás, nyilvánosság és hozzáférhetőség kérdéséről (kitekintő európai kontextussal is) lásd: Hansági Ágnes, *Lebomló médiumok – épülő archívumok: az irodalom nyilvánossága: Egy elfeledett Móríc-regény esete a Pesti Naplóval = Filológia – nyilvánosság – történetiség*, szerk. Kelemen Pál, Kozák Dániel, Kulcsár Szabó Ernő, Molnár Gábor Tamás, Bp., Ráció, 2011, 153–197 (Filológia 4.); valamint Kerekes Amália, Teller Katalin, *Összefolyóirat: a sajtótermékek elkönyveléséről = Uo.*, 230–245.
- 26 Az első lábjegyzetben hivatkozott munkán kívül: Anke te Haasen, *Der Zeitungsausschnitt: Ein Papierobjekt der Moderne*, Frankfurt a. M., Fischer Taschenbuch Verlag, 2006.
- 27 Egyetlen példa: a Hamburgische Welt-Wirtschafts-Archiv 1909 és 1910 között 40 000 kivágattal gyarapodott. (vö. te Haasen, *Der Zeitungsausschnitt* . . . , 248.)
- 28 A magánarchiválás remek példái a 19–20. századi amerikai *scrapbook*-ok. (vö. Ellen Gruber Garvey, *Writing with Scissors: American Scrapbooks from the Civil War to the Harlem Renaissance*, New York, Oxford University Press, 2013.)
- 29 Részben magyarázattal szolgálhat erre, hogy „[a] magyar sajtótudomány intézményesedése a XIX. század végétől, a XX. század első felében európai összehasonlításban is lassan haladt” (Sipos Balázs, *Sajtó és tudomány: A sajtókutatás története és intézményesülése Magyarországon a II. világháborúig*, Múltunk, 2000/2, 154–200. ltt: 199.). Másrészt a lapkivágat-archívumok története maig igen kevésbé kutatott terület.
- 30 Rózsa György, *A társadalomtudományi kutatás és a tudományszervezés tájékoztatói problémái*, Bp., Akadémiai, 1965, 148.
- 31 *Uo.*, 150, 154.
- 32 „Ez egy nagy sárga irattömb, a nyelv kérdéseiről írt műveit az író ebbe gyűjtötte össze [. . .] Az iratgyűjtőre is ő írta rá: Nyelvészeti anyag.” (Kosztolányi, *Erős várunk* . . . , 6.)
„Ő maga írta fel ezeket [ti. címetek] arra az irat-tömbre, melybe sajtó alá rendezendő írásait összegyűjtötte.” (Kosztolányi Dezső, *Ember és világ*, s. a. r., jegyz. Illyés Gyula, [Bp.], Nyugat, [1942], 6, 306 [Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei 6].)
- 33 Kosztolányi Dezső, *Esti Kornél* . . . , 467.
- 34 De akár az aktualizálást is említhetnénk. A PIM dokumentumai közt, Gellért Oszkár hagyatékában (!), V. 3196/15 jelzet alatt őrzött Kosztolányi-kivágaton (*91 éves vagyok*) a szerző valamennyi helyen „pengő”-re módosította a „korona” szót.
- 35 Hiszen a sajtóban megjelent szövegváltozatok sorában – kéziratok források hiányában, de azok rétegeihez hasonlóan – a szemta, azaz a szövegleszármazási fa vagy háló egyes pontjait, az egyes releváns változatokat egy virtuális kézirat rétegeiként is fölfoghatjuk. („[A] különböző megjelenésekből tulajdonképpen meg-

rajzolható a szöveg megalkotásának folyamata, ahhoz hasonló módon, ahogy szerencsés esetben egy sokszorososan átjavított kézirat a szöveg létrehozásának folyamatáról is információt nyújt.” [Kosztolányi, *Esti Kornél* . . . , 464.]

- 36 A 20. századi magyar irodalomból csupán két példát említve: Babits Mihálynak a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött hagyatékában, V. 1612 jelzet alatt megtalálható a *Nyugalanság völgye* című kötet egy nyomdai előpéldánya, mely részben újság- és kötetkivágatokból áll, az OSZK Babits-fondjának III/1734 és III/1735 jelzetű anyagai pedig az író lapkivágat-gyűjteményének részei. (Köszönöm Buda Attilának, hogy e két anyagra fölhívta a figyelmem.). Szabó Lőrinc *Fény, fény, fény* című kötete Kultura-kiadásának (1925) nyomdai kézírata is tartalmazott (autográf javításokkal) újságkivágatokat (vö. Vers és valóság: A Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelyének és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Szabó Lőrinc-honlapja, projektfelelős: Kabdebó Lóránt, a Szabó Lőrinc Kutatóhely vezetője. A honlapon a teljes kötetkézirat fotómásolata hozzáférhető.). Az (Anke te Haasen kifejezésével élve) „Schnittkultur” tágabb európai kontextusához csak egyetlen, friss közlemény: Gesine Bey, „*Drucke im Nachlass*”: *Bertolt Brechts Zeitungsarchiv in eigener Sache*, *Zeitschrift für Germanistik*, 2013, vol. 23, no. 3, 651–658.
- 37 A föltárás nehézségei mellett a földolgozás nehézségeire is lehetne hivatkozni, hiszen a kivágatos források szövegkritikai leírása, szemléletes szövegközlése nem egyszerű feladat. Többek közt erre tesz érdekes kísérletet: René Schickele, *Die blauen Hefte 1932/33: Faksimile-Edition mit textgenetischer Transkription und Kommentar*, hrsg. von Annemarie Post-Martens, Frankfurt a. M., Stroemfeld Verlag, 2002. ■

HOLLÓ-HATÁS

HOLLÓ

„A *hollót* adták a rádióban. Régi felvétel volt, egy évvel ezelőtt meghalt londoni színész adta elő. Kár, hogy nem hallotta, hogyan mondta a *sohamárt*.” Roman Jakobson idézi ezt a véletlenül, vonaton elcsípett-kihallgatott párbeszéd-töredéket azon tanulmánya nyitányában, mely a nevezett Poe-vers nyelvi megformáltságának titkai-ba vezet be bennünket¹. Az orosz nyelvész, irodalmárt leginkább az készletti töprengésre, hogy a vers refrénje miként száll szájról szájra, s hoz így létre egy teret és időt áthidaló kommunikációs láncolatot: „ugyanazt a szót használta egymás után a feltételezett »gazda«, a Holló, a szerelmes ifjú, a költő, a színész, a rádióátlomás, a vonaton utazó ismeretlen férfi, legvégül pedig a *Hat előadás* szerzője (azaz maga Jakobson – kiegészítve B. K.)”² S ugyanolyan figyelmet szentel a *nevermore* versbeli, intratextuális ismétlődésének is, rámutatva arra, hogy a „*sohamár* mindig ugyanaz és mégis mindig más”, mivel „a sokféle kontextus miatt a szó jelentéséhez minden előfordulásakor más és más konnotációk kapcsolódnak”³.

Az emlegetett színész neve helyett (mely nem derül ki a szövegből) fontosabb itt annak a körülménynek a tudatosítása, hogy egy költemény az írott, néma betű helyett előadott formában, tehát „hangzó emlékként” rögzült a befogadóban. Az előadóművész hangja a lírai szöveg elidegeníthetetlen részévé vált: a hangszínnel, a hangerővel, a tempóval, a hangsúlyos részek kijelölésével egyéni modulációt kölcsönözött neki. Ez pedig már egy értelemalkító művelet is; nem pusztán reprodukció, szenttelen hangos fölolvasás, hanem egy (át)értelmező (újra)mondás. A színész a hangkölsönzés útján egy megértés-tapasztalatot közvetít, ami bizonyos irányba tereli a hallgató versélményét. „Ahány értelmezés, annyi előadói tehetség. És viszont: ahány előadó, annyi értelmezés.”

Ezek már Várady Szabolcs szavai, s annak az 1997-ben megjelent CD-nek a belső, kihajtható lapján olvashatók, melyen Vörösmarty Mihály *A vén cigány* (1854) és Edgar Allan Poe *A holló* (1845) című verse hallgatható meg nagy színészeink előadásában. Az utóbbi öt fordításban (Szász Károly, Lévay József, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Tóth Árpád), Kállai Ferenc, Gábor Miklós és Latinovits Zoltán hangján szólal meg. Az angol nyelvű eredetit Beregi Oszkár mondja el.

A két költőre talán nem szoktunk olyan gyakran együtt gondolni, pedig nemcsak kortársak voltak, hanem bizonyos fokig rokon lelkek is, ami a két mű közötti párhuzamokban is megnyilvánul: „*A holló-*

1 Roman Jakobson: *A nyelv működésben*. Ford. Albert Sándor. In uő: *A költészet Grammatikája*. Gondolat, Budapest, 1982, 142–161.

2 I. m. 143.

3 I. m. 156.

nak is két szereplője van és refrénes szerkezete, hangneme a mélabútól az önkívületig, képzetköre földtől a mennyig ível. Hanem ez a menny: üres.” (Várad Szabolcs) Bármennyire csábító is egy ilyen irányú összehasonlító elemzés, most mégis lemondok róla, és rövid eszmefuttatásomban kizárólag az amerikai poéta magyar nyelvű költeményeivel foglalkozom. Közélebről pedig azzal, hogy miként is bontják ki a színeszek a versben rejlő értelemlehetőségeket azzal, hogy *bizonyos módon* megteremtene egy lírai beszédhelyzetet, és ennek részeként *egyéni* hanggal és habitussal ruházzák fel a versben megnyilatkozó lírai szubjektumot. Természetesen tudatában vagyok annak, hogy a Poe-vers különböző magyar fordításainak értő megszólaltatásai már másodfokú kommentárok: egy fordítói értelmezés színészi értelmezései.

Kosztolányi Dezső fordítását Kállai Ferenc előadásában hallgathatjuk meg. Nyugodt, kiegyensúlyozott hangon indul a költemény. Kezdetben semmi sem utal a beszélő depressziójának mélységére. Inkább visszafogottság, érzelmi rezerváltság jellemzi a megnyilatkozást, amit a helyenként belevitt naiv, már-már gyerekesen rácsodálkozó hangszín csak erősít. Bár – a későbbi fejlemények tükrében – épp ez kellene, hogy gyanút keltsen bennünk. Nem a sorsukkal megbékéltek nyugalma jut ugyanis kifejezésre e szövegben, hanem a félkegyelműek félelmetes nyugalma, mely bár mikor agresszióba vagy önkívületbe válhat át. Kállai egy olyan fiatalember szavait közvetíti, akit lelkileg olyannyira megtört a veszteség, hogy hangjában már ott kísért a közelítő téboly.

Az előadásmódot nem jellemzik nagy kilengések, a művész mértékkel és csak a megfelelő helyen él az érzelmi nyomatékosítás eszközével. Épp ezzel képes megteremteni és kis lépésekben fokozni azt a feszültséget, ami az enervált beszédhang és a gyászos, fájdalommal teli élethelyzet kontrasztjából áll elő. Egészen a 12. versszakig kell várni, hogy kibukjék belőle az addig visszafogott indulat. A 14. versszak úgy szólal meg, mintha a lírai alany épp egy szeme előtt kibontakozó látomásról számolna be; bizonytalan, rebegő hangon. Az ezt követő három versszak jelenti a költemény érzelmi csúcspontját. Kállai hangja ezekben a szakaszokban billen ki leginkább a vers nagy részét uraló apatikus intonációból, s válik egyre kétségbeesettebbé és zihálóbbá. Nem véletlenül: a madár válaszaiból ugyanis azt véli kihallani, hogy fájdalmára nem nyer gyógyírt, s Lenóráját sem látja már soha többé.

Az utolsó versszakban visszatér a lassú, nyugodt tempó. A hangszín, ha lehet, még fáradtabb, még több benne a beletörődés, a lemondás. A szerelmes ifjú mintha csak maga elé motyogna, egy altató, szinte hipnotikus hangon. S az utolsó „sohasem”-et már – mintha Kosztolányi intencióit követné – susogva, elhalón mondja.

Gábor Miklós más hangnemet üt meg, mint Kállai Ferenc, és eltérő stílusban is adja elő a verset, pontosabban annak Babits-féle átköltését. Hangja tárgyilagossabban szól, s jobban idézi az élőszó és a másikhoz odaforduló dialogikus megnyilatkozás stílusregiszterét. Elmondható róla továbbá, hogy sokkal inkább él az érzelmi ráhatás eszközeivel, amikor a beszédhelyzet kísértetiességének és a kétségbeesés mértékének érzékeltetéséről van szó. Az általa megformált fiatalember beszéde jóval egzaltáltabb, s nagyobb kilengéseken keresztül jut el a tetőpontig.

Az emlékező én, a felidézett én, illetve a holló szövege markánsabban elkülönül egymástól, mint az előző produkcióban. Megnyilvánul ez már a negyedik versszakban, amikor az ismeretlen látogatóhoz intézett szavait („Jó uram vagy drága hölgyem, ne akadjon fenn ezen...”) más hangnem adja elő, mintha tényleg egy jelen lévő személyhez beszélne. „Színészkedőbb” a felidézés, mint Kállainál, akinél észrevetlenebbek, stilisztikailag kevésbé jelöltek ezek a szólamváltások. Ezt követően, az ablakon beröppenő holló láttán felháborodásának ad hangot, s miután az megül a Pallas-szobron, gúnyos, szarkasztikus hangon szólítja meg. Később sem rejti véka alá megvetését vele kapcsolatban. Jól kiütözik az már abban, ahogy a refrént visszaadja: károgon, mintha utánozná, s ugyanakkor egyben parodizálná is a madár „szavajárását”. Ehhez jó alapot szolgáltat eredendően is karcos hangja.

A jellemzett előadói stílusból eredően aztán a fiatalember érzelmi kiborulása is teátrálisabbra és melodramatikusabbra sikeredik, amit helyenként már csak egy hajsza választ el a komikustól. Elfúló, az indulattól elvékonyodó hangon vágja oda szemrehányásait a pokol mozdulatlanul gubbasztó küldöttnek, s a végén pedig már magánkívül hörög.

Úgy vélem, hogy Latinovits Zoltán produkciója a legkevésbé sikerült a három közül. Amennyire zseniális *A vén cigány* értelmezése, annyira jellegtelen *A hollóé*. Tóth Árpád ornamentális, számos remek fordítói megoldást tartalmazó magyarítása nem válik a színész saját hangjává. A viszonylag gyors tempójú, kántáló előadásmód inkább hat egyhangú felolvasásnak, mint szuverén, átsajátító költői magánbeszédnek. Latinovits „bársonyos” hangjához egy olyan, némileg patetikus dikció társul, amely a versnek esztétizáló olvasatát alapozza meg. „Szépen” szól a költemény, a színész búgó hangszíne kellemesen hat a fülnek, az érzelmi csúcspontoknál a megfelelő pillanatban és mértékben erősít rá, a „soha már” sóhajtó, sóvár, ahogy a versben is szerepel, mégsem sikerül olyan lírai beszédhelyzetet teremtenie, amiben hitelesen elevenedne meg egy lírai karakter.

E három, kétségtelenül legnépszerűbb nyugatos fordítás mellett a vers két korábbi magyarításban is meghallgatható a lemezen: Szász Károlyé Gábor Mik-

lós, Lévay Józsefé Kállai Ferenc előadásában. Lehetőségünk van tehát arra is, hogy ugyanazon színész két különböző értelmezését összevessük. Mivel nem ugyanazt a szöveget mondják, csak egy ahhoz sok tekintetben hasonlót, sem a nyelvileg megformált lírai karakter, sem a párbeszéd expresszív hullámvonalja nem lesz ugyanolyan.

A vers első, 1858-ból származó magyar változata az eredeti után tizenhárom évvel jelent meg Szász Károly tollából, s csak négy év választja el *A vén cigánytól*. Ez tehát az a fordításmű, amely – legalábbis nyelv- és irodalomtörténeti szempontból – a legközelebb áll mind Poe, mind pedig Vörösmarty klasszikusához. Érdekessége továbbá az is, hogy nagyjából egy időben született Arany János *A lejtőn* (1857) című dalszerű elégiájával, mely ezekkel a – *Holló*-hatás nyomait magukon viselő – sorokkal kezdődik: „Száll az este. Hollósárnya / Megrezzenti ablakom. / Ereszkedik lelkem árnya, / Elborong a multakon.” Gábor Miklós versmondásában, szemben a Babits-produkcióval, egy „mesélősebb”, a kifejezés közvetlenségét érvényre juttató hangvétel az uralkodó. Egy fokkal kevésbé feldúlt fiatalember szavait halljuk, aki jelen idejű történésként adja elő, idézi meg a képzelt hallgatósága számára a különös múltbéli esetet. A madár érkezését és monoton válaszadását felháborodással vegyes rácsodálkozással veszi tudomásul, melyben kezdetben több a kíváncsiság, mint a szorongó félelem. A refrén gúnyos káromással szól itt is, de mégsem teljesen ugyanúgy, mint a másik, már elemzett esetben.

Lévay József fordítását, akinek a „soha már”-t köszönhetjük, Kállai más módon értelmezi, mint Kosztolányiét. Szavaival egy érzelmileg labilisabb fiatalember szólalmát teremti meg, akinek a hangjában már az ötödik versszaktól kezdve érezhető az indulat és a kétségbeesésbe hajló harag. Ebből adódóan aztán a köl-

temény érzelmi íve is rapszodikusabb. *A soha már* pedig – s talán ez a produkció legemlékezetesebb rátalálása – fenyegetően és kárörvendően hangzik.

A CD-nek köszönhetően nekünk, mai vers- és Poe-kedvelőknek már nem kell arra várnunk, hogy újra adják a rádióban *A hollót*, és sajnálkozunk sem azon, hogy beszédpartnerünk esetleg nem hallotta, miként is mondta az előadó azt a bizonyos *soha márt* vagy *sohasemet*. Bármikor meghallgathatjuk, újrhallgathatjuk a színészek versinterpretációit, ami kiváló alapot szolgáltat ahhoz is, hogy magunk között megvitassuk: kinek az előadása maradt meg leginkább bennünk, kiével tudtunk a legjobban azonosulni, s kinek a hangján is szól (leginkább) az emlékezetünkben a költemény refrénje. Mert ahogy a vers lírai alanya alapvetően hangélményként idézi fel a madárral folytatott halottidéző beszélgetést, úgy a felvétel után mi is hasonló módon hívhatjuk majd elő (vagy hívódik elő akaratlanul) a memóriánkból a Kosztolányi–Kállai-, a Babits–Gábor- vagy a Tóth–Latinovics-féle verziót. Valamelyik bizonyosan rátelepszik majd (mint a madár ama szoborra) a hallgató egyéni befogadói élményen alapuló olvasatára, s innentől kezdve együttformálja azt. Akár még úgy is, hogy visszhangként kíséri a néma olvasás keretei között újra és újra konkretizálódó szöveget.

Az új médiák pedig már arra is lehetőséget adnak, hogy – amennyiben tovább dolgozik bennünk valamelyik magyar *Holló* – saját előadásunkat is közzétegyük a világhálón, amihez persze mások elemző megjegyzéseket fűzhetnek, újabb szavakat illeszthetnek mellé (számos ilyen blogra, fórumra bukkanhatni már egy felületes böngészés alkalmával is), így szöve tovább azt a Jakobson által megcsodált kommunikációs láncolatot, melynek nagy valószínűséggel nem lesz vége soha már. ■ ■ ■

Benyovszky Krisztián (1975): irodalomtörténész, kritikus, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének oktatója. Legutóbbi könyve a Kalligramnál: *Fosztogatás. Móricz-elemzések* (2010).

„Első közgazdasági szaktekintélyünk”, TARJÁN ÖDÖN életrajza¹

A szlovákiai magyar kisebbségi létet (létérzést) a 21. század kezdetén még mindig mintha egy ellentmondás kötné gúzsba: egyszerre gázol át rajta a múlt, a még mindig jelen lévőnek látszó, majd százéves kisebbségi történelem és a mindennapok identitáskrizisei, a sokszor fájdalmas, emberi és lelki megpróbáltatásokat előidéző politikai, gazdasági változások, a kulturális lemorzsolódás és szociális kiszolgáltatottság, a kenyérszerzés nehézségei, „a bénító szegénység állapota”.² Az utóbbiak mintha a víziónélküliséget és így a passzív szemlélődés érzetét erősítenék. A múlt pedig tehernek tűnik, eldobandó ballasztnak, mintha csak rekvizitumok és összezsúfolt emlékek tárházáról lenne szó. A kisebbségi történelem és annak kollektív emlékezete mintha kiselejtezésre várna, melyet nem előz meg szorgos lajstromba szedés. Egyesek egyfajta problémakatalógus elkészítését is idejétmúlt-nak vélik, mások haszontalannak minősítik.

Ez azonban csalóka kép, egyben felszínes értékítéletekről van szó. Az elmúlt évtizedek emberi tapasztalatai, mint rejtett búvópatakok összessége áradás után, váratlanul elemi erővel a felszínre törhetnek. Ez az áradás, egy új térkijelölés az egyéni és közösségi önmeghatározások új változatait hívhatja életre. A változások mértékével és mélységével való szembesülés így nem odázható el. Ilyen helyzetekben az értelmiség részéről nem konjunkturális vagy éppen szalmalángszerű lelkesedés kiváltotta gyorslemezre és szellemi fundamentumokat nélkülöző propagandisztikus és így félrevezető szövegekre van szükség, hanem okulásra, és ahogyan egy másik megélt kisebbségi helyzetben Tamás Mihály fogalmazott: okos nekikészülődésre, hogy

„mindig látva lássunk és hogy tudva tudjuk viselni kisebbségi sorsunkat”³.

Joggal állíthatjuk, hogy Tarján élete és munkássága, szűkebben véve politikusi attitűdje az 1989 után reneszánszát élő és kiteljesedő magyar kisebbségtörténeti kutatások homlokterébe hosszú ideig nem került be. Azon sem lehet csodálkozni, hogy szülőfaluja, Mucsény elfelejtette, hiszen a helytörténeti kiadványokban nem szerepel a neve.⁴ A magyar és szlovák életrajzi lexikonokból szintén hiányzott (hiányzik), illetve töredékes adatok állnak a kutatók és az érdeklődők rendelkezésére.⁵ Pedig a csehszlovák, csehszlovákiai magyar és magyarországi társadalom politikai-gazdasági elitjei, a prágai és pozsonyi gazdasági körök és a többségi közvélemény tevékenységét, alapállását és profilját még ha nagy vonalakban is, ellenfélként és szövetségesként, de ismerték, szerepvállalásait egyesek támadták, mások elismerték. Többségi és kisebbségi ideológiai ellenfelei, illetve a határon túli magyar értelmiség tagjai egyaránt számon tartották.⁶ Az utókor már kevésbé.⁷

Lassan-lassan tört meg a jég. A csehszlovákiai magyar pártpolitika története iránti felfokozott érdeklődés az 1990-es évek végén a felszínre hozott több olyan adatot és dokumentumot, melyek ha adalékszerűen is, de rávilágítottak politikai tevékenységére, elsősorban a Szlovéniai Magyar Jogpárttal kapcsolatban. Az eddigi fontos eredmények, melyek Angyal Béla⁸, Filep Tamás Gusztáv⁹, részben Roman Holec¹⁰ nevéhez fűződnek, nagymértékben előrelendítették a Tarján-kutatás sokáig veszteglő, kátyúba ragadt szekerét. A pozitívumok ellenére azonban a szerzők szövegeiben Tar-

ján mégiscsak „járulékos elemet” képez, hiszen a politikatörténet-központú kutatások nem szentelhetek körültekintő figyelmet neki, miközben tárgyunk főszereplője nem kizárólag a politikai palettán mozgott.

Tarján életműve a csehszlovákiai magyar gazdasági önszerveződés és az első Csehszlovák Köztársaságban kisebbségivé vált vagy annak minősített gazdasági szervezetek problémakörének a kutatásával kapcsolatban 2005-ben keltette fel érdeklődésemet.¹¹ Kíváncsi voltam, hogy az ellenzéki pártpolitika milyen érdekérvényesítő csatornákat épített ki (volt képes kiépíteni és működtetni) a nacionalizált gazdaság egyes részterületein, a gazdasági nacionalizmusok ütközőpontjain. Egyáltalán a szlovákiai gazdasági felépítményen belül hol és hogyan jelenhettek meg a magyar érdekek. Ehhez Tarjánnak a nagy ívű, a kisebbségi gazdaságpolitika tartalmát és kontúrjait megszabó, igényesen kimunkált koncepciói és a csehszlovák gazdaságpolitikáról, a térség legperspektivikusabb két világháború közötti gazdasági rendszeréről készített elemzései nagy segítségemre voltak. Pályaképeinek bemutatására Bárdi Nándor ösztönzött. 2007-ben nyílt lehetőségem előadás megtartására a marosvásárhelyi kisebbségtörténeti konferencián, még ha az akkor rendelkezésemre álló források töredékessége folytán egy teljesebb kép megfestésére nem vállalkozhattam. Későbbi írásaiban részletesebben tanulmányoztam életrajzát, pártpolitikai tevékenységét és gazdasági koncepcióit. Az általa képviselt gazdaságpolitikai program korabeli kisebbségi magyar recepcióját, egyben a gazdasági kérdések szlovákiai magyar kontextusát is feltártam.¹²

Tarján Ödön életútját számos váratlan fordulat, újrakezdés és egzisztenciális megpróbáltatás jellemezte. Egyszerre volt vállalkozó, politikus, publicista, a kisebbségi közügyeket a háttérből befolyásoló személyiség, az európai és világgazdaság mozgatórugóit szorgalmasan tanulmányozó közgazdász, a magyarországi szabadkőművesség egyik meghatározó egyénisége és egyben feltaláló.¹³ Vállalkozói és politikusi karrierjének jelenleg csupán rövidebb szakaszai ismertek, azok is egy-egy forráscsoportra fókuszálva jelennek meg élesebben. Családi háttere, szocializálódásának állomásai, az iskolai hatások, tanulmányai és olvasmányai, a kisebbségi önszerveződésben esetleg szerepet játszó szabadkőműves kapcsolatai¹⁴, gazdasági és műszaki orientációjának gyökerei¹⁵, gépészmérnöki habitusa, valamint a befogadott impulzusok és követendő minták jelenleg még nem ismertek. Életének és politikusi pályájának fontosabb eseményeit további kutatásoknak kell tisztázniuk.

1882. október 12-én született a Losonchoz közeli, a várostól 10 kilométerre délre található Mucsény kisközségben, melyet a 19. század második felében

a legnagyobb birtokos, a mucsényi előnevet használó és Nógrád megyében a 18. század végétől jelen lévő Wohl család vállalkozásai (juh- és sertésstenyésztés, élesztőgyár, szeszfőzde) tettek széles körben ismertté a nógrádi régióban.¹⁶ Felesége Keszler Irén volt, akinek révén a 19. század közepétől az épületfa-kereskedéssel foglalkozó, nagy múltú Heksch családdal került rokonságba (Irén, Heksch Béla nővérének, Helénnek az egyik lánya volt). Apósa, Keszler Lipót a város tisztiügysze, az államfordulat után a neológ irányzatú zsidó hitközség elnöke volt.¹⁷ Tarjánéknak Losoncon az egykori Gácsi utca, majd az államfordulat után Masaryk utca 30. szám alatt volt a lakásuk.¹⁸ Tarján és családja a losonci zsidó hitközség tagjai voltak. Egy fia született, Ervin, aki 2005-ben hunyt el.¹⁹

Tarjánnak a pályája zsidó származású magyarként, szabadkőműves eszméket²⁰ valló, a hatalomváltás előtt prosperáló, majd 1918 után folyamatosan a túlélésért küzdő ipari vállalkozás vezetőjeként, pártalapítóként és a *Prágai Magyar Hírlap* profilját befolyásoló, a lap anyagi hátterét megszervező, programadó ellenzéki politikusként, aki a budapesti kormánykörökkel mindvégig szoros kapcsolatokat ápolt és a cseh, illetve a szlovák gazdasági és pénzügyi körök irányába komoly kapcsolati tőkével rendelkezett, az 1930-as évek elejéig sikeresnek mondható. A szlovákiai magyar politika élvonalába tartozott, cseh és szlovák politikai ellenfelei is az egyik legbefolyásosabb magyar politikusként tartották számon, miközben losonci üzemét a korszak gazdasági válságainak háborgó vizein keresztül körültekintően vezette, nem utolsósorban új piacokat keresve és az állami támogatásokat felhasználva. Életének fordulópontja magyarországi átköltözéséhez kapcsolódik. Pályafutása 1933-at követően már kényszerpályának, kompromisszumok sorozatának, sőt sodródásnak tekinthető.

Budapestre való távozásának indokai és körülményei ma már aránylag jól rekonstruálhatók.

Eltérően Angyal Bélától, úgy vélem, hogy Tarján nem a csehszlovák kormányzat nyomásgyakorlásának a következtében távozott Magyarországra („a csehszlovák kormány részéről végrehajtott szigorú intézkedések következtében Tarján Ödön is kénytelen volt elhagyni az országot”²¹). Filep Tamás Gusztávval sem értek egyet, aki szerint „egy rendtörvényes ügy miatt távoznia kellett Magyarországra”²².

Ez szerintem nem azért történt, mert Prága retorziós intézkedéseket foganatosított volna vele szemben, hiszen ezt már korábban is megtehette volna, gondolkunk csak Körmendy-Ékes Lajos²³ vagy Palkovich Viktor²⁴ esetére, akiket „rendezetlen” községi illetékességük ürügyén fosztottak meg csehszlovák állampolgárságuktól (emellett úgy tűnik, hogy Tarjánnak nem lehetett semmi gondja az illetékességgel, mert már 1920-ban választásra jogosultként jegyzik a hivatalok).

Forráshiány miatt ugyan egyértelműsíteni nem lehet, de a rendelkezésre álló dokumentumok fényében felettebb valószínűsíthető, hogy Tarján távozása inkább óvatosságból Ludovít Bazovský²⁵ 1933-as megvádolásával és az őellené 1934-ben indított perrel lehetett összefüggésben.

Bazovský a szlovák politikai színpad kaméleonja volt. Egyszerre autonomista és szlavofil, a nógrádi szlovák intelligencia egyik markáns egyénisége, közismert ügyvéd és bankár, 1918-ban a losonci szlovák hatalomváltás egyik fő aktora, akinek a század elején a szlovák nemzeti mozgalmat erősítő politikai és gazdasági ambíciói voltak Nógrád megyében. Ő volt Nógrád megye első szlovák ispánja, majd később – személyes sérelmek és kielégítetlen ambíciók miatt – a csehszlovák politika és gazdaságpolitika nyílt bírálója, adatolhatóan 1936 októberétől a magyar kormány informátora-ügynöke lett Zsupán fedőnéven.²⁶ A korabeli helyi lapok arról cikkeztek, hogy Bazovský a magyar kormánytól kapott szubvenciót, és magyarországi, valamint losonci magyar vállalkozók, tehát Tarján is (vagy éppen csak ő), anyagilag támogatták. Bazovskýt 1934-ben államellenes összeesküvés és revizionizmus vádjával perbe fogták, a per 1938 áprilisáig húzódott, végül kegyelmet kapott. Az első bécsi döntés után Losoncon maradt, és Michal Bubnič²⁷ rozsnói püspök mellett a „legjelentősebb” magyarbarát szlovák politikus volt, egyben Flachbarth Ernő²⁸ tanácsadójaként is dolgozott, de valójában politikailag mindvégig súlytalan maradt, és Budapest csak sakkozott vele.²⁹ Bazovský Tarjánnal adatolhatóan még 1943-ban is kapcsolatban volt, amikor a támogetását kérte.³⁰

Tarján, hogy közvetítő kapcsolata nyilvánosságra ne kerüljön, minden bizonnyal levonva a korábbi Tuka-per³¹ konzekvenciáit is, inkább Magyarországra távozhatott. Ez ma már aránylag pontosan datálható. 1933 májusában-júniusában még Losoncon tartózkodott, ahol a *Prágai Magyar Hírlap* körüli viharos botrányt próbálta csitítani, illetve a problémákat elegyengetni.³² 1934-ben pedig már biztosan Magyarországon volt, mert neve a sajtóban felmerült az ún. Kasztor-ügy kapcsán.³³

A losonci aktivista *Magyar Híradó*, mely már korábban is vehemensen támadta őt és politikai irányvonalát, nem titkolt ellenszenvvel 1935-ben Tarján szerepéről így írt: „Most már kezdjük megérteni, hogy Tarján Ödönnek miért volt akkoriban olyan sürgős, minden búcsú nélkül, elpárologni Losoncról. Ha itt maradt volna, ő is csak szaporította volna a vádlottak számát, de hát ő kitűnő politikus volt, hiszen elég tapasztalatot szerzett a Prágai Magyar Hírlapnál – inkább a szép, csendes elpárologást választotta. Félt attól, hogy esetleg egy-két évet Lipótváron töltsön csendes magányban és visszavonultságban – az állam költségein.”³⁴

Tarján Ödön (1882–1946)

Tarján számára az új egzisztenciateremtés és újkezdés nem lehetett egyszerű, és politikai kapcsolatai ellenére sem tűnik problémamentesnek. Angyal Béla kutatta fel azt a dokumentumot, amely Tarján egzisztenciális problémáira vet fényt.³⁵

1934. május végén tárgyalásokat folytatott Bécsben, majd Budapesten, a külügyminisztériumban. Az irat csupán a bécsi tárgyaláson elhangzottakat tartalmazza. Tarján a felvidéki magyarságért és „Szlovenszko visszaszerzéséért” folytatott tevékenységéről beszélt, és előadói, publicisztikai munkásságáról, amelynek külpolitikai vonatkozásai is voltak. De idézzük a dokumentumot: „Ezen működése közben fájdalommal kellett látnia azt, hogy a fentemlített komoly ígéretek beváltása hónapról-hónapra elhalasztódott, miközben helyzete az emigráltságban nemcsak azért súlyosodott, mert az életbetűzött feladatokkal nem tartotta összeegyeztethetőnek és célszerűnek egzisztenciális kérdése rendezésének mostani módját és mert magyarországi más elhelyezkedési lehetőségei összezsugorodtak, hanem mert ezzel kapcsolatban reázdult az emigrációs pszichózis összes idegromboló kellemetlensége és baja is. Az egyes személyek részéről tapasztalt jóakarattal ellenére az egzisztenciális függőség és bizonytalanság érzete kínoztta lelkét, mert hiszen a jövő működésére és elhelyezkedésére vonatkozó ígéretek, többek között, amelyek kinnmaradását motiválták, nem valósultak meg, holott azokat ismételtelen sürgette. Az ehhez hozzájáruló egyéb gondok ébresztették fel benne a visszatérési gondolatot – visszamegy, bíróság elé áll, magyarságából, eddigi meggyőződéséből és a magyarságért folytatott másfél évtizedes működéséből egy jottányi kon-

cessziót nem tesz, politikai és nemzeti meggyőződését a bíróság, ország-világ hallatára bátran hangoztatni fogja és büntetését leülve Szlovenszkon igyekszik elhelyezkedni, ahol erre több kilátása lehet és technikai pályáját folytatná, majd pedig ismét a küzdő magyarság soraiban harcolna a nagy célért. Ismételten kijelentette Tarján Ödön, hogy ez az ő útja a lipótvári vagy pankráci börtönben korántsem jelentette volna azt, hogy addigi harcát abbahagyja, cserbenhagyja a zászlót, ez az út csak megszakítást jelentett volna, mert más kivezetőt már nem látott abból a helyzetből, amely az ígéretek betartásának folytonos halogatásából súlyos formában kialakulóban volt és ebben a tekintetben szemé előtt lebegett hasonló példák egész sora. Ez nyugtalanította.” Három feltételt szabott, amelyek egzisztenciáját és munkáját biztosították, ellenkező esetben vállalja az áldozat szerepét Szlovákiában: „A dolgot rendezendőnek véli, ha 1. Egzisztenciális kérdését az ígéretek alapján formailag is rendezik, 2. Az általa kifejtendő működéskörét megállapítják, a működést minden tekintetben előmozdítják és a működésre vonatkozó mozgási lehetőséget megteremtik és biztosítják, 3. Mindkét kérdést esetleges személyi változásoktól függetlenül.”

A budapesti kormány politikailag és presztízből sem engedhette meg magának, hogy a felvidéki magyar politika egyik legfontosabb személyiségét perbe fogják és börtönbüntetésre ítéljék. Minden bizonnyal a támogatását bizonyos fokig garantálhatták.

Ennek a segítségnek egyik formáját képezhették a könyvtámogatások és talán a rövid életű, *Városi Kurír* című, a fővárosi közgazdasági és társadalmi viszonyaira fókuszáló lap.³⁶

Tarján tollából 1934 és 1936 között számos revizionista, csehszlovákellenes publikáció született, melyek eszmei alapját és koncepcionális előképét az eredetileg 1930-ban a *PMH*-ban közölt – és a cseh, valamint a szlovák sajtóban felháborodást, illetve elutasító kritikát kiváltó – cikksorozata jelentette (ezek az írások különnyomatként és német változatban is megjelentek).³⁷

A csehszlovák gazdaságpolitikát és a magyarság társadalmi, gazdasági helyzetét vizsgálta külön kötetekben. A külföld tájékoztatása végett az egyik írása négy idegen nyelven jelent meg (1934-ben németül és angolul, 1935-ben olaszul és franciául).³⁸

A magyar revízió szempontjából kiemelt fontossággal bírt Csehszlovákia gazdasági helyzetének bírálata és az államalakulat közgazdasági problémáinak bemutatása, a válságjelenségek vélt és valós okainak fessegetése, nem utolsósorban azzal a céllal, hogy a csehszlovák gazdaságpolitika nemzetépítő jellegére, a csehszlovákiai magyarságot sújtó gazdasági és szociális diszkriminációra, a cseh tőke erőszakosságára és „imperializmusára”, valamint a Kárpát-medencei csehszlovák

gazdasági jelenlét „idegenségére”, az 1918 előtti egyseges gazdasági rendszer és munkaerőpiac felbomlásának káros következményeire rámutassanak. Tarján ezeket az elvárásokat, közgazdasági ismereteit mozgósítva, a csehszlovák állam- és gazdaságszervezésről gyűjtött tapasztalatait hasznosítva, ún. helyzetjelentésekben teljesítette.³⁹

A magyar revíziós propaganda szempontjából szerepe – a magyar kormány régi bizalmi személyeként, Közép-Európa gazdasági kérdéseinek, illetve a csehszlovák és szlovák problematika szakértőjeként – az 1938-as csehszlovák válság és a nagy horderejű Duna-völgyi átrendeződés idején értékelődött fel. A külföldi magyar revíziós propagandát irányító Magyar Revíziós Liga⁴⁰ éppen ekkor fokozta Csehszlovákia-ellenes aktivitásait,⁴¹ és Fall Endre,⁴² a liga vezetője számára Tarján a legmegfelelőbb személy volt, akit a revíziós célok között kiemelt szerepet játszó csehszlovák kérdésben egy kiadvány társszerzőjének felkérhettek. A kötet angol, francia és német mutációi mind 1938-ban jelentek meg.⁴³

Visszahonosítási kérelmét 1937. január 19-én nyújtotta be a magyar királyi belügyminisztériumban. Ez azt jelenti, hogy 1933 végétől (esetleg 1933 és 1934 fordulójától) pro forma menekültstátussal bírt, és időközben elveszíthette csehszlovák állampolgárságát is. A miniszterelnökség a kérvényét indokoltnak tartotta, és az elfogadását javasolta.⁴⁴ Magyarországi integrálódásában talán maga Teleki Pál is segítette, akihez „baráti szálak” fűzték, és gyakori vendég volt nála Gelért-hegyi villájában.⁴⁵

Tarján túlélte a holokausztot, minden bizonnyal jó kapcsolatainak köszönhetően. 1945 tavaszától tevékenyen bekapcsolódott az 1920-tól betiltott magyarországi szabadkőműves-páholyok megszervezésébe. A Magyar Szimbolikus Nagypáholy 1945. március 21-én megalakult 16 fős intézőbizottságának lett a tagja. Az ideiglenes vezetőségben a páholyok újrászervezését, a tagság kibővítését és a társadalmi életbe való bekapcsolódást sürgette. 1945 októberében a végrehajtó bizottságban előterjesztette 18 pontos munkaprogramját, mely a szabadkőművesség idősebb problémáira reflektált (az értelmiség és munkásság „összefogása”, demokrácia kiépítése, jelképek használata). Rá egy hónapra a gyakorlati munka megkezdésének szükségességére mutatott rá, miközben hangsúlyozta a fiatalok tagfelvételének és a szertartások felélesztésének jelentőségét. A Magyarországi Nagypáholy helyettes nagymesterének a tisztét 1946 márciusában, a nagypáholy első nagygyűlésén vállalta el, egyben a főtanács tagja lett, mely a páholy ügyeit ideiglenesen vezette.⁴⁶

Tarján 1946 elejétől az 1872-ben skót rítus alapján létrejött, az első világháború előtt nagy létszámú tagsággal rendelkező Könyves Kálmán-páholy mun-

Tarján Ödön a Prágai Magyar Hírlap szerkesztőségében

kájában vett részt.⁴⁷ 1946 nyarán a magyar szabadkőművesség helyzetéről és célkitűzéseiről így nyilatkozott: „A kormányzat demokratikus volta (...) nem teszi feleslegessé a szabadkőművességet. A demokrácia fejlődési folyamat, mely csak évek céltudatos munkájával valósítható meg. Ebben a munkában kell nekünk úttörőknek lennünk. A nevelés kérdése nem oldható meg, amíg nem neveltünk új nevelőket. Ne bízunk a vezetést ezen a téren egyedül az államra, hanem magunk mutassunk irányt. A páholyok együttműkö-

désével kapcsolatban közli, hogy a MSZNP⁴⁸ havonta egyszer egy munkát fog tartani és ezzel nagyban elő fogja segíteni az egyes páholyok kiegyenlítődéését.”⁴⁹

Tarján Ödön 1946. július 17-én hunyt el.⁵⁰ Sírja felett a gyászbeszédet Hegedűs Nándor⁵¹ tartotta, és a Könyves Kálmán-páholy augusztus 7-i „munkáján” emlékeztek meg róla.⁵²

A budapesti Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. Sírköve azonban már nincs meg, a temető átrendezését követően eltávolították. ■ ■ ■

HIVATKOZOTT IRODALOM

A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól, www.adatbank.sk

A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld címtára. A visszacsatolt területek közigazgatási térképével. STUD/Statistikai Tudósító, Budapest, 1939.

Adamová, Mária 1996: *Mučín–Mucsiny 1246–1996*. Mučín.

Adamová, Mária 2006: *Mučín–Mucsiny 1246–2006. 760. výročí prvej písomnej zmienky obce*. PS–Line, Lučenec.

Angyal Béla 2002: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Fórum Intézet–Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely.

Angyal Béla 2004: *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936*. Fórum Intézet–Lilium Aurum, Somorja–Dunaszerdahely.

Bárdi Nándor 1997: A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között. *Regio*, 8. 2. 32–67.

Bereiné Vasas Andrea 2005: *A Magyar Királyi Állami Hunfalvy János Gimnázium könyvtárainak története*. Debrecen, (Szakdolgozat), <http://hdl.handle.net/2437/362>.

Bereinyi Zsuzsa Ágnes 2002: A magyar szabadkőművesség a második világháború idején. In: Csihák György (szerk.): *Magyar haditechnika, magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarországra szempontjából (1939–1949)*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest–Zürich, 195–198.

Borovszky Samu (szerk.) 1911: *Nógrád vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest.

Dončová, Angelika 2006: Ludovít Bazovský és a magyar–cseh–szlovák kapcsolatok dilemmái. *Sic Itur ad Astra*, 3–4, 285–301.

Dončová, Angelika 2008: In: Repa, Pavol–Urbančok, Pavol (szerk.): *Lučenec a Novohrad v období vzniku a vývoje ČSR. Zborník z vedeckej konferencie v Lučenci 6. decembra 2007*. Miestny odbor Maticy slovenskej v Lučenci, Lučenec, 23–32.

Filep Tamás Gusztáv 2003: *A hagyomány felemelt tőre. Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról*. Ister, Budapest.

Filep Tamás Gusztáv 2007: *A humanista voksa. Írások a csehszlovákiai magyar kisebbség történetének köréből 1918–1945*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.

Filep Tamás Gusztáv 2011: Zsidó magyarok a két világháború közötti csehszlovákiai magyar közéletben. Szélgjegyzetek egy elhanyagolt témához. *Irodalmi Szemle*, 54. 7. 58–65.

Fónod Zoltán (szerk.) 2004: *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004*. Madách–Posonium, Pozsony/Bratislava.

Gaucsik István 2005: Gazdasági szervezetépítés és érdekvédelem. A csehszlovákiai magyarság két világháború közötti gazdasági szervezetei (1. rész). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 7. 2. 27–44.

Gaucsik István 2008: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938. Dokumentumok*. Kalligram, Pozsony.

Gaucsik István 2010: Gazdaság és politika vonzásában. Adalékok Tarján Ödön pályaképehez. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 12. 1. 49–60.

Gaucsik István 2013: Álomjárás és valóság. Adalékok Hantos László értelmiségi habi-

- tusához. In: Feitl István–Sipos Balázs–Varga Zsuzsanna (szerk.): *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapja alkalmából*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 189–194.
- Hegedűs Nándor [1946]: *Gyászbeszéd Tarján Ödön ... felett*. Otthon Nyomda, Budapest.
- Hidasi József 2008: *Losoncól – Losoncig. Egy város, egy család és egy fiatal túlélő története*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest.
- Halász Ernő 1946: *Tarján Ödön halálára*. Otthon Nyomda, Budapest.
- Holec, Roman 2001: *Zabudnuté osudy. 10 životných príbehov novodobých slovenských dejín*. Matica slovenská, Martin.
- Holec, Roman 2011: Na úplnom dne zrady ... (Ludovít Bazovský v službách irendy a maďarskéj vlády). In: Ivaničková, Edita (szerk.): *Kapitoly z histórie stredoEurópskeho priestoru v 19. a 20. storočí. Pocta k 70-ročnému Dušana Kováča*. Historický ústav SAV, Bratislava, 282–305.
- Jócsik Lajos 1939: *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húszéves kisebbségben*. Nyugat, Budapest.
- Jócsik Lajos 1944: *A Közép-Dunamedence közgazdasága*. Magyar Élet, Budapest.
- Pataky Lajosné (szerk.) 1967: *A szabakkörműves szervezetek levéltára*. Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya /Levéltárak Országos Központja/, Budapest.
- Polyánszky Zoltán 1939: A felvidéki magyarság gazdasági helyzete. In: Csatár István–Ölvedi János (szerk.): *A visszatért Felvidék adattára*. Rákóczi Kiadó, Budapest, 151–166.
- Szöllösi Mónika 1998: *A Kilián György gimnázium története*. Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen, (Szakdolgozat).
- Tamás Mihály 1938: Előszó. In: Tamás Mihály (szerk.): *Tátra-Almanach. Szlovenszkói városképek. Kassa, Érsekújvár, Eperjes, Losonc, Lőcse*. Tátra-kiadás, Bratislava–Pozsony.
- Tarján Ödön 1930a: *A magyar kisebbség osztályrésze a csehszlovák demokráciából*. H. Mercy Ny., Prága.
- Tarján Ödön 1930b: *Der Anteil der ungarischen Minderheit an der tschechoslowakischen Demokratie*. Druck Mercy, Prag.
- Tarján Ödön 1934a: *Der Weg der Tschechoslowakei und die ungarische Minderheit*. Egyetemi Ny., Budapest.
- Tarján Ödön 1934b: *The Ways of Czechoslovakia and its Magyar Minority*. Egyetemi Ny., Budapest.
- Tarján Ödön 1934c: *Die Tschechoslowakei Anfang Mai 1934*. Sárkány Ny., Budapest.
- Tarján Ödön 1935a: *Il camino della Cecoslovacchia e la minoranza ungherese*. Ist. Editoriale Cisalpino, Varese.
- Tarján Ödön 1935b: *Ou va la Tchecoslovaquie? La question de la minorité hongroise*. Impr. Boisseau, Toulouse.
- Tarján Ödön 1936: *Die Tschechoslowakei Ende 1935. Situationsbericht*. Sárkány Ny., Budapest.
- Tarján Ödön–Fall Endre 1938a: *Magyarok, szlovákok és rutének a Dunavölgyében*. Hornyánszky Viktor Rt. M. Kir. Udv. Könyvnyomda, Budapest.
- Tarján, Ödön–Fall, André 1938b: *Hungarians, Slovaks and Ruthenians in the Danube-Valley*. V. Hornyánszky Co. Ltd. printer to the Royal Court, Budapest.
- Tarján, Edmond–Fall, André 1938c: *Hongrois, Slovaques et Ruthènes dans la vallée Danubienne*. Imprimerie de la Cour Roy. Hong. S. A. V. Hornyánszky, Budapest.
- Tarján, Ödön–Fall, Andreas 1938d: *Ungarn, Slowaken und Ruthenen im Donaubecken*. V. Hornyánszky Kön. Ung. Hofbuchdruckerei AG., Budapest.
- Újvári Péter (szerk.) 1929: *Magyar Zsidó Lexikon*. Pallas Ny., Budapest.
- Vadkerty Katalin 2000: Nógrád megye mezőgazdasága 1848–1918. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. 2. 85–108.
- Vajda Ernő [1948]: *Hetvenöt év a királyi művészet szolgálatában. A Könyves Kálmán-pályó története 1872–1947*. /Havas Miksa könyvtár 1./ Fémes Ny., Budapest.
- Zeidler Miklós 1997: *A Magyar Revíziós Liga. Századok*, 131. 2. 303–352. ■

JEGYZETEK

- 1 A Prágai Magyar Hírlap jellemezte így Tarján Ödönt. PMH, 1925. november 10. 254. sz. 7. A tanulmány részlet *Az állameszme kritikusa. Tarján Ödön válogatott kisebbség- és gazdaságpolitikai beszédei és írásai* című kéziratból.
- 2 A kifejezést Tamás Mihály használja. Tamás 1938: 210.
- 3 Tamás 1938: 22. A mai, sok esetben felfokozott, többnyire a világháló virtualitásában létező, majd nagy hallgatásokkal övezett szlovákiai „gazdaságpolitikai viták” (a dél-szlovákiai régió gazdasági lemaradása, növekvő munkanélküliség, közlekedési hálózat elégtelensége, a gazdasági szakképzés hiányosságai, külföldi befektetések és állami fejlesztések aránytalanságai) az elméleti és empirikus igénytelenséget reprodukálják. A néha már-már álvi-tának tűnő, korlátozott és befelé néző diskurzus résztvevői mintha nem tudatosítanák állapotuk, fogalomhasználatuk és magyarázatuk, egyáltalán retorikájuk, fegyverzenájuk és debatter-karakterük gyakran előbukkanó hiányosságait. Ez a negatív kép rajzolódik ki, ha a két világháború között zajló, sokkal nyitottabb, az állami gazdaságpolitikát szorgosan tanulmányozó szlovákiai magyar diskurzus témáival, koncepcióival, és nem utolsósorban a kor-szak közgazdasági és pénzügyi szakembereinek habitusával hasonlítjuk össze a jelen szárnya-szegett kezdeményezéseit és szereplőit. A kérdéskört, illetve az ezzel kapcsolatos értelmiségi attitűdöket érintem az egyik tanulmányomban. Gaucsik 2013: 189–194.
- 4 Adamová 1996; Adamová 2006.
- 5 Fónod 2004; A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól.
- 6 Például *A magyar kisebbség osztályrésze a csehszlovák demokráciából* című munkája a magyarországi közvélemény számára új megvilágításba helyezte a problémát. Az írás részletekben megjelent a *Pester Lloyd*-ban és a *Magyarság* is ismertette. A csehszlovák sajtóban (*Národné listy, Proudý*) ezzel szemben nagy vihart kavart. Támadások érték, és éles polémia alakult ki a szerző és főleg Anton Granatier között a dél-szlovákiai magyar iskolahálózat helyzetéről. A cseh és szlovák sajtó részéről igaztalan vádakkal illeték, ezért sajtópert indított a *Slovenský denník* és a *Národná politika* ellen, hitelrontás címén. Téziseit és megállapításait számos helyen idézték, és gyakran hivatkozott szerzőnek számított a csehszlovák kérdéskörben és a nemzetpolitikai tárgyú cikkekben, illetve az első bécsi döntés után született, „összegző” ígérennyel megírt publicisztikában. Tarján szövegvilágát Jócsik Lajos is ismerte és hivatkozott rá. *A Sarló jegyében* című tanulmánykötetben közölt írásában, melynek alap gondolatát a kapitalizmus mar-xista kritikája jelentette, Tarján még mint társadalmilag negatív szereplő, burzsoáz nyereszke-dő, „magyarzsidó gyáros” és „többszörös milli-omos” jelenik meg, aki „osztályának érdekeit az egész kisebbségi magyarság érdekeivel azonosítja”. 1938-at követően Jócsik, miután értelmiségi habitusa nemzeti-népi irányba tolódik és a kisebbségi gazdasági önszerveződés ideáját is óvatosan képviseli, Tarját már pozitív szel-lemben idézi, mikor megvonja húsz év csehszlo-vák gazdaságpolitikájának mérlegét. A magyar-or-szági zsidó lexikonokban Tarján zsidó identitása jelenik meg. Vö. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL–OL), K 609, 80. csomó, 1. dosszié, *Pester Lloyd*, 1930. február 14., 1930. március 7.; *Magyarság*, 1930. február 27.; Prá-gai Magyar Hírlap (PMH), 1930. április 6. 80. sz. 3; PMH, 1930. július 15. 158. sz. 1; Újváry 1929: 542; Jócsik 1932: 34; Polyánszky 1939: 163–164; Jócsik 1944: 296.
- 7 Hidasi József erről a következőképpen írt: „Saj-nos a személyének jelentősége iránti kutatás ki-csit későn jön. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt még él-tek olyanok, akik még jól ismerték és sok rész-letről, legalábbis saját nézőpontjukból érdekes felvilágosításokkal szolgálhattak volna.” (2011. augusztus 9-i levél)
- 8 Angyal 2002: 334; Angyal 2004: 518.
- 9 Filep 2007: 52–53, 238; 2011: 58–65.

- 10 Holec 2011: 283, 302.
- 11 Gaucsik 2005: 33, 40. (9. lábjegyzet).
- 12 Gaucsik 2008: 18, 319–325; Gaucsik 2010: 49–60.
- 13 Tarján tanári tevékenységéről, mely személyét Miskolchoz is köti, elszört adatok állnak rendelkezésre. Az ungvári gimnáziumból oktatásügyi átszervezéssel 1917-ben „szárba szökkenő” miskolci gimnáziumban az 1918–1919-es tanév tanerői között szerepel. 1919 tavaszától a 145 diáknak oktatást nyújtó gimnázium megbízott igazgatójaként működik. A Tarján Ödön név 1939-ben szintén a szóban forgó iskolával kapcsolatban merül fel. Az immár Kassára költöztetett és korábban 1922-ben Hunfalvy János nevét felvett gimnázium tanári karának a tagja. *A visszacsatolt Felvidék és Ruténföld címtára* 1939: 164; Szöllösi 1998. A szakdolgozat elérhetősége: <http://www.dig-misk.sulinet.hu/elso22ev.html> (Utolsó letöltés: 2013. augusztus 11.); Az iskola kassai vonatkozásaira részletesebben Bereiné Vasas 2006.
- 14 Az 1918-as hatalomváltást követően a határon túli magyar közösségi önszerveződésben szerepet játszó szabadkőművesség szerepe máig tisztázatlan. Tarján vállalásai és gyakorlati szabadkőműves munkájának részletei feltáratlanok. A csehszlovákiai magyar vonatkozásokra elszört adatokat közöl Filep 2007: 52–53, 238. Tarján szabadkőművességét talán először említi Filep 2003: 59. A romániai magyar vonatkozásokra Bárdi 1997: 42.
- 15 Gépészmérnöki oklevelét talán a Királyi József Műegyetemen szerezte.
- 16 Újvári 1929: 541; Adamová 1996: 27. Tarján neve és tevékenysége hiányzik a mucsényi helytörténeti monográfiákból. A mucsényi vonatkozásokra Borovszky 1911: 176; Vadkert 2000: 88, 92.
- 17 A Heksch család losonci jelenlétével, vállalkozásukkal és polgári miliőjükkel foglalkozik Hidasi 2008: 16, 20–24. Lásd még Hidasi József levele (2011. augusztus 9.).
- 18 Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Lučenec, Magistrát mesta Lučenec, Spisy, 51. doboz, 174/1920. Neve a választásra jogosult polgárok névsorában található.
- 19 Hidasi József közlése (2011. augusztus 9-i levél)
- 20 Tarján az 1880. február 8-án alakult losonci Phönix-páholy tevékeny tagja volt és egy ideig a főmesteri címet is viselte. Filep Tamás Gusztáv – más típusú forrásra támaszkodva – téves adatot közöl a páholy alapításáról, ugyanis Sziggyártó Sámuel 1890 körül a páholy nagymestere volt, tehát az egyesület már 1913 előtt működött, és nem Tarján alapította. A Pataky-féle levéltári segédlet szerint a Phönix a Magyarországi Jánosrendű Nagypáholy felügyelete alá tartozott. A segédletben a páholy fennmaradt dokumen-
- tációját 1878-tól datálják. Vö. Pataky 1967: 19; Filep 2007: 238; Vajda [1948]: 105. Sziggyártó fényképének adatai: <http://palocmuzeum.hu/muzeum/index.php/publicview/publicview/view/12/200> (Utolsó letöltés: 2013. július 21.). A losonci páholy megalakulásának időpontjára <http://szk.wikispaces.com/A+Magyarorsz%C3%A1gi+J%C3%A1nosrendi+Nagyp%C3%A1holy+%281869-1886%29+p%C3%A1holyai> (Utolsó letöltés: 2013. július 21.)
- 21 Angyal 2002: 190.
- 22 Filep 2011: 64.
- 23 Körmeny-Ékes Lajost (1876–1951), a magyar ellenzéki politika egyik kulcsfiguráját, a magyar pártok közös bizottságának és „vezérlő” bizottságának az elnökét, aki 1920-ban keresztényszocialista programmal került be a csehszlovák parlamentbe, 1925-ben megfosztották állampolgárságától, és képviselői megbízatását is elvesztette. Ugyanazon év szeptemberében költözött Magyarországra. Veszprém megye főispánjának nevezték ki. A megyei törvényhatósági bizottság 1926. szeptember 13-i közgyűlésén tette le esküjét. MNL–OL, K 148, 1930, 169. csomó, 11. tétel, 3502/1926. A Veszprém Megyei Levéltárban található iratokat Márkusné Vörös Hajnalka bocsátotta rendelkezésemre, akinek ezúton fejezem ki köszönetemet.
- 24 Palkovich Viktor (1850–1930) gútai esperesplébános az 1921 novemberében képviselői mandátumától megfosztott, majd kiutasított Tobler János helyét foglalta el a parlamentben, és 1925-ig működött képviselőként, mikor megfosztották állampolgárságától. 1927-ben költözött Magyarországra, egy ideig a bakonybéli apátságban tartózkodott, majd Győrben telepedett le. Ott is hunyt el. PMH, 1926. január 8. 5. sz. 3; PMH, 1926. január 10. 7. sz. 1; Komárom Megyei Hírlap, 1930. május 3. 18. sz. 1–2.
- 25 Bazovský, Ľudovít (1872–1958) evangélikus szlovák családban született a Nógrád megyei Érűfalun (ma Závada) községben. Politikus, publicista, ügyvéd, bankár, a nógrádi szlovák evangélikus egyház felügyelője, a „szlovák Nógrád” megteremtője. A szlovák nemzeti mozgalomban és politikában való tevékenységre már családirag predesztinált volt, hiszen ősei között „nemzetbresztők”, evangélikus lelkészek és tanítók találhatók. Karrierjére „jótékony” hatással volt házassága, mert így a Fajnor-dinasztiával került közeli rokonságba. A rimaszombati protestáns gimnáziumban tanult, miközben egy évet a késmárkiban töltött. 1891-től jogot tanult Budapesten, ahol bekapcsolódott a szlovák ifjúsági és munkásmozgalmakba. Az 1895-ös egyetemi nemzetiségi kongresszuson a szlovákokat képviselte. 1899-ben jogi doktorátust szerzett. A jogi gyakorlatot követően, 1901-ben
- nyitott ügyvédi irodát Losoncon. 1903–1907 között a losonci függetlenségi párt titkára és szlovák-magyar tolmácsa. Kilépése után a szociáldemokráciához közeledik, majd a Szlovák Nemzeti Pártot támogatja. 1909-ben szlovák pénzügytézetet alapít Losoncon, amivel a helyi magyar elitet haragítja magára. Pánszláv vádakkal illetik, megfélemlítik, és a bankot, illetve ügyvédi vállalkozását bojkottálják. Egyik legjelentősebb közeleti tevékenysége 1918 októberéhez kapcsolódik: a túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Tanács tagja lesz, és a 12 tagú végrehajtó bizottságban foglal helyet. A tanács helyi szervezetét Losoncon szervezi meg. Részt vesz Milan Hodža Károlyival folytatott budapesti tárgyalásain. 1919 januárjában rövid ideig a csehszlovák forradalmi nemzetgyűlés képviselője lesz, majd kinevezik Nógrád megye ispánjává. Ezt a funkciót 1920 márciusáig tölti be, majd lemond. Működése során konzolidálni igyekezett a megye helyzetét, és a Csehszlovákiába való betagozódás politikai, gazdasági és kulturális stratégiáit valószínűsítette meg. A cseh dominanciát mind erősebben kritizálta, és a cseh–szlovák partnerség mellett történelmi lándzsát. Az 1920-as évek közepétől ezért a szlovák autonomista irányzat képviselőjeként lépett fel, a prágai centralizmust elutasította, miközben már magyarbarát aktivitásokat is kifejtett. 1933-ban Besztercebányán megalakította a Szlovák Nemzeti Tanácsot, és a háború utáni békeszerződések revízióját támogatta. Államellenes felforgató tevékenység vádjával perbe fogták, de a magyar revizionizmussal és a budapesti kormányzati körökkel ápolta kapcsolatait nem tudták bizonyítani. 1938-ban felmentették a vádak alól. Életrajzára és a két világháború közötti nógrádi és losonci tevékenységére: Dončová 2006: 285–301; Dončová 2008: 23–32. Bazovský magyarországi kapcsolataival és a magyar revizionista célok támogatásával részletesen foglalkozik Holec 2011: 282–305.
- 26 Dončová 2006: 298.
- 27 Bubnič, Michal (1877–1945) roznyói megyéspüspök. Az első bécsi döntés után a magyarországi szlovák katolikus egyházi élet megszervezője.
- 28 Flachbarth Ernő (1896–1954) jogász, publicista, a kisebbségi jogok szakértője. A magyar pártok központi irodájának igazgatója. A népszövetségi ligák ülésein és a genfi kisebbségi kongresszusokon Szüllő Gézával együtt vett részt.
- 29 Holec 2001: 120, 123–125, 129, 131.
- 30 MNL–OL, K 28, P 3261, Bazovský levele Tarján-nak (1943. október 20.). Holec 2011: 302.
- 31 Tuka, Vojtech (1880–1946) a magyar kormány ügynöke volt. 1928-ban tette közzé cikkét az 1918-as túrócszentmártoni deklaráció titkos záradékáról, mely szerint a szlovákok a csehkehez

- tíz évre csatlakoztak, és Szlovákia államjogi hovatartozásáról csakis a szlovák politika dönthet. Hazaárulással és Magyarországnak való kémkedéssel vádolták. 1929-ben 15 év fogságra ítélték. A rendőrség 1929 márciusában a Tuka-per kapcsán házkutatást tartott Tarján és Giller János lakásán. Losonci Hírlap, 1929. március 17. 11. sz. 1.; Angyal 2002: 164.
- 32 MNL–OL, K 63, 56. csomó, 1935, 7/44, A Csehszlovákiai Magyar Újságírók Uniójának jegyzőkönyve (1932. június 22.). Ezt támasztja alá egy korabeli helyi lapinformáció is, mely szerint Tarján már 1933 nyarán Budapesten tartózkodott. Magyar Híradó (MH), 1933. június 18. 3. Korábbi tanulmányomban távozásának idejét 1930–1933 közé datáltam. Ezt most korrigálom. Gaucsik 2010: 54.
- 33 MNL–OL, K 63, 53. csomó, 1934, 7/44 (A Magyar Élet 1934. október 7-i 31. száma a mellékletben). A levéltári iratanyag a *Magyar Élet* című ungvári lap tudósítását is tartalmazza, mely részletesen taglalja Kasztor Ernőnek, a *Reggel* volt főszerkesztőjének a budapesti letartóztatását. Kasztor Heffer Nándorral együtt, mint egy „csehszlovákbarát orientációjú újságírói csoport” tagjait gyanúsították meg kémkedéssel. A lap szerint a csehszlovákellenes propaganda szócsövei, így Flachbarth Ernő, Vécsey Zoltán mellett Tarján Ödön is informálhatta a magyar szerveket a Kasztor-csoportról. Az intern miniszterelnökségi anyag szerint azonban Kasztor bizonyíthatóan bizalmi kapcsolatban állt a prágai kormánykörökkel (egyébként is 1922–1926 között a *PMH* befolyásának csökkentésére kormányzati támogatással megjelentetett *Prágai Szemlének* volt a szerkesztője). Tarján pedig Kasztor a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusából is ismerhette, amelynek Kasztor volt az ügyvezető elnöke. Vö. az ebben a lábjegyzetben jelölt forrást és Fónod 2004: 71, 335.
- 34 MH, 1935. november 24. 46. sz. 2.
- 35 MNL–OL, K 64, 57. csomó, 229 res 1934.
- 36 Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében csupán az első szám található. Városi Kurir, 1937. december, 1. sz.
- 37 Tarján 1930a; Tarján 1930b.
- 38 Tarján 1934a; Tarján 1934b; Tarján 1935a; Tarján 1935b. Az olasz nyelvű kiadvány ismertetésére MNL–OL, K 609, 104. csomó, 8. doboz, Pesti Hírlap, 1935. február 23.
- 39 Tarján 1934c; Tarján 1936.
- 40 A liga könyv- és lapkiadása és minőségi színvonal az elképzelésekkel ellentétben kezdetleges maradt. A külföldi propaganda módja alacsony szintű volt. Zeidler 1997: 311, 337, 344 (77. lábjegyzet).
- 41 Fall Endre a következőképpen indokolta Pataky Tibornak – Gino Cuchetti olasz közíró munkájával kapcsolatban – írt levelében az erőteljesebb csehszlovákellenes propaganda szükségességét: „A cseh propaganda nem szűnt meg, hanem egyre erősödő hangon hirdeti, egyes irántunk barátságos államokban is, a maga vélt igazát. Ez a tény arra ösztönözte a Revíziós Ligát, hogy a cseh propagandával mindenütt folytassa a harcot és belevigye a világ köztudatába azt, hogy Szlovákiának a magyar állam keretében van a helye.” MNL–OL, K 28, 208. csomó, 404. tétel, 1939. július 7-i levél.
- 42 Fall Endre a liga 1927-es megalakulása után az egyesület ügyvezető igazgatójaként működött.
- 43 Tarján–Fall 1938a; Tarján–Fall 1938b; Tarján–Fall 1938c; Tarján–Fall 1938d.
- 44 MNL–OL, K 28, 171. csomó, 340. tétel, 1937–N-15086.
- 45 Hidas József közlése (2011. augusztus 9-i levél)
- 46 www.galilei.hu/tortenet/tortenet.html (Utolsó letöltés: 2013. július 19.); Berényi 2002: 198.
- 47 A páholy történetére vonatkozó levéltári iratanyagot lásd Pataky 1967: 87–90.
- 48 Magyar Szimbolikus Nagypáholy.
- 49 Vajda [1948]: 91, 97–80. A forrást Filep Tamás Gusztáv nyújtotta rendelkezésemre, akinek ezúton fejezem ki köszönetemet.
- 50 Szabadkőműves társai vésellel búcsúztak tőle (Halász 1946).
- Tarján Ödön halálára
- Fordítsd a fátylát föld felé testvérem,
Öntözze könnyed tiszta kötényedet.
Rémülj csak el a frissen hullott véren,
Próbálg dalolni fájó gyászéneket.
- Ruhádat tépd meg, s szórj hamut fejedre,
Érezd az idő szörnyű irtóztatát.
A perc, mely nem lehet soha feledve
Most szíveden sebző törként járjon át.
- Dermedt lélekkel fogadd a sötét hírt
Mely arról szól: az elmúlt fénylő mestered
És lázongva nézd a frissen ásott sírt,
Mint apját nézi elárvult gyerek.
- Fátyolba vont tekinteted a rögön
Maradjon és ne értsd, ne értsd meg hamar,
Hogy nincs többé tanítód Tarján Ödön
És a föld egy kihunyt csillagot takar.
- Mi is volt ő? Jóság, bölcsesség, erő,
Ki keményen fogta mind a két kezünk,
Ő volt a szép nap, a biztatón kelő
Vele javultunk, nélküle vétközünk.
- A láncnak mely átfogja a világot,
Ő volt az egyik legékekebb szeme.
Szelleme egyre a magasba hágott,
Ilyen csak egy volt és ezer kellene.
- Az eszme fénye világot előtte
És ennek áldozta megszentelt napjait.
S híven, mint annyi nagy, dicső elődje
Megküzdötte ő is legszebb harcait.
- A virág illatát szerette, s a dalt,
A tisztas munkát és a csöndes békét,
De vére árán is védte a magyart
E tépett föld jobb sorsra váró népét.
- Tanulni, tudni, haladni előre.
Megvetni a rútat, s dicsérni a jót,
- Aki elfáradt kapjon új erőre,
Biztatott: vezessük tovább a hajót!
- Szava még kedvesen cseng a fülünkbe,
Mosolyát látjuk még, az arcán piheg,
De egy hideg kéz beleváj szívünkbe,
Előttünk a halál csúf vigyora liheg.
- Ki tegnap még mesterünk, a sors, e vak
Kalandor elvitte, Az örök [?]
Elrejt, s takarják bús sötét tavak
Sírj, sírj, testvérem, én is sírok veled!
- De még se! Szűnjenek férfikönyvek!
Felénk még nehéz, szépséges munka int.
Nekünk tovább kell dolgozni a közön
Vezess tovább, légy velünk Tarján Ödön!
- 51 Hegedűs Nándor (1884–1969) erdélyi magyar közíró, politikus, irodalomtörténész.
- 52 Hegedűs 1946; Vajda [1948]: 105. ■

Gaucsik István (Ipolyság, 1973). történész, a Pozsonyi Városi Múzeum munkatársa. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2012 májusában szerzett PhD tudományos fokozatot. A Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében 2012 augusztusában újabb PhD fokozatot szerzett. Fő kutatási területei: Közép-európai gazdasági elitek a 19. és a 20. században. A gazdasági nacionalizmus közép-európai változatai. A csehszlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése a két világháború között, illetve gazdasági és szociális helyzete a 20. században. Utóbbi témakörben hiánypótló válogatást adott közre: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése. Dokumentumok 1918–1938.* (Kalligram, 2008) címmel.

Az EMLÉKEZETirodalom:

traumaközösség konstruálása vagy a kisebbségi kompetenciák kihasználása?

Gaucsík István levéltári jegyzékek, gazdaság- és társadalomtörténeti esettanulmányok, a két világháború közötti szlovéniai magyar önszerveződést áttekintő *A jog erejével* (Kalligram, 2008) című könyve után monográfiát írt a csehszlovákiai magyarok 1938–1945 előtti mezőgazdasági, ipari, szövetkezeti, pénzügyi pozícióinak radikális leépítéséről – vagyis a gazdasági jogfosztásukról.

Akit a „kisemmizés igazsága” érdekel és szenvedéstörténeti terápiára vágyik, azért olvassa el a könyvet, hogy szembesüljön a szerző pontos és megrendítő veszteséglistájával. Amikor a harmadik fejezetét olvassa majd a gazdasági nacionalizmus és az államszocialista gazdasági modell összefejlesztéséről, teljes fragmentáltságában láthatja már a problémakört és a szerző szerkezetét képleteit.

Annak az olvasónak, akit elsősorban a történeti valóság izgat, azért ajánlom ezt a művet, mert sikeresen példázza, hogy miként lehet egy sérelmi, a diszkriminációról, jog-, intézmény- és vagyonfosztásról szóló témát összehasonlító gazdaság- és intézménytörténetként, s nem pusztán sérelem-történetként feldolgozni. Gaucsík elfogulatlanságát az garantálja, hogy a kisebbségi magyar közösséggel történeteket a cseh és a szlovák nemzet államépítésének históriájában helyezi el.

Képlet-keret

Négy nagy fejlődéstörténeti keretet nyújt viszonyítási pontokként a szerző a magyar probléma történeti elhelyezéséhez. A szlovák történelmi szakirodalomban a nemzeti és demokratikus forradalom az antifasiszta harcban csúcspontot ért el. E harc szerves része volt a háborúért és „az ország összeomlásáért felelős két nemzeti kisebbség”,

Gaucsík István: *Lemorzsolódó kisebbség. A csehszlovákiai magyarság jogfosztásának gazdasági háttere 1945–1948.* Kalligram, Dunaszerdahely, 2014

a német és a magyar 1945-ben deklarált kollektív bűnössége és kizsákmányozása az ország politikai közösségéből.

Egy másik képlet a kassai kormányprogram létrejöttét, különösen annak gazdasági téziseit elemzi, London és Moszkva: Beneš, Gottwald, Husák eltérő nézeteit, illetve később a Szlovák Kommunista Párt, a Demokrata Párt, a Szabadság Párt, a Munkapárt egymástól sokban különböző jövőképeit vizsgálja. Ezek egy dologban megegyeznek – és ez a harmadik adott-ság –: a szlovák nemzetépítés és gazdasági nacionalizmus kizárólagos tárgya a magyar kisebbség pozícióinak megszerzése.

Szerkezeti keretek

A könyv, amely a szerző egyik doktori disszertációja (a magyarországi, de van egy Szlovákiában megvédett publikálatlan kézírata is a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű gazdasági elitjéről) négy fejezetből áll. Az első két fejezet egyfajta (magyar, szlovák, cseh) historiográfiai „határjárás”, illetve párhuzamos, szlovák és magyar gazdaságtörténeti visszatekintés 1918-tól 1945-ig tartó korszakra (40-40 oldal). A harmadik fejezet a gazdasági nacionalizmus, az újjáépítés és gazdaságfejlesztés összefüggéseit taglalja, a különböző kormány- és pártprogramokat, illetve a megvalósult államosítást, 60 oldalon. Jogos a kérdés, hogy miért nem itt tárgyalja a szerző a harmadik Csehszlovák Köztársaság gazda-

sági átalakításának másik fundamentumát, a földreformot is. Valószínűleg azért, mert abban központi szerepük volt a szlovákiai magyaroknak, és azt egy helyütt a könyv legnagyobb és legfontosabb negyedik fejezetében taglalja, együtt a magyar problémával. Ez a rész 120 oldalon lényegében az állam, a többségi nemzet(ek) vagyonszerzésének, a magyar kisebbség vagyonvesztése folyamatának működését, az erre vonatkozó jogi és gazdaságpolitikai módszereket elemzi részletesen.

Fogalomhasználat

A szerző gazdaságtörténész, aki a cseh és szlovák gazdaságtörténeten túl ismeri a kisebbségtörténeti szakirodalmat, használja Ernst Gellner, Pierre Bourdieu, Pierre Nora és Jan Assmann fogalmait is. A téma historiográfiai részénél – a szándékokat generációs csoportok szerint is elkülönítve – megkülönbözteti az „alapozó emlékezetirányítókat” (Janics Kálmán, Gyönyör József, Koncsol László, Szőke István), a „kiigazítóktól” (Molnár Imre, Tóth László, Varga Kálmán), akik már egy megkonstruált kisebbségi társadalomnak közvetítik a tudományos szaktudással termelt *emlékezetirodalmat*, épp a közösségi önszemlélet tudatosítása érdekében. A történeti magatartásokat tekintve Gaucsík a témát esettanulmányokban, leíró módon, tudományos apparátussal tematizálva és legitimálva feldolgozókat – Vadkerty Katalin munkásságát kiemelve – határozza el az egy-egy részterületet feldolgozóktól, illetve harmadikként a magyar kisebbségi közösségek helyzetét közép-európai kitekintésben, illetve a magyar–szlovák kapcsolatok fókuszában vizsgáló Szarka Lászlótól. A negyedik típusba a hiányzó alap kutatásokat, forráskiadást, részelemzéseket végző, a politika társadalomtörténete felé elmozduló Popély Árpádot sorolja, de valószínűleg Gaucsíkot is ide számíthatjuk. Ezeknek a felfedező alap kutatásokat végző történészeknek (s ide sorolhatjuk még a más korszakot kutató Simon Attilát is) magától értetődő elvárás a cseh, szlovák, magyar és a nemzetközi források és szakirodalom együttes összehasonlító vizsgálata. A magyar kisebbségi problémák hosszabb

távú elhelyezése mellett, jellemzőjük horizontálisan, a kisebbségi közösség–anyaország–többségi politikai nemzet–nemzetközi viszonyok alakulása keretrendszerben való értelmezés. Gaucsik az emlékeztírodalom kategória bevezetésével a (kisebbség)történetírás önnreflektáltságát, identitás- és emlékeztírpolitikai felelősségét is jelzi. Tehát ezzel oldja fel a kisebbségi közgondolkodás kibeszélésigényének, a többség iránti folyamatos határtermelésének és az adott ország politikai, modernizációs, nemzetépítő átalakulásának következményeiből adódó feszültséget. Lásd az államosítást, földreformot vagy más

viszonylat jelenlétét, az elvesztést, de nem eltűnést is, a folyamatokba való mesterséges beavatkozást jelzi a szerző.

A nemzetállamosító csatornák működése

Gaucsik könyvének le nem írt kulcsfogalmai a szlovák pozíciószerzés és a magyar pozícióvesztés *működése, jogi-politikai technológiája, funkciója* az államszocialista gazdaság kiépítésében.

A „játsmák” szereplői a befolyás nélküli magyar – településeken, birtokokon, szövetkezetekben, gazdasági intézményekben dolgozó és nem utolsósorban a lakosságcserére, kiutasításra, deportálásra váró – személyeken túl a Nemzeti Bizottságok (amelyek a volt járási és községi önkormányzatok teljes jogkörét megkapták, de a belügyi megbízott utasításait követniük kellett) és a Nemzeti Újjáépítési Alap. A lebonyolítás kulcsfigurái a vagyon kinevezett vagy megigényelt sokféle „gondnokai”, a módszer a gondnokok/NUA/NB döntésin túl az állami konfiskálás/elkobzás, kiigénylés, államosítás, más szervezetekbe való beolvasztás lehetett.

Ilyen *csatornák/hatalmi technológiák* voltak a teljesség igénye nélkül:

a magyarok és németek vagyontárgyaira államilag felügyelt nemzeti gondnokok kinevezése (152. p.);
az ellenséges személyek, a csehszlovák állampolgársággal nem rendelkező magyarok, az 50 ha feletti birtokkal rendelkező magyarok, a hazaárulók földjeinek elkobzása (153. p.);

elkobzási bizottság létrehozása a mezőgazdasági vagyon tulajdonosa nemzetiségének megállapítására (156. p.);

Nemzeti Újjáépítési Alap létrehozása (157. p.);

határ menti kisipari üzemek és lakóházak gyorsított kiutalása (159. p.);

magyar földbirtokok elkobzása (181. p.);

a lakosságcserére kijelöltek vagyonának a gondnokok önhatalmú felmérése és konfiskálása (185. p.);

a lakosságcsere-egyezmény érvényében a magyar ingatlanoknak a szlovák állam tulajdonába kerülése (188. p.);

az áttelepülők készpénzállományának, az zárolt betétek és ingóságok hozzáférhetetlenné tétele (193–200. p.);

kitelepítettek, deportáltak hátrahagyott vagyonának kezelése (205–208. p.);

házak és kisipari vállalkozások elkobzása (226–227. p.);

a szövetkezeti rendszer homogenizálása (235–237. p.);

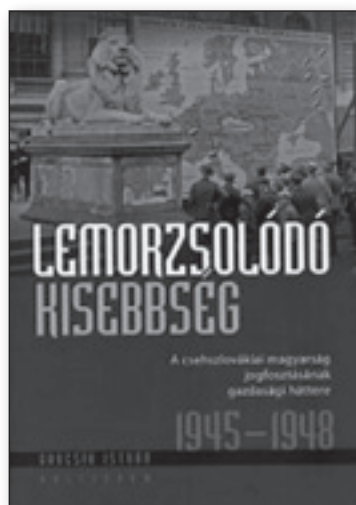
papírpénzek lebélyegzése (241. p.);

magyar pénztézetek felszámolása (242–260. p.);

A lépték

Ebben a sokfelé ágazó leírásban Gaucsik a könyv szerkezetével és a léptékekkel tart rendet. Ezért fontos a harmadik fejezet a szlovák nemzeti és államszocialista célok kialakulásáról. A negyedik, az előbbi technológiákat részletező rész tematikusan és időrendben is tagolt, és a Szlovákia szintű rendeleteket áttekintve és külön is összegzi egy-egy résztémánál, illetve az ismertetés elején már ajánlott könyvvégi táblázatokban. Esettanulmányként a főszövegben csak egyetlen példát ismertet, a Pozsonyi I. Takarékpénztárét (250–260. p.). A helyi ügyek bizonyító apparátusa komoly levéltári adattalással a lábjegyzetekben jelenik meg. Számomra a legértelmesebb, irigylésre méltóan kulturált jegyzetek a teljesség igénye nélkül: pl. 581., 587., 588., 611., 667., 672., 693., 694., 704., 774., 777., 828. Az eddigi szakirodalmi pontatlanságokat is ott korrigálja Gaucsik. Vadkertyt nem kijavítja, hanem ahol kell, pontosítja, vagy utána megy az adatoknak (605., 694. jegyzet). Ellenben arra a szemléleti kérdésre, hogy vajon a szlovák történetírás szerint a szövetkezeti mozgalom kontinuitása 1948-ig fennmaradt-e, a főszövegben reagál (237. p.). A cseh és a szlovák történetírás szakszerű gazdaságtörténeti eredményeit ezekben az ügyekben is magától értetődően használja a szerző. Ez ellenben a recenzensnek szakirodalmi újdonság, hisz döntően a magyarokról kritikusan vagy történetpolitikai kontextusban megszólaló szlovák történészekről olvashat.

A könyv fragmentált, szinte kézikönyvszerű leíró jellegén és használ-

területként az iparfejlesztést, oktatást stb., ahol az adott többségi nemzetépítés a kisebbségi pozíciók kárára végez szervezeti átalakításokat.

A *nemzetpolitika* kifejezést Gaucsik szlovák vonatkozásban éppen úgy használja, mint ahogyan a 20. század kilencvenes éveinek közepéig a magyar politikai nyelvben használatos volt: tehát az adott állam hosszú távú nemzetépítő közösségi politikájának érti rajta. Ez ma paradox módon épp a FIDESZ nemzetiségpolitikai kommunikációjában szűkült le a magyar–magyar kapcsolatokra.

A harmadik fontos fogalom – lehet, hogy szlovák áthallásként, de a „szlovákiai magyar nyelvi standard” részeként – a könyv címében is szereplő *lemorzsolódás* kifejezés, amely érdekes módon a bánási sváboknál is gyakran feltűnik hasonló értelemben. De ennél fontosabb, hogy ezzel a szóval a több

hatóságán sokat segített volna egy név- (intézmény, személy, helység) és tárgy-mutató. A Nemzeti Újjáépítési hivatal vagy a Szlovák Telepítési Hivatal működési ábrája, a gondnokok és a konfiskálások külön kategorizálása.

Gaucsik munkája nem pusztán kisebbségtörténeti tárgyú. Ebben a könyvben egy „részkérdés” bemutatásán keresztül az előzményeket és a külső körülményeket is széleskörűen számba vevő, többnyelvű szakirodalmat használó elemzés révén a közép-európai nemzetépítő államszocialista politika gazdaságtörténetének működését tanulmányozhatjuk.

A magyar kisebbségtörténetnek a közép-európai összehasonlító társadalom és kultúrákutató felé való fordulását nemcsak ebben a munkában tapasztaljuk, Oláh Sándor munkássága révén átfogó ismeretekkel rendelkezünk az erdélyi/székelyföldi földhasználat 19–20. századi fejlődéstörténetéről, vagy másik példaként Csernicskó István és Fedinec Csilla révén a Kárpátalján honos 19–20. századi nyelvpolitikákról. Ezekben nem csak a működés hosszú távú leírása közös, hanem az államnak a modernizációs változásokban való szerepvállalásának elemzése is. Így a magyar veszteségeket, sérelmeket komplexitásukban, a párhuzamos nemzetépítésekkel együtt láthatjuk. Ez a nézőpont pedig megóv attól, hogy öniszólásokkal, külső háritásokkal traumatizáljuk ezeket a kérdéseket és emlékeztíró munkákat. Ellenkezőleg, Gaucsik István és szak-, valamint nemzedéktársai épp azt példázzák, hogy léteznek a kisebbségi tudományosságban olyan készségei (nyelvtudás, az aszinkronitásból fakadó érzékenység, a történelmi önszemléleti és önreflektálási igény, a sokféle érdek közti eligazodás képessége) amelyek jól használhatók a nemzetközi tudományosságban is. Ez a könyv erre példa. ■ ■ ■

■ **Bárdi Nándor** (1962): történész, a Magyar Tudományos Akadémia, Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutatói Intézetének munkatársa.

A tizenégy karátos DE

Életem regénye! Gondolhatja magában Kondor Vilmos. Vagy egy angol középosztálybeli úr, aki szokásos éves nyaralását tölti Madeira szigetén, miközben *A másik szárnysegéd* című krimi olvassa. Kellemes nyaraláshoz kellemes irodalom dukál, s van itt minden, ami szórakoztatja az embert. Becsület, szerelem, üldözés, történelmi kulisszák. Színes-szagos szélesvásznú regény ez, kérem szépen, kár, hogy csak ilyen ponyvába tudta burkolni a könyvkötő az értékes papírt.

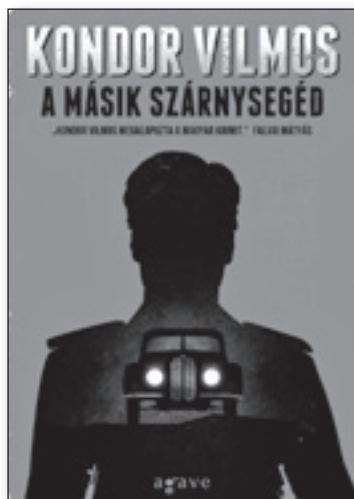
Kondor Vilmos munkáját azonban igazolja lelkes olvasótábor a itthon és külföldön, könnyen leperreg róla a recenzor értelmiségi fanyalgása, hiszen a kritikus is szeretne tíz nyelven, több mint kéttucat országban olvasható lenni, és legutóbb 2012-ben a HarperCollins kiadó gondozásában az Egyesült Államokban is megjelenni. Egyelőre azonban be kell érni az építő kritika gyakorlásával, s kezdhethetjük is az értékek enumerációjával. Kondor Vilmos alapos ember. Ennek ugyan egy tragikusan túlirt regény lett a vége, de azt a munkát, szorgalmat, időt, fáradságot és tudást senki nem vitathatja el az írótól, amit belefektetett munkájába. Hely- és történelemismerete magabiztos, és bár sok helyen engedett teret a fantáziájának, abba a csalfa álomba ringathatjuk magunkat, hogy akár így is történhetett volna. Olyan jó lenne hinni, hogy azért nem is voltunk olyan rossz fiúk a II. világháború alatt, tulajdonképpen a németek vették el az eszünket, és szörnyű sorstragédia, hogy a nyilas csürhe hatalomra kerülhetett, de soha ne feledjük (még a Szabadság téri emlékmű, illetve főleg annak okán ne), hogy ez nem pontosan így volt. Azt a viccet ismerik, hogy a külföldi újságíró kérdezi a magyar polgárt: maguknál van antiszemitizmus? Nálunk? – kérdi csodálkozva. Nálunk nincsen, pedig igény, az volna rá. Valahogy így vagyunk mi ezzel. Nem tudok megbocsátóan átsiklani a regényes romantika javára a zsidótörvényeken, a gettó-

Kondor Vilmos:
A másik szárnysegéd
Agave, Budapest, 2013

sításon, a kirekesztésen, és nem kell sorolnom. A Horthy-korszak iránt táplált mindennemű romantikus nosztalgia a Szabadság téri emlékmű malmára hajtja a vizet. Nem így kell a nemzeti lelket ápolni. Wertheimer Miklós szárnysegéd a 35. oldalon deklarálja, hogy neki mindegy a származás. Én csak azt nem értem, hogy ha itt senki nem volt antiszemita, hova lett hat-százezer honfitársunk?

A kritikus készséggel elismeri, hogy nem volt szerencséje sem a *Budapest Noir*hoz, sem más, korábbi és nagysikerű Kondor-íráshoz, egyben remélni tudja, hogy azoknak a hangneme és stílusa *A másik szárnysegéd* módoránál eredetibb, önállóbb. Félreértés ne essék, nagyon is olvasmányos Wertheimer Miklós kalandja, de szívesebben olvastam volna egy pocskék Kondort, mint egy közepes Rejtőt. Aki olvasta *A tizenégy karátos autót* tudja, mire gondolok. Gorcsev Iván szeljes jelleme és vezetési technikája fejezetenként idéződik emlékezetünkbe. Ott Monte-Carlo, emitt Budapest utcái sínylik meg az acélos idegzetű és öklű, snájdig fiatal úriemberek manővereit. Szem nem marad szárazon, kocsis nem marad épen, hollywoodi filmeket megszégyenítő kellékarzenál vonul fel a könyv lapjain, Kondor igazán nem fukarkodik a megírt látványelemekkel. Érthető, ez kell az olvasó népnek. Sok helyen kifejezetten említi, kvázi rendezői utasításban (78. oldal), hogy az adott szituáció akár egy amerikai filmben is játszódhatna. Sok benne a cigivel vagánykodós, teátrális jelenet. Nagy szavak, széles gesztusok, mindez hol komolyan vehető, hiteles helyzetben, hol teljesen értelmezhetetlen módon. Kondor stílusa ennek ellenére olvasmányos, az ember tényleg képes beleélni magát a kor han-

gulatába, plasztikusan megírtak a ruhák, a terek, az ételek, ízesen beszélnek a szereplők, kifejezetten jó volna, ha el tudná dönteni az író, hogy komolyan veszi-e magát. Így azonban sem kabaré nem lett, sem idegtépő krimi. Két szék között a pad alá esik így a regény. Rejtőnek nem elég szellemes, Jo Nesbø-nak nem elég csavaros. Egyik műfaj kedvelői sem jutnak

ahhoz a teljes élményhez, amit remélhettek a pénzükért. A könyv 3480 forint, nettó 420 oldal, kilóra megvan, de simán ugorhatunk benne 15-20 oldalakat, nem sínyli meg a történet. Wertheimer szárnysegéd kalandjainak száma és sorrendje tetszőlegesen variálható. Sorrendjük akár felcserélhető is lehetne, és az sem tűnne fel senkinek, ha eggyel több vagy kevesebb esemény zajlana. Annyi jellemfejlődés nincs a könyvben, mint egy középkori lovagregényben. Egyértelmű, hogy kik a jók, és kik a rosszak. Klasszikus szűzé, lapos fabula.

Miről is szól a regény? Horthy Miklós fiát elrabolják, az ország kiugrási kísérlete nem sikerül, és a németek, illetve a nyilasok kezébe kerül az ország. Horthy utolsó parancsa, hogy menekítsék ki a Szent Koronát az országból, nehogy Szálasi a koronára esküdve alapíthassa meg elmebeteg fajvédő államát. (A valóságban pont fordítva történt.) A lehetetlen küldetés végrehajtásához a választás a talpig becsületes, a magyar államhoz és az azt megtestesítő Szent Koronához haláláig hű Wertheimer Miklós szárnysegédre esik. Arra a katonára, aki pár órával azelőtt

nem tudta biztosítani a kormányzó fiának biztonságát. A könyv megengedően Nicky hibájaként tünteti föl ezt a sajnálatos eseményt.

Mínta önmagában nem volna elég a koronázási ékszereket Nyugatra menekíteni, Miklós kap egy másik feladatot is. Ki kell menekítenie az országból Mazalán geológus doktort, és leányát, Emíliát. Mazalán doktor hatalmas olajmezőt fedezett föl Magyarországon, ami elég lehet arra, hogy a nációk és a nyilasok megnyerjék, vagy legalábbis nagyon elhúzzák a háborút. Így semmiképpen sem akadhatnak az idős és amúgy szélütött professzor nyomára. Kezdetét veszi a nagy fogócska városban és vidéken, törnek az autók és a csontok, repülnek a golyók, Mazalán doktort, sajnos, elveszítjük, de új reményt kapunk, hogy Miklós és Emília egymásba szerethetnek. Két fiatal, akiket összekovácsol a hősi cél és a sok veszedelem. Mint Rómeó és Júlia, mint Trisztán és Izolda, mint Daphnis és Chloé, mint Bonnie és Clyde, mint Superman és Lois Lane, mint... hagyjuk. Sajnos, nem sokáig drukkolhatunk Emília és Miklós szerelmének. Nagyjából a regény közepén (259. oldalon) egy érthetetlen dramaturgiai hibával konfrontálódunk: egy reménytelennek látszó, de a hazáért mindenképpen szükséges hősi és szuicid manőverrel a fiatalok felrobantják az olajmezőt. Emília légnyomás áldozata lesz, és kórházban köt ki. Miklós és Emília útjai itt szét is válnak. Was? Das kann doch nicht wahr sein! *So ist die ganze Sache sinnlos!* Nagyívű romantika, kéz a kézben menekülő tűzharcok és könnyfakasztó csókjeleetek helyett be kell érniünk az akció előtt egy puszival. Tessék? Nem csók! Puszi! Ennyi jut nekünk egy csillagfényes égbolt alatti szalmakazlas nagyjelelet helyett. De hát a szemérem sem letűnt úri hóbort ám! Ettől fogva viszont a maradék 200 oldalon keresztül már nem nagyon van minek drukkolni. Miklós egy táskával gyakorlatilag fel-alá mászkál a vidéken, amíg végül elássa valahol. Függyöny.

A történetben, sajnos, több kínos katonai műhiba is előfordul, olyan elképzelhetetlenül amatőr taktikai vagy kivitelezési, nyomozói hibák, amelyek, ha megtörténtek, jobb nem is beszélni

róluk, ha nem, akkor is csak arra alkalmasak, hogy az olvasót kiragadják a regényből. Miklós már a regény elején több törött bordával és lazább fogakkal vág neki végeláthatatlan kalandjainak. Útja során többször megverik, autóbalesetet szenved, felrobban, kínozzák, rálőnek, de schwarzeneggeri elpusztíthatatlansággal és a macskák kilenc életével egyszerűen mindent túlél. Még azt is, hogy a regény végén gyakorlatilag szitává lövik. Majd minden csontja eltörött, és fél szemére meg is vakult, de természetesen felépül, hogy hadifogságból szabadulva, utolsó útjára indulva hazamenjen Emíliáért, Magyarországra. Ezeket a rossz értelemben vett emberfeletti teljesítményeket terhelik a lehetetlen autósüldözések, és az olyan, ezer filmben elsütött közhelyek, mint vajúdo nőként átvenni a nyilasokat, hogy átjussanak Pestről Budára egy lezárt hídon. Egyes szereplők szájába kurta, de határozott mondatokat ad az író, ezzel ábrázolva az adott karakter tekintélyét. Ám, sajnos, ettől még nem lesznek erőteljesek a figurák. Ternovszky Béla *Macskafogójában* bárkihez jobban illene egy ilyen kurta mondat, mint ahogy akár Skorzeny, a főnáci szájából hangzik. A túlcordult gesztusok pedig mind jobban állnak Fülíg Jimmynek vagy Gorcsev Ivánnak, hiszen Rejtő egy percig nem veszi komolyan magát. Keserédes iróniával írja meg figuráit, akik látják is ezt a mosolyt szellemi atyjuk szája szélén. Gorcsev Iván, az orosz bevándorló jövő nélküli fia, akinek ugyanúgy csak az ökle és a becsülete van, mint Wertheimer Miklósnak, sokkal önazonosabb, és minden bolondsága ellenére is hihetőbb karakter, mint Miklós. Jobban belesimul a regény szövetébe. Az egész tizennégy karátos autó koherensebb képet ad az olvasónak, mint a Kondor-regény.

Miklós a kiválasztott. Apja koronaőr volt, aki már egyszer megmentette a koronát. A fia is katona, a legkiválóbb kiképzést kapta, és Horthy mellett szolgál, ugyanakkor nem a kormányzóhoz hű, hanem a koronához, ezt mindenki tudja. Hiszi a Szent Korona-tant. Nagyon kellemetlen és a regény végén rossz szájízt ad a dolognak, hogy Miklós gondjaira ennek ellenére nem az igazi koronaékszereket bíz-

ták, hanem egy vacak másolattal hakisztá végig a nyugati országrészt, életét teljesen feleslegesen kockáztatva. Akkor már jobban megérte volna minden energiáját Mazalán és a lánya védelmére szánni. Ha már ponyva, legyen minőségű ponyva, és ne hagyjon ki az író ilyen dramaturgiai ziccereket. Azt gondolom, mostanra egyértelmű a tisztelt olvasónak, hogy nem vagyok *A másik szárnysegéd* lelkes rajongója, de én sem vonhattam ki magam a kalandregény hatása alól. Igenis drukoltam Miklósnak, így a végén igen keserű volt a píru, hogy nem nála volt az igazi korona. És már Emília sem volt vele a regény fele óta. Akkor mire föl volt az egész? Becsapva éreztem és érzem magam! Inkább tűnik szegény Miklós egy szétlőtt és fiatalon hadirokkantná vált baleknak, mint hősnek, akire fel lehet nézni. Miért? Ő volt a kiválasztott, aki hitt a Szent Korona-tanban. Ez nem történhetett volna meg vele. A Szent

Koronának elméletileg meg kellett volna óvnia a hazát és Miklóst is. A Szent Korona testesíti meg Mária földi hatalmát, belőle táplálkozik az égi hatalom szuverenitása. A Szent Korona teste a nemzet teste. Ironikus, hogy „természetesen” a nemzet testébe ezúttal is csak a király és az arisztokrácia tartozik. A Szent Korona-tan eredetileg a nemesi arisztokrácia legitimitását jelentette, és csak száz évek múlásával terjedt ki a nemességre, köznemességre, a francia forradalom közjogi vívmányait lekorlátozta, és a reformkorban már kínosan archaikus akadály volt az alkotmányosságnak. Maga Táncsics Mihály is a Nemzeti Múzeumba tessékelt volna már a koronát. Deák Ferenc pedig igyekezett az állam fogalmával helyettesíteni. Napjainkra meghaladott idea, melyhez kétes és misztikus jelenségek tapadtak, ám nosztalgikus hatása van, akadályozva a modern államiság eszméjét. Ennek ellenére nagyon druk-

koltam Miklósnak, és engem is kirázott a hideg attól, hogy Kun Béla elkötyavetyélje a Szent István-i örökségünket, mint valami egyszerű ékszer, vagy hogy Szálasi rátegye a mocskos kezét.

Bizakodom, hogy *A másik szárnysegéd* is sok nyelvre lefordítják, mert más országok lakóinak kellemes kapcsolódást nyújthat. Abban is bízom, hogy a hazai olvasóközönség képes lesz helyén kezelni ezt a kalandregényt. Talán egy jó filmet lehetne forgatni ebből a könyvből! Olyan láttató Kondor Vilmos stílusa, hogy már nem is kellene bajlódni a forgatókönyv megírásával. Tizennégy karátos film lehet, de... ■■■

■ **Vadas János:** irodalomtörténész, a fiatal újságíró nemzedék tagja, írásai jelennek meg a *Kalligram*nál, az *Intelligent Life* hasábjain és más periodikákban.

MESTER BÉLA

RENDEZNI KÖZÖS DOLGAINKAT¹

A magyar filozófiatörténet-írás egyik meghatározó szerzője eddigi pályája során szép számú monográfiát, tanulmánykötetet, sőt, lexikont tudhat magáénak mind magyarul, mind szlovákul; tőle származik szakterülete egyik legelterjedtebb modern összefoglalása, szintén magyar és szlovák változatban.² Éppen kezünkben tartott kötet, amely az elmúlt néhány évben írott tanulmányait gyűjti csokorba, első pillantásra nem látszik oly módon kiemelkedni a folyamatos alkotómunka dokumentumainak sorából, mint egy nagyobb korszak kutatását időlegesen lezáró szintézis, vagy a forrásokra vonatkozó aktuális ismereteinket rögzítő adattár, lexikon. Ami mégis többé teszi a szerző átlagos tanulmánykötete-

Széljegyzet Mészáros András *Széttartó párhuzamok* című kötetéhez
Kalligram, Dunaszerdahely, 2014

inél, az a régóta érlelődő, és filozófushoz méltó reflexióval tudatosított, kifejtett módszertani, szemléletbeli fordulat, amely remélhetőleg nem csupán a szerző munkásságában, hanem az egész kutatási terület művelésében nyit majd meg új távlatokat. E fordulat jelentőségének helyénvaló értékeléséhez azonban szükséges először kitérni a Mészáros András által művelt diszciplína, a magyar és kelet-közép-európai filozófiatörténet jelenlegi állapotá-

ra és módszertani dilemmáira. Ez után kerülhet csak sor annak a számbavételére, hogy a kötet esettanulmányaiban hogyan jelenik meg, és milyen eredményekre vezet az új szemlélet; majd annak az elemzésére, hogy maga a szerző hogyan értékeli saját szemléletváltását; végezetül annak az áttekintésére, hogy miként lehetne folytatni Mészáros András kedves régi témái mellett más területeken a filozófiatörténeti kutatásokat a szerző által javasolt módon.

A kelet-közép-európai filozófiatörténet-írásban mára jórészt megrogzult nemzeti szintű narratívumok alakultak ki, részleteikben hol jobban, hol rosszabbul megírva. Nagy vonalakban már látjuk – a magyarokat tekintve jelentős mértékben éppen Mészáros András kutatásai nyomán –, hogy az intézményi és vallási háttér által meghatározottan hogyan képződtek meg a modern nyilvánosság szerkezetének kialakulásával összefüggésben a jórészt közös latin nyelvű iskolafilozófiai hagyományból a nemzeti nyelvű és a nemzeti kultúrák funkcionális re-

szét képező filozófiák, amelyek azután gyakran nem csupán nyelvükben, hanem filozófiai opcióikban is elváltak egymástól. Az egyes nemzeti nyelvű filozófiai hagyományok historiográfiája ismert módon erősen terhelt ideológiai szempontból. Annak, hogy a szocializmus évtizedei alatt mi számíthatott „haladó hagyománynak”, máig megvannak a nehezen kiküszöbölhető hatásai, ha másban nem, legalább annyiban, hogy egyes kiválasztott szerzők, hagyományok mögött mára legalább is a szövegekre vonatkozó jelentős filológiai tudás halmozódott föl, míg más, egykor kevésbé preferált szerzők esetében az elejéről kell kezdenie a kutatónak a terepmunkát. Az ilyen természetű örökölt aránytalanságokat idővel le tudja dolgozni a szakma; hosszabb távon nagyobb hatása van azonban az egyes nemzetek sajátos szempontjaiból eredő, a vasfüggöny átmetésével sem elmúló ideológiai elemeknek. Az olyan naiv próbálkozásokat persze könnyű kiküszöbölni, mint Marcus Aurelius betagolását a magyar, illetve osztrák filozófia történetébe azon az alapon, hogy a markomannok és kvádok ellen kivívott diósjenői diadal után olyan, a római limes menti erődökben írta elmélkedéseinek egyes fejezeteit, amelyek területe ma e két modern állam egyikéhez tartozik. Vannak azonban makacsabb toposzok is, ilyen például a szlovák esetben a jelenlegi államhatárok múltba való önkéntelen, ám kulturális öncsonkításhoz vezető visszavetítése, melynek következményeként még az is komolyan fölmerülhetett, hogy a jórészt Pesten működő Ján Kollár kimaradjon a szlovák nemzeti narratívumból. Az osztrák esetben – már ha egyáltalán régióinkhoz számítjuk őket – a német filozófiai hagyománytól való különbözősége erőteljes hangsúlyozása nem függetleníthető attól a háború utáni évtizedekben domináns önfelmentő nemzeti elbeszéléstől, mely szerint Ausztria volt a hitlerizmus első áldozata, és így semmilyen felelőssége sincs a náciizmus bűneiben. (Az osztrák filozófiai hagyománynak a némettől való különbözősége hangsúlyozó narratívum kidolgozása időben jórészt érintkezett az önfelmentő politikai önkép dominanciájával.) Sok tisztázni való akad-

na még e nemzeti filozófiatörténeti narratívumok ideologikus elemeiben, itt azonban elég egyetlen közös sajátosságukat kiemelni: mindegyik nemzeti narratívum a *receptiótörténet* valamely sajátosan felfogott módszertani nyomonvonalán halad, célja a nemzeti kultúra részeként feldolgozott bölcséleti hagyomány viszonyának megfogalmazása az egyetemes filozófiatörténet fő trendjeihez, miközben a szomszédos kultúráknak az övével párhuzamosan kiépített narratívumai jórészt érdektelenek a számára. Természetesen a jelenlegi szemléletmód keretei között is rengeteg tennivalót lehetne találni. A receptiótörténet legtriviálisabb, pusztán filológiai eszközökkel kutatva is számottevő eredménnyel kecsegtető területe lehetne például a klasszikus német filozófia szerzőinek egyetemi előadásain a térségből származó peregrinusok által készített jegyzetek felgyűjtése, és az így nyert szövegváltozatok összevetése a részben más hallgatói jegyzetek alapján kiadott műveivel. Azonban mindamellett, hogy elismerjük: több nemzedékre való, értelmes eredménnyel kecsegtető munkát lehet végezni hagyományos receptiótörténeti keretek között is, könnyen belátható, hogy minél inkább kidolgozott nemzeti narratívumokkal találkozunk a kelet-közép-európai filozófiatörténet-írásban, annál kevésbé kerülhető meg ezek összevetése egymással. Ennek révén elsősorban az egyes nemzeti kulturális kánonok által meghatározott nemzeti szintű narratívumoknak kellene kölcsönösen módosulniuk a mássikkal való szembesülés révén a reflexív önismeret irányában. A végső eredmény azonban magának az egyetemes filozófiatörténetnek a folyamatosan módosított és pontosított újabb változata lenne, amelybe beledolgozzuk a kelet-közép-európai kulturális tapasztalatot. A következőkben először arról lesz szó, hogy miként sikerült Mészáros András szemléletváltásának megvalósítása a filozófiatörténet e kötetben található, általa kidolgozott esettanulmányaiban.

A kötetet alkotó két tanulmányblokk közül az első a vallás és a filozófia modernitásban kialakult viszonyát tár-

gyalja a felvilágosodás korától kezdve az előző századforduló idejéig, a katolikus és protestáns intézményrendszer különböző kulturális kontextusára összpontosítva. A filozófiai érvelés mindennapi használata mutatkozik meg a szellemi élet tágabb szférájában az úgynevezett piarista felvilágosodás két magyarországi alakjának, Bielek Lászlónak és Erdődy Jánosnak a példáján. A felvilágosodás eszméinek sajátos megjelenése és funkciója tárul itt föl a speciális vallási-pedagógiai kontextus körülményei között, ugyanakkor már a kialakuló magyar nyelvű filozófiai diskurzus keretében. Ezeknek a speciális diskurzustereknek és eszméknek – nemzetközi katolikus intézményrendszer, a nemzeti kultúra nyilvánosságtere, a felvilágosodás európai vándoreszméi – az ötvöződése adja azt az új fenomént, amelynek a leírása, elemzése közelebb visz mind a katolicizmus, mind a felvilágosodás, mind a nemzeti nyelvű filozófia jelenségeinek megértéséhez. A neotomizmus helyi, azaz nyitrai változatának föltárása ugyanazt a folyamatot, a szerzetesrendi meghatározottságú piarista filozófiai hagyománynak a betagozódását tárgyalja a modern szakmai diskurzustérbe, csaknem egy évszázaddal később.

A Széchenyi Ödön eszméiről szóló írás a maga idejében szenvedélyes polemikát kiváltó kérdést érint, azt, hogy a magyar művelődés sajátos viszonyai között kinek a véleménye szerint egyeztethető meg a *szenséges* fogalma a neokantiánus értékfilozófiával. Ismeretes, hogy a magyar neokantiánus értékfilozófia iskolaalapító vezéralakja, Böhm Károly utolsó írásai egyikében élesen kikel a *szenségest* a filozófiában tárgyalható értéknek, egyszerűsített definíálható fogalomnak tartó elképzelések ellen, miközben világosan hangsúlyozza szerepét a *filozófián kívül*, a hit szférájában. (A vita közvetlen kiváltó oka Pauler Ákosnak egy újonnan megjelent Münsterberg-könyvről szóló ismertetése, amellyel szemben Böhm megjelenteti saját értelmezését is.) Böhmnek a vita hevében megfogalmazott pesszimista kortárs filozófiai körképében még a máskülönb tisztelet Windelband is a „sötét oldalra” kerül a szemében, éppen a *szenséges* mint negyedik alapérték bevezere-

tése miatt az *igaz*, a *jó* és a *szép* mellé. Annak ismeretében, hogy Böhm életének eme utolsó vitájában *expressis verbis* elutasítja a *szenstséges* mint érték *filozófiai* bevezetését, érdekes áttekinteni, hogy ugyanazon filozófiai és felekezeti háttérrel milyen más lehetőségek álltak még előtte, illetve tanítványai egy része hogyan olvasta bele mégiscsak a *szenstséges* fogalmát az ezt sehol sem tartalmazó axiológiai szövegekbe. A tanulmányblokk utolsó írása a vallás és a filozófia kapcsolata mellé az irodalmi kontextust is bevonja a tárgyalásba, klasszikus témát, Madách filozófiai tájékozódásának, háttérének a kérdését fölvetve. Mészáros András mellett érvel, hogy Borsody Miklós nem közvetíthette Søren Kierkegaard eszméit Madách Imre számára, ahogyan ezt a szakirodalomban néha feltételezik, mivel filozófiatörténeti összefoglalásában nem tulajdonít jelentőséget a dán filozófusnak, sőt, úgy tűnik, alán még a nevét sem ismeri.

Amíg a kötet első része az egyházi, szépirodalmi és a modern nemzeti nyelvű nyilvánosság egymással összefonódó működését mutatja be a filozófia szférájában, addig a második tanulmányblokk közvetlenül érinti a nemzeti szinten kialakult filozófiatörténet-írási sémák lehetséges egymásra vonatkoztatását Kelet-Közép-Európa kulturális terében. Az első darab, a Pavel Hečko egyetlen magyar nyelvű írásának kontextusát körüljáró írás egymagában érzékelteti az összetett probléma szinte teljes skáláját. (A szóban forgó magyar nyelvű írást a szerző Hecskó Pál névalírással jelentette meg.) Az éppen kialakuló szlovák filozófiai nyilvánosságban mozgó szerző arra tesz kísérletet, hogy a korabeli lengyel nyelvű bölcelet egyik darabját közvetítse a magyar nyelvű olvasóközönség számára. Ha jól értelmezem a magam fogalomrendszerében az esetet, igen korai példájáról van szó annak a széttartó folyamatnak térségünk filozófiai gondolkodásában, amelynek kiindulópontját többek között a különböző Hegel-olvasatok és azoknak a formálódó nemzeti kultúrák rendszerébe való különböző funkciójú beépítése jelenti. Úgy tűnik az ismertetés hideg fogadtatásából, hogy az alapjában véve a kantianus hagyomány

különböző változataiban gondolkodó magyar filozófiai nyilvánosság már ebben a korai időpontban is idegenül tekintett a hegeli történetfilozófiának szomszédainknál megjelenő, továbbgondolt változataira, amely később sem lett a magyar gondolkodás hagyományának jelentékeny eleme, dacára Erdélyi János elismertségének.

Bizonyos tekintetben ennek az írásnak a párdarabja az Augustin Smetana egyik ismert kötetének magyar fogadtatását elemző, ezt követő tanulmány. Itt a magyar szellemi élet közvetítő nél-

kül szembeesül egy szomszédos filozófiai kultúra, a cseh teljesítményével, amit jellemző módon az tesz lehetővé, hogy Németországban, németül megjelent munkáról van szó. Az esettanulmány témája szintén igen jól választott: a vizsgálandó szöveg kontextusában magyar vonatkozásban benne van a Világos utáni önvizsgálatra, történetfilozófiai igényű számadásra való várakozás érzelmi háttere és a magyar *hegeli pör* utóélete, valamint a mai olvasó és filozófiatörténész elméjében a csak néhány évvel később kibontakozó Erdélyi–Szontagh-vita tematikájának és érveinek előzetes ismerete. Mészáros viszont nem elégszik meg ennek az önmagában is összetett magyar kontextusnak a felvázolásával, hanem mellé állítja a magyar vizsgálódások számára eddig láthatatlan, vagy a nemzeti narratívum szemléletmódja következtében önmagában eddig érdektelennek tűnő megbírált szerző, a szó szűkebb értelmében hegelianusnak nem mondható, ám a hegeli gondolkodás-

ból éppen a recenzeált művében nyilvánvalóan bőven merítő Smetana helyét és jelentőségét a cseh gondolkodás történetében. Az összehasonlítás perspektívájából az derül ki, hogy a nemzeti kultúra rendszerébe a cseh és a magyar esetben más értékeléssel és eltérő funkcióval beépített német történetfilozófiai elemek eltérő értelmezéséről van szó; és ennek következtében a filozófiai, legkivált a politikummal folytonosan érintkező történetfilozófiai gondolatok megítélése előre meghatározott az adott nemzeti kultúrában honos beszédmódok által. Úgy is tekinthetünk a szövegre, mint az 1848 utáni Európa cseh és magyar megítélésének történetfilozófiai alapossággal kidolgozott ütközésére és ennek éles megfogalmazására.

A magyarországi friesiánus Johann Samuel Steiner tevékenységének a taglalása folytatja a szerzőnek a magyar Fries-recepcióval foglalkozó régebbi keletű kutatásait, amelyek eredményeképpen tekinthetünk ma egyáltalán a magyarországi friesiánusokra úgy, mint jól körvonalazható önálló szellemi csoportra. A tanulmány szemléleti újdonsága, hogy bevonja a vizsgálatba a Magyarországon, ám németül megjelent filozófiai munkákat, amelyek a magyar nyelvűség szempontjának általánosan jellemző érvényesítése következtében általában kimaradnak a magyar filozófiatörténeti narratívumból, miközben a német filozófia történetében szemlélve azokat, nem lehet fölbecsülni magyar kontextusukat és jelentőségüket, és így a szemléletváltás nélkül forrásként elvesznének a filozófiatörténet számára.

A kötet utolsó tanulmánya a *per definitionem* a kompiláció műfajába tartozó tankönyveket ért plágiumvadás történetét dolgozza föl, mint az iskolafilozófia és a „nyilvánosult” filozófia közötti szemléleti váltás dokumentumát, ami a tankönyveknek a Monarchiában való kötelező használata miatt több nemzeti kultúrát is érintő probléma.

Az esettanulmányok áttekintése után lássuk, hogy a bevezető módszertani tanulmányban miként reflektál a szerző saját szemléleti fordulatra. Mé-

száros András a változást saját régebbi szűkebb kutatási területén, a felsőmagyarországi filozófiatörténetben feltárt jelenségek hatásának tulajdonítja, és annak a kihívásnak, hogy eredményeit szlovákul, a szlovák közönség számára befogadható módon is meg kellett, hogy fogalmazza. A kulturális közvetítés dilemmája nem is állhatna előtünk tisztábban, ugyanakkor árnyaltabban, mint éppen a régebbi szlovák és magyar filozófiatörténet kapcsolatának esetében. Nem az itt a gond, hogy ismeretlen neveket, irányzatokat és folyamatokat kellene megvilágítani egy teljesen idegen hallgatóság számára, hanem éppen az, hogy a tények, források zöme ugyan mindkét nemzet filozófiatörténeti narratívumában szerepel, csak éppen súlya, funkciója, értékelése más. A saájához képest ugyanabból vagy hasonlóbból alkotott eltérő narratívumot voltaképpen jóval nehezebb érthetővé tenni a más elbeszélésen szocializálódott olvasónak, mint a teljesen idegent. Jó példa erre a magyar és szlovák hegelianus gondolkodás egészen eltérő helye és szerepe a két nemzeti filozófiatörténetben, vagy az „egyzményes” gondolat merőben különböző filozófiai háttérű és kimenetelű megjelenése Szontagh Gusztávnál és a főntebb már említett Pavel Hečkováknál. Az egyes nemzeti filozófiatörténeti narratívumok – esetünkben a magyar – szemléletmódjából következő homogén elbeszélést persze az időben párhuzamos és térben egybeeső, vagy legalábbis szomszédos narratívumokkal való összevetés óhatatlanul kikezdi. Elmosódottabb műfaji, nyelvi és területi körvonalakkal rendelkező, ám jóval színesebb, izgalmasabb elbeszélés bontakozik ki a helyén, amelynek a szellemi jelenségek nagyobb körére terjed ki a magyarázó ereje. A régebben megszokott filozófiatörténeti komparatiztika ezzel szemben a recepciótörténet keretébe volt beilleszthető, főként a filozófiai gondolatok leszármazását és felbukkanásuk okát, a filozófusok közötti kontaktusokat kutatta. A hagyományos komparatiztika oldaláról nézve például a magyar kantianizmus korán, gyakorlatilag a diskurzus magyar nyelvűvé válásával egy időben megtörtént hangsúlyeltolódása az ismeretelmélet-

ről a morálfilozófiára csupán hiányos, csonka recepcióként, beszűkülésként értelmezhető, ennek a magyar kultúrán belüli okaira nem lehet e szemléletmód szerint értelmesen rákérdezni, további következményei a magyar filozófia későbbi nemzedékeire pedig nem is látszanak ebből a szögből.

Ahogy azonban írásom elején említettem, a kelet-közép-európai filozófiatörténet-írások jelen kidolgozottságának állapotában a szemléleti váltásnak előbb-utóbb be kellett következnie, és ennek mind Mészáros korábbi munkáiban, mind mások írásaiban meg is voltak már a felmutatható előzményei. Jómagam is, nem függetlenül persze a jelen kötet szerzőjével való szakmai beszélgetések tanulságaitól, hasonló irányban tapogatózom az utóbbi években, még ha szóhasználatom más is a módszertan vonatkozásában, különösen akkor, ha nem magyarul kell kifejeznem magamat.³ Az érdek azonban, hogy a szakterületen régen érlelődő szemléleti fordulatot először saját tevékenységében tudatosította, majd mibenlétét elméletileg, fogalmakba öntve is tisztázta, kétségtelenül Mészáros András érdeme. A módszertani bevezető terminusait az irodalomtudományból kölcsönzi a szerző, vezérfonaluk a posztkolonialista irodalomtudomány, irodalomtörténet programja. A filozófiatörténeti munkában a módszertani vezérszólalom képező irodalomtudományi terminusok használata első pillantásra némileg furcsa, azonban érthetővé válik annak a tekintetbe vételével, hogy nemzeti filozófiai historiográfiáink is a nemzeti irodalomtörténetek szemléletmódját vették át az anyanyelvűség kritériummá emelésével, a jól elhatárolható szövegkorpuszok, egyértelműen besorolható művek azonosítására tett erőfeszítésekkel még a 19. században, máig ható következményekkel. Természetesnek tűnik ezek után, hogy az új szemlélet is hasonlóképpen, irodalomtudományi fogalmak kölcsönvételével fogalmazza meg magát.

Az immár meghirdetett szemléletváltás után nincs más dolga a diszciplína kelet-közép-európai kutatóinak, mint kiterjeszteni azt Mészáros András saját témáitól távolabbi területekre és korszakokra. Legkézenfekvőbb a kul-

turális horizont kiterjesztése olyan közeli jelenségekre, mint a szlovénoknál, illetve a horvátoknál megfogalmazott filozófiatörténeti narratívumok például a *graška šola* (gradeci, vagyis grazi iskola) szlovén fenomenológiai hagyományáról, vagy Dalmácia késő reneszánsz és kora újkori gondolkodásáról. Történelmi vonatkoztatási keretnek persze nem biztos, hogy a sikeres kiterjesztés után is a Monarchia lesz alkalmas, ahogyan azt Mészáros jelenlegi témái esetében sikerrel alkalmazza; Leibniz a maga korában például csak *Polonia Hungariae*-ként emlegette régiókat, miközben jól érzekelte különbözőségét mind Nyugat-Európától, mind Oroszországtól. Ha a Mészáros András által szerencsésen megformulázott új filozófiatörténet-írási szemlélet akár az ő hatására, akár híre nélkül, tőle függetlenül újra fölfedezve elterjed – aminek lassan minden lehetőség-feltétele adott –, a munka során majd remélhetőleg kialakul a diszciplína új, az irodalomtudománytól immár független öntertelmező terminológiája is. Ez lesz a biztos jele annak, hogy a szemléleti fordulat végbement, és immár visszafordíthatatlanná vált. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Az írás *A magyar filozófiatörténet narratívái (1792–1947)* című kutatás keretében készült (OTKA K 104643).
- 2 Utóbbiak magyar változatát lásd: *A filozófia Magyarországon a kezdetektől a 19. század végéig*. Kalligram, Pozsony, 2000; *A felső-magyarországi iskolai filozófia lexikona*. Kalligram, Pozsony, 2003.
- 3 Erről legutóbb lásd: Béla Mester: *Toward a Central-European Comparative History of Philosophy: After Chamaerae of National Philosophies – the Hungarian Case*. *Synthesis Philosophica*, 54, Vol. 27, 2012/2, pp. 269–283.

■ **Mester Béla** (1962): a MTA BTK Filozófiai Intézet tudományos főmunkatársa, a *Kellék* című filozófiai folyóirat állandó külső munkatársa. Főbb kutatási területek: politikai filozófia a kora újkorban, magyar filozófiatörténet.